

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**HZ. MUHAMMED'İ DİĞER PEYGAMBERLERDEN AYIRAN
ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mustafa BOZKURT

HAZIRLAYAN
Ali TURAN

MALATYA 2020

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. MUHAMMED'İ DİĞER PEYGAMBERLERDEN AYIRAN
ÖZELLİKLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan

Ali Turan

Danışman

Doç. Dr. Mustafa Bozkurt

MALATYA-2020

ONUR SÖZÜ

Doç. Dr. Mustafa Bozkurt'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım "HZ. MUHAMMED'İ DİĞER PEYGAMBERLERDEN AYIRAN ÖZELLİKLERİ" başlıklı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını onaylıyorum.

Tez çalışması boyunca kütüphanelerde veya bireysel kaynaklarda yararlandığım bütün yapıtların hem dipnotlarda hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğruladığımı beyan ederim.

Ali TURAN

ÖNSÖZ

İnsanlara Hak yolu göstermeleri için peygamberler gönderen Allah'a hamd, bu mukaddes vazifeyi ifa etmek üzere gönderilen peygamberlere salât-u selâm olsun!

Nübüvvet meselesi, kelâm ilminde müstakil bir başlık halinde incelenmiştir. Aslında bu konu, ilk dönem kelâm eserlerinde çok yer tutmamıştır. Fakat daha sonraları iç ve dış amillerin etkisiyle fazlaca araştırma konusu olmaya başlamıştır.

İnsan, kendinden üstün ve aşkın bir varlığa inanmaya ihtiyaç duyduğundan Allah inancı, fitratta var olan bir olgudur. Ne var ki bu olgu, kâmil anlamda kendiliğinden değil din aracılığıyla ortaya çıkar. Bu bakımdan din, insanlar için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Binaenaleyh insanların peygamberlere olan ihtiyacı da aynı şekilde kaçınılmaz olmaktadır. Zira Hak dinler, peygamberler vasıtasıyla gönderilmiştir. Dolayısıyla başta tevhit inancı olmak üzere insanların eksiksiz bir şekilde Hak ve hakikate erişmesi ancak peygamberlerin rehberliği ile mümkündür. Çünkü insan, fitratında var olduğu için kendi aklıyla bir yaratıcı düşüncesine ulaşsa bile vahiy olmadan kendi başına ona nasıl ibadette ve kullukta bulunacağını bilgisine ulaşamaz. Bu, ancak peygamberler vasıtasıyla mümkündür. Bu sebeple Allah, insanlığın başlangıcıyla birlikte tarih boyunca onlara kendi içlerinden peygamberler göndermiştir.

Allah, insanların uymaları gereken ibâdat, muamelât ve ukubât hükümlerinin yanı sıra sevap ve günah hudutlarını dinler aracılığı ile belirlemiştir. Diğer bir ifade ile hem dünyevî hem de uhrevî hükümler, dinler vasıtası ile tayin olunmuştur. Dinler ise peygamberler vasıtası ile gönderilmiştir. Bu sebeple dinlerin; özellikle de İslâm dininin gerektiği şekilde anlaşılıp hayata geçirilebilmesi, onları getiren peygamberlerin iyi bir şekilde tanınmalarıyla mümkündür.

Peygamberlik silsilesi, Hz. Âdem ile başlamış, Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Bu ikisinin arasında ise yüzbinlerle ifade edilen, fakat kesin sayısını ancak Allah'ın bildiği nice peygamberler gönderilmiştir. Peygamberlerin gönderilmiş oldukları toplumlar ve getirmiş oldukları şeriatlar birbirinden farklı olsa da, diğer bir ifade ile farklı zaman, mekân ve şartlarda gönderilmiş olsalar da peygamber olmaları hasebi ile onları sıradan insanlardan ayıran bir takım ortak özelliklere sahiptirler. Ancak son peygamber

Hız. Muhammed'in de kendisini diğer peygamberlerden ayıran kendine mahsus bir takım özellikleri de vardır.

Bu araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın amacı, önemi, konusu, kapsamı, yöntemi ve konunun kavramsal boyutuna değinilerek resul, nebî, nübüvvet, risâlet, bi'set, sıfat, hasâis ve mümeyyizat kavramları tahlil edilmiştir. Birinci bölümde, peygamberliğin mahiyeti, insanların peygamberlere olan ihtiyacı, mûcize ve tebşir bahsi üzerinden Hız. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı meselelerine değinilmiştir. İkinci bölümde, peygamberlerin genel özellikleri ve Hız. Muhammed'e mahsus özellikler incelenmiştir.

Tezimizin bu hale gelmesinde emeği geçenlere, beni sabırla destekleyen sevgili eşime, aileme, teşviklerinden dolayı meslektaşlarıma, Arapça metinler konusunda öğretim görevlisi Muhammed Mehdi AKSOY'a ve özellikle çalışmam boyunca bana destek verip rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Mustafa BOZKURT'a şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Ali TURAN

MALATYA-2020

ÖZET

Allah yarattığı insanları başıboş bırakmamış, hem dünyevî hem de uhrevî ihtiyaçlarını karşılamak için onlara her türlü imkânı sağlamıştır. Bunun için de onlara peygamberler göndermiştir. Bu bakımdan Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmak için gönderilen peygamberlere inanmak, İslâm dininin inanç esaslarındandır.

Allah'ın görevlendirmiş olduğu peygamberler, insanların hayatı anlamlandırmalarına yardım eden ve onlara kulluğu öğretilip huzura kavuşmalarını sağlayan önderlerdir. Bu sebeple onlar Allah'ın en seçkin kullarıdır. Peygamberler sıradan insanlar olmadıkları için de Allah onları diğer insanlardan ayıran bir takım özelliklerle donatmıştır. Fakat bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen son peygamber Hz. Muhammed'e daha farklı bir takım özellikler bahşetmiştir.

Sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet, bütün peygamberlerin ortak özellikleridir. Zira Allah'ın peygamberler göndermesinin amacı, insanların onlara tabi olmaları ve böylece ilahî buyruklara uymaları olduğu için bu mesajları ileten peygamberlerin vahyi gizlemeksizin, tebliğ etmelerinin yanı sıra her hususta doğru, güvenilir, son derece zeki ve hem bedeni hem de nefsi açıdan masum olmaları gerekir. Hz. Muhammed'e, bu özelliklerin dışında başka bazı özellikler de verilmiştir. Peygamberlerin sonuncusu olması, nübüvvetinin evrensel olması ve şeriatının kıyamete dek baki kalacak olması, bu özelliklerin bazılarıdır.

Bu çalışmada, konunun kavramsal boyutuna giriş bölümünde değinildikten sonra birinci bölümde peygamberlik ve Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı; ikinci bölümde ise peygamberlerin ortak sıfatları ve Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Nübüvvet, Hz. Muhammed, Hatmü'n-Nübüvve, Peygamberlerin Özellikleri

ABSTRACT

Allah has not left the people he has created adrift, he has provided them with all kinds of opportunities to meet both worldly and otherworldly needs. So he sent to them messengers. In this respect, believing in the prophets who were sent to convey the commands of Allah to the people is one of the principles of belief in the religion of Islam.

The prophets sent by Allah are the leaders who help people make sense of life and teach them servitude of Allah and peace. For this reason, they are the most distinguished servants of Allah. Since prophets are not ordinary people, Allah has equipped them with a number of characteristics that distinguish them from other people. But the last prophet, who was sent as a mercy to all the Worlds, was Hazrat Mohammed. He bestowed on Muhammad a number of different qualities.

Sidq, entrust, communicate, superior intelligence and moral are common features of all prophets. Because the purpose of Allah's sending prophets is that people should follow them and thus follow the divine torments, the prophets who convey these messages must be truthful, trustworthy, highly intelligent and innocent in every respect, in every respect, as well as to convey the revelation without concealing it. Hz. Mohammed was given some other features besides these features. The fact that he is the last of the prophets, that his prophethood is universal, and that his Sharia will remain intact until the day of resurrection are some of these characteristics.

In this study, after the conceptual dimensions of the subject are mentioned in the introduction section, in the first section the prophethood and the proof of Prophethood; in the second section the common attributes of the prophets and the Prophet. The characteristics that distinguish Muhammad from other prophets have been studied.

Key words: Kalam, Prophethood, Hz. Muhammad, the last prophet, the characteristics of the prophets

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI.....	1
1.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi.....	1
1.2. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL BOYUTU.....	2
2.1. Resul, Nebî ve Peygamber Kavramları.....	3
2.2. Nübüvvet, Risâlet ve Bi‘set Kavramları.....	6
2.3. Sıfat, Hasais ve Mümeyyizat Kavramları.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
PEYGAMBERLİK, PEYGAMBERLİĞİN GEREKLİLİĞİ VE HZ. MUHAMMED’İN PEYGAMBERLİĞİ.....	11
1. Peygamberliğin Mahiyeti.....	11
2. Peygamberlere Olan İhtiyaç ve Peygamberlerin Gerekliliği.....	13
3. Hz. Muhammed’in Peygamberliği ve Peygamberliğinin İspatı.....	19
1.1. Mûcize.....	20

1.2. Beşâir	32
İKİNCİ BÖLÜM	40
PEYGAMBERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE SADECE HZ.MUHAMMED'E MAHSUS ÖZELLİKLER	40
1. Peygamberlerin Genel Özellikleri	40
1.3. İttifak Edilen Özellikler	41
1.3.1. Sıdk	41
1.3.2. Emanet.....	45
1.3.3. Tebliğ	48
1.3.4. Fetânet.....	50
1.3.5. İsmet.....	54
1.4. İhtilaf Edilen Özellikler	61
1.4.1. Erkeklik.....	61
1.4.2. Bulûğ.....	65
2. Hz. Muhammed'e Mahsus Özellikler	66
2.1. Son Peygamber Olması	66
2.2. Bütün İnsanlığa Gönderilmiş Olması (Evrenselliği)	79
2.3. Şeriatının Kıyamete Kadar Devam Edecek Olması ve Önceki Bütün Şeriatları Nesh Etmesi	85
2.4. Peygamberler Arasında Üstünlük ve Hz. Muhammed'in Bütün Peygamberlerden Üstün Olma Meselesi	89
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	105

KISALTMALAR

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin, ibn (oğlu)
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
Çev.	: Çevirmen
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazret
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	: İslâmi Araştırmalar Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
öl.	: Ölüm tarihi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
ts.	: Tarihsiz
vd.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlara peygamberler gönderilmiştir. Gönderilen bu peygamberler, toplumsal hayatta büyük rollere sahip olmuşlardır. Zira onlar, yaratıcının kullarını sahiplenmesinin bir tezahürü olarak özelde uhrevî genelde ise hem uhrevî hem de dünyevî açıdan insanlara rehberlik ve önderlik yapmışlardır. Dolayısıyla uhrevî açıdan ilâhî rızaya ulaşmak da dünyevi açıdan en mükemmel hayatı yaşayabilmek de onlara tabi olmakla mümkündür. Bu sebeple onları anlamak, tanımak ve özelliklerini bilmek, doğru yolu bulmak açısından son derece önemlidir.

Peygamberlerin temel amaçları insanları hem dünyevî hem de uhrevî anlamda saadete erdirmektir. Bu anlamda bakıldığında zaman asıl itibarıyla peygamberler, insanlık için birer rahmettirler. Fakat peygamberler bu görevlerinde sürekli toplumdan tepkiler almışlardır. Toplamların oluşturduğu ahlak ve adalet sistemine uymayan ve sürekli toplumu baskılayan yapılar daima nübüvvetin karşısında yer almışlardır. Allah'ın peygamberleri ise hertürlü sıkıntıya katlanarak topluma yerleşen bu yapılarla mücadele etmişlerdir. Ömürlerini toplum içerisinde adalet ve ahlakî düzeni tesis edip Allah'ın emir ve yasaklarına uyulabilen bir toplum oluşturmak gayretiyle geçirmişlerdir. Nitekim bu yapıyı da oluşturmada muvaffak olmuşlardır. Bu nedenle nübüvvet müessesesi insanlığın dünya ve ahiret düzeninin tesisi için son derece önemlidir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

1.1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler çerçevesinde insanlara doğru yolu iletme için gönderilmiş olan peygamberlerin genel özelliklerine değinmek ve son peygamber Hz. Muhammed'i, diğer peygamberlerden ayıran özelliklerini ele almaktır. Bunun yanı sıra, konu ile ilgili kelâmcıların görüşlerini nakledip peygamberlerin genel özellikleri ile Hz. Muhammed'in özelliklerini kelâmî açıdan temellendirerek bu alanda yapılacak olan çalışmalara bir ölçüde katkı sağlamak da bu araştırmanın amaçlarındandır.

Peygamberler, Allah tarafından seçilip görevlendirilmelerinden dolayı bütün lider ve önderlerden daha üstün bir konumdadırlar. Çünkü Allah onları, insanlara yol

göstermek için göndermiştir. İşte bu sebeple, peygamberlerin özelliklerinin üzerinde durulması, hassaten Hz. Muhammed'in kendine mahsus özelliklerinin bilinmesi, insanlığın doğru yolu bulması açısından son derece büyük yararlar sağlayacaktır.

1.2. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Araştırmanın konusu, kelâm eserlerinde nübüvvet başlığı altında müstakil olarak ele alınan peygamberlerin genel özelliklerinin ve Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran kendine has özelliklerinin ele alınması ve konu ile ilgili kelâmcıların görüşlerinin incelenmesidir.

Bu araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, konusu, kapsamı, yöntemi ve konunun kavramsal boyutuna değinilerek resul, nebî, nübüvvet, risâlet, bi'set, sıfat, hasâis ve mümeyyizat kavramları tahlil edilmiş, hem sözlük hem de terim anlamlarına değinilmiştir. Birinci bölümde, peygamberliğin mahiyeti, insanların peygamberlere olan ihtiyacı, mûcize ve tebşir bahsi üzerinden Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı meselelerine değinilmiştir. İkinci bölümde, peygamberlerin genel özellikleri ve araştırmanın ana bölümünü teşkil eden Hz. Muhammed'e mahsus özellikler incelenmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada yöntem olarak konunun kavramsal boyutu klasik ve günümüz kaynaklarından araştırılarak ele alınmış, ardından peygamberlik ve peygamberliğin ispatı konusunda mezheplerin ve âlimlerin görüşleri araştırılıp incelenmiş, daha sonra peygamberlerin genel özelliklerine ve Hz. Muhammed'in kendine mahsus özelliklerine yer verilmiştir. Bu konular incelenirken klasik kitaplardan, konu ile ilgili günümüz eserlerinden, makalelerden ve Diyanet İslam ansiklopedisinden yararlanıp, başta kelâmcılar olmak üzere âlimlerin konu ile ilgili görüşleri nakledilip incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma boyunca tasvîri, tahlîlî ve karşılaştırmalı bir yöntem, olabildiğince objektif bir bakış açısıyla verilmeye çalışılmıştır. Araştırmamız nitel bir karakter taşımaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL BOYUTU

Araştırmanın konusu peygamberlerin nitelikleri ve Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran özellikleri olduğundan, doğası gereği çalışmada peygamberler

ve peygamberlik müessesesi ile ilgili bir takım kavramlara sık sık başvurulacaktır. Zira kelâm eserlerinde de bu konu işlenirken, bu kavramlar hep kullanılmıştır. Dolayısıyla asıl konuya girmeden önce, temas edilen meselelerin daha iyi anlaşılıp kavranabilmesi için çalışmada sık sık zikredilecek olan bu kavramların tahlil edilip açıklanması yerinde olacaktır.

2.1. Resul, Nebî ve Peygamber Kavramları

Dilimize Farsça'dan geçmiş olup Allah'tan haber getiren anlamına gelen peygamber¹ kavramının Kur'ân ve hadislerdeki² karşılığı; Nebî/Enbiyâ, Resul/Rusûl ve Mürsel/Mürselîn kavramlarıdır. (el-En'âm 6/89; el-Bakara 2/213; el-Ahzâb 33/6; en-Nahl 16/35; el-Maide 5/67; el-A'râf 7/157; en-Nisa 4/80; eş-Şu'arâ 26/105, 123; İbrâhim 14/4).

Nebî ve resul kavramları, -bazı yönlerden müşterek olsalar da- hem sözlük hem de istilâhî anlam itibariyle birbirinden farklı bir takım manalara delalet etmektedirler.³

Resul, sözlükte gönderilmiş kişi, elçi ve haberci anlamındadır.⁴ Resul ile aynı kökten türemiş olan Mürsel kavramı, irsal mastarının ismi meful kalıbıdır.⁵ Bu kavramın mastar kalıbı olan İrsâl; mûsâhhar kılmak, boyun eğdirmek, isteyerek göndermek, serbest bırakmak anlamlarına gelmekte olup tutmanın ve hapsedmenin zıddını ifade etmektedir.⁶ Mürselin ise çoğul olup gönderilen ve salıverilen kişiler anlamındadır.⁷

¹ Ziya Şükün, *Farsça-Türkçe Lügat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya* (İstanbul: MEB Yayınları, 1984), 1/530-535; İsmail Karagöz vd., "Peygamber", *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: DİB Yayınları, 2011), Bekir Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015), 145; Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İsam Yayınları, 2017), Mahmut Çınar, *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed* (İstanbul: Beyan Yayınlar, 2018), 120; Ömer en-Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, çev. Mustafa Kasadar (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 160; 251; 538; 25.

² Buhârî, "Bed'ü'l-vaHY", 1; Buhârî, "Tevhîd", 19; Karagöz vd., "Resul", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 551.

³ Sa'düddîn et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd* (Beirut: Alemü'l-Kütüb Yayınları, 1998), 5/5; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 168; Mustafa Said el-Hinn & Muhyiddin Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye* (Şam: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 2006), 262; Ebi'l-Fadl Celaleddin Abdurahman es-Suyutî, *Behcetü'l-merdiyye âlâ elfiyeti ibn-i Malik*, (Diyarbakır: Mektebetu-s Seyda, 2008), 1/12; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 251.

⁴ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab* (Beirut: Daru's-Sadr, 1990) 11/284; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 168; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 148; İsmail Karagöz, "Resul", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 552.

⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 11/284.

⁶ Râgıp el-İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, çev. Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 427-428.

⁷ İsfahânî, *Müfredâtu elfâzı'l-Kur'ân*, 427.

İstilahî olarak resul ve mürsel kavramları aynı anlamda olup; Allah tarafından yeni bir kitap ve yeni bir şeriat ile insanlara gönderilip tebliğ ile memur olan kişidir.⁸

Nebî kavramı, sözlükte haber vermek anlamında olan n-b-e⁹ veya yükseklik anlamına gelen n-b-v yahut yol anlamındaki n-b-y kökünden türemiş olup çoğulu “Enbiyâ” şeklindedir.¹⁰ Bu kavram, sözlük anlamı itibari ile n-b-e kökünden türetilmesi durumunda haber veren; n-b-v kökünden türetilmesi halinde yüksek olan; n-b-y kökünden türetildiğinde ise yola ileten anlamında olur.¹¹

Burada şunun da belirtilmesi gerekmektedir ki Arapça’da kural olarak bir kelimenin sözlük ve terim anlamları arasında bir uygunluk/münasebet olmalıdır.¹² İlgili kavramda da bu uygunluk söz konusudur. Zira ıstilahî anlamdaki nebî, hem Allah’tan aldığı vahyi insanlara haber vermesi hem diğer insanlara nispeten mertebesinin yüksek olması hem de insanları Allah’ın yoluna iletmesi hasebiyle nebî kavramının türetilmiş olduğu kök kelimelerin tümünün de sözlük anlamlarına uygunluk arz etmektedir.¹³

Bu konuda Teftâzânî (öl.792/1390) şöyle söylemiştir: “Nebî, şanınin ve mertebesinin yüksek olması sebebiyle n-b-v; insanları Allah’ın yoluna ilettiği için n-b-y; Allah’tan aldığı vahyi insanlara haber vermesi hasebiyle de n-b-e kökünden türetilebilir.”¹⁴

Nebî kavramı, ıstilahî açıdan kelâm âlimleri tarafından farklı şekillerde tarif edilmiştir. Kimilerine göre nebî, kendisine yeni bir şeriat verilmiş olsun veya olmasın kendisine gelen vahyi tebliğ etmeye emrolunan kişidir.¹⁵ Bu manaya göre nebî kavramı, resul kavramından daha genel olup resulü de kapsamı içerisine almaktadır. Zira nebî olana yeni bir şeriat ve kitap verilmişse aynı zamanda resul olur, ancak verilmemişse

⁸ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5; Suyutî, *Behcetü’l-merdiyye* 1/12; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 160; Muharrem Efendi, *Muharrem şerhu molla câmi* (İstanbul: Hanefiyye Yayınevi), 1/3; Topaloğlu vd., *İslâmî İnanç Esasları*, 148; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 262.

⁹ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220.

¹⁰ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 1/162; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5; Suyutî, *Behcetü’l-merdiyye*, 1/12.

¹¹ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5; Ebü’l-Fazl Kadı Adudündin Abdurrahman el-İcî, *Şerhu’l-Mevâkıf* (Kahire: Matbeatu’s-Saade, ts.), 8/218; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 262; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 1/162; Suyutî, *Behcetü’l-merdiyye*, 1/12; İsmail Karagöz, “Nebî”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 519.

¹² Efendi, *Muharrem Şerhu molla cami*, 1/3.

¹³ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/6; Muharrem Efendi *Şerhu molla cami*, 1/3; Suyutî, *Behcetü’l-merdiyye*, 1/12.

¹⁴ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5.

¹⁵ İbrâhim b. Muhammed el-Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid* (Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2007), 32; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5; Suyutî, *Behcetü’l-merdiyye*, 1/12; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 262; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 161.

sadece nebî olarak kalır. Dolayısıyla bu anlama göre tebliğe memur oldukları için bütün resuller aynı zamanda nebîdir fakat hepsine yeni bir şeriat ve kitap verilmediğinden bütün nebîler resul değildir.¹⁶

Kimilerine göre nebî, kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilmiş olmayıp sadece kendisinden önceki peygamberlerin şeriatını tebliğ etmek üzere gönderilmiş olan kimsedir.¹⁷ Diğer bir ifade ile nebî, Allah'ın kulları arasından seçerek yeni bir şeriat vermeden, ilahi bilgileri vahyetmek suretiyle, bir kavme veya bütün insanlığa gönderdiği kimselerdir.¹⁸ Buna göre nebî, kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilmeyen kimse olduğundan resulden ayrılmaktadır. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere resul, kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilen kimsedir. Binaenaleyh bu manaya göre nebî kavramı, resulü kapsayacak şekilde genel değildir. Fakat kendisine gelen vahyi tebliğe memur olma konusunda resul ile müşterek bir anlama sahiptir.¹⁹

Kimilerine göre de nebî, tebliğ etmeye emrolunmuş olsun veya olmasın kendisine bir şeriat vahyedilen kişidir.²⁰ Nebî kavramını bu şekilde tarif edenlere göre nebîlere şeriat, evvela kendisinin amel etmesi için verilmiştir. Fakat bazı nebîler, amel etmekle yükümlü oldukları gibi şeriatı tebliğ etmek ile de mükellef tutulmuş olabilirler.²¹ İlk zikredilen anlamdan farklı bir yön ile olsa da bu manaya göre de nebî kavramı, resul kavramından daha genel olup resulü de kapsamı içerisine almaktadır. Zira nebîye tebliğ emredilmişse aynı zamanda resul olur; ancak emredilmemişse sadece nebî olarak kalır. Dolayısıyla, bu anlama göre yeni bir şeriat ve kitap verildiği için bütün resuller aynı zamanda nebîdir; fakat hepsine tebliğ emredilmediği için bütün nebîler resul değildir.²²

Teftâzânîye göre ise resul, melek vasıtası ile vahiy alan; nebî ise ilham, uyarı veya rüya yolu ile Allah'tan vahiy alıp, aldıklarını insanlara haber veren kimsedir.²³

¹⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6.

¹⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5-6; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 34; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262-263; Hulusî Arslan & Mustafa Bozkurt, *Sistemik Kelâm* (Ankara: 2016), 314.

¹⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5-6; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262-263; Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 14.

¹⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5-6; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262-263.

²⁰ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 32; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 148; Suyutî, *Behcetü'l-merdiyye* 1/12; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262.

²¹ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 32.

²² Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 32; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262.

²³ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6.

Bu cümleden gerek nebî gerekse resul, Allah'ın vahyettiği kimselerdir. Ancak zikredilen tariflerden de anlaşılacağı üzere kelâm âlimleri, bu iki kelimenin kaynaklarda art arda gelmesinin, aralarında bir fark olduğuna işaret ettiğini söylemişlerdir. Yine peygamberlerin sayılarını ifade eden bir hadiste, nebîlerin sayısının 124 bin, resullerin ise 315 olduğunun bildirilmesini²⁴, resul ile nebî arasında fark olduğuna işaret saymışlardır.²⁵ Ancak Kur'ân'da, gerek nebî gerekse resul kavramları, "Allah'ın buyruklarını ve öğütlerini muhataplara bildirmek üzere seçtiği elçi" anlamında kullanılmasının yanı sıra bazen aynı peygamberler için hem nebî hem de resul ifadeleri kullanıldığından (Meryem 19/51; el-Ahzâb 33/40), kimi âlimler bu kavramlar arasında bir fark olmadığını ve resul ile nebî kavramın aynı anlama geldiklerini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla, bu âlimlere göre bütün resuller nebî, bütün nebîler de resuldür.²⁶

2.2. Nübüvvet, Risâlet ve Bi'set Kavramları

Nübüvvet, nebî kavramı gibi n-b-v, n-b-y veya n-b-e kökünden türemiştir.²⁷ Ancak nebî, 'feil' vezninde sıfat-ı müşebbeh kalıbı iken nübüvvet mastar kalıbıdır. Dolayısıyla nübüvvet sözlük anlamı itibari ile yüksek olmak, bir yola iletmek veya haber vermek anlamındadır.²⁸

Nübüvvet ıstılahi olarak, Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve âhiret hayatları ile ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi şeklinde tarif edilmiştir.²⁹ Buna göre nebî, kendisine vahyedilenleri tebliğ etmek üzere görevlendirilmiş olan kişiye delalet ederken, nübüvvet bu görevin kendisine delalet etmektedir.³⁰

²⁴ Buhârî, "Tevhid", 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/266; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 168; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/61.

²⁵ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 34; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 148; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 314.

²⁶ Kâdî Abdulcebbâr b. Ahmed, *Şerhu'l-usulu'l-hamse* (Kahire: Mektebetu-Vehbe, 1996), 567; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 263; Muhammed Said Ramazan el-Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye* (Şam: Daru'l-Fikr, 2006), 18; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 314.

²⁷ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 32; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 1/162; Efendi, *Muharrem şerhu molla cami*, 1/3.

²⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6; Muharrem Efendi, *Muharrem Şerhu molla cami*, 1/3; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 1/164; Abdullatif el-Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016), 199.

²⁹ Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262; Karagöz vd., "Nübüvvet", 520; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 145; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm*, 199; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 251.

³⁰ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262; Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, 14; Harputî, *Tenkîhu'l-kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm*, 199.

Bazı kelâm âlimleri nübüvvet kavramını, bir kimsenin Allah tarafından insanlara gönderilmesi şeklinde tanımlamışlardır.³¹ Bu anlama göre nübüvvet kavramı, Allah'ın seçtiği bir kulunu nebî olarak vazifelendirmesine delalet etmektedir.³²

Bazı âlimler ise nübüvveti, Allah'tan herhangi bir kuluna vahiy vasıtası ile haber ulaşması şeklinde tarif etmişlerdir.³³ Bu tanıma göre ise nübüvvet kavramı, nebî olarak görevlendirilen kimsenin bizzat Allah'tan haber almasına delalet etmektedir. Dolayısıyla, bu anlama göre nübüvvet, sadece Allah ile peygamberi arasındaki ilişkiden ibarettir.³⁴ Diğer bir ifade ile nübüvvet, haber veren ile haber alan arasındaki bağdan ibarettir.³⁵

Risâlet, sözlükte resul kavramı ile aynı kökten türemiştir. Ne var ki resul, “feul” vezninde sıfat-ı müşebbeh kalıbıdır; fakat risâlet mastar kalıbıdır. Dolayısıyla, risâlet sözlük anlamı itibari ile elçilik ve habercilik anlamındadır.³⁶

İstilahî anlamda ise risâlet, nübüvvet ile aynı anlamda olup peygamberlik görevinin adıdır.³⁷ Resul ise kendisine bu görev verilmiş olan kişidir.³⁸

Bazı kelâm âlimleri risâleti şu şekilde tarif etmişlerdir: “Risâlet, Allah'ın kullarından birisini insanlara bir şeriatı tebliğ etmesi için mükellef kılmasıdır.”³⁹ Dolayısıyla, bu tanıma göre risâlet, Allah ile peygamberi ve kulları arasındaki ilişkiyi beyan eden bir kavramdır.⁴⁰ Başka bir ifade ile risâlet; haber veren, haber alan ve haber ulaştırılanlar arasındaki bağı ifade etmektedir.⁴¹

Bi‘set, b-a‘-s aslının mastar kalıbı olup sözlük anlamı itibari ile göndermek/yollamak ve yeniden yaratmak/diriltmek gibi mânalara gelmektedir.⁴² Bu kavram Kur‘ân’da “ilham etmek” (el-Mâide 5/31), “ölüleri diriltmek” (el-Bakara 2/56, 259), “uykudan uyandırmak” (el-En‘âm 6/60; el-Kehf 18/12), “mûsâllat kılmak” (el-İsrâ

³¹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5.

³² Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/6.

³³ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262.

³⁴ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262.

³⁵ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 183.

³⁶ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 11/284.

³⁷ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220.

³⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5; Bacûrî, *Tuhfetu'l-mürîd âlâ cevheretu't-tevhîd*, 32.

³⁹ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262; Çınar, *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*, 120.

⁴⁰ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262.

⁴¹ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 183.

⁴² İsfahânî, *Müfredatü Eلفazı Kur‘ân*, 152; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 2/116; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 51.

17/5) ve “peygamberlikle görevlendirmek” (el-Bakara 2/129, 213) gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır.

Bi‘set ıstılahi anlamda, Allah’ın dileyip seçtiği kullarını nübüvvet ve risâletle görevlendirerek insanlara göndermesi anlamındadır.⁴³ Bazı âyetlerde (el-Bakara 2/213; el-A‘râf 7/157; el-Ahzâb 33/40), resullerin yanı sıra nebîlerin de bi‘setinden bahsedilmesi, bu terimin resuller ile beraber nebîleri de kapsadığına delalet etmektedir.⁴⁴

2.3. Sıfat, Hasais ve Mümeyyizat Kavramları

Kelâma dair eserlerde peygamberlerin nitelikleri ve Hz. Muhammed’e mahsus özellikler ile ilgili sıfat, hasâis ve mümeyyizat kavramları kullanılmaktadır. Bu sebeple bu kavramların ne anlama geldiği ve aralarında ne gibi bir farkın olduğunun beyan edilmesi, çalışmanın konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için önem arz etmektedir.

Sıfat kavramı, kökü v-s-f olan mastar kalıbı olup sözlükte; “bir varlığın tanınmasını sağlayan nitelik, hal ve özellikleri” anlamlarına gelmektedir.⁴⁵

Kelâm eserlerinde, peygamberlerin genel niteliklerinden bahsedilirken, bu nitelikler hakkında ‘sıfat’ -çoğulu- ‘sîfât’ kavramı kullanılmıştır.⁴⁶ Ancak bu kavram kullanılırken ona ayrıca ıstılahî bir anlam yüklenmemiş, zikrettiğimiz sözlük anlamları esas alınmıştır. Dolayısıyla, kelâm eserlerinde peygamberlerin sıfatları denilirken peygamber olmaları hasebi ile onların tamamında bulunan veya bulunması gereken genel nitelikleri/özellikleri kastedilmiştir.⁴⁷ İleride de değinileceği üzere bu sıfatların bir kısmı peygamber olmaları yönü ile onlara mahsus iken diğer bir kısmı beşer olmaları veçhi ile kendilerine mahsus olmayıp -peygamberlerde olduğu gibi kâmil anlamda olmasa da- başka insanlarda da bulunabilir.

⁴³ Ebu'l-Bek'â Eyyûb b. Mûsâ el-Kefevî, *el-Külliyât* (Beyrut: Müessesetu-Risale, 1998), 244; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 52.

⁴⁴ Ahmet Lütfi Kazancı, “Bi‘set” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/217.

⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 9/356; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 279.

⁴⁶ Muhammed Kutub, *Rekainu'l İman* (Kahire: Daru'ş-Şuruk Yayınları, 2001), 270; Muhammed b. Mahmud er-Rûmî el-Bâbertî, *Şerhu'l-akideti't-Tahaviyye* (Beyrut: Müessestü'l-Kutubu's-Sekafiyye, 2007), 55-56; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 344; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 280.

⁴⁷ Bâbertî, *Şerhu'l-akideti't-Tahaviyye*, 55-56; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 344; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/49-50; Muhammed Kutub, *Rekainu'l İman*, 270; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 280.

Hasâis kelimesi, hâss kelimesinin çoğuludur. Hâss sözlükte; “bir şeye veya bir kimseye özgü olup sadece onda bulunan özellik” anlamına gelmektedir. Buna göre hasâis; “meziyetler ve üstün özellikler” manasındadır.⁴⁸

Kaynaklarda hasâis kavramı, daha çok Hz. Muhammed’e münhasır kılınan ve başkası ile ilgisi bulunmayan ilâhî hüküm ve lütuflar hakkında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, ‘hasâisü’n-nebî’ denildiğinde; dörtten fazla evlenmesinin caiz olması ve gece namazının ona farz olması gibi muhatap olunan hükümler açısından onu kendi ümmetinden ayırmanın yanı sıra hem de diğer peygamberlerden ayıran özellikler kastedilmektedir.⁴⁹ Fakat kelâm eserlerinde bu kavram, sadece Hz. Muhammed’i diğer peygamberlerden ayıran özellikler hakkında da kullanılıp Allah’ın, peygamber olarak sadece Hz. Muhammed’e ve risâletine lütfettiği özellikler anlamında da ele alınmıştır.⁵⁰ Ancak özellikle çağdaş kelâm eserlerinde, Hz. Muhammed’i diğer peygamberlerden ayıran özellikler ele alınırken, hasâis kavramından ziyade daha özel bir anlam ifade eden ‘meyyizât’ veya ‘mümeyyizat’ kavramlarının kullanıldığı görülmektedir.⁵¹

Mümeyyizat kavramı, mümeyyiz; meyyizat kavramı ise meyyize kavramının çoğulu olup her ikisi de sözlükte; “birbirine benzeyen şeyleri birbirinden ayırmak” veya “ortak özelliklere sahip olan şeylerin arasını ayırmak, birini diğerine üstün tutmak” anlamlarında olan m-y-z kökünden türemiş ve “ayırt edici özellikler/meziyetler” anlamına gelmektedir.⁵²

Kelâm eserlerinde ise bu kavramlar, bir peygamber olarak Hz. Muhammed’i diğer peygamberlerden ayıran özellikler anlamında kullanılmaktadır.⁵³ Buna göre anlaşıldığı kadarıyla hasâis, onu bütün herkesten ayıran özellikler şeklinde genel bir anlam ifade ederken meyyizat-mümeyyizat ise onu sadece diğer peygamberlerden ayıran özellikler şeklinde daha özel bir mana ifade etmektedir. Bu demektir ki hasâis ile meyyizat arasında anlam açısından bir ayırım söz konusudur. Bu çalışmada da Hz. Muhammed’in özellikleri

⁴⁸ İsfahânî, *Müfredatü Eلفazı Kur’ân*, 343; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 7/24; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 117.

⁴⁹ Erdinç Ahatlı, “Hasâisü’n-Nebî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/277-281; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 117; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebi’l-Fadl Celaleddin Abdurrahman Ebi Bekir es-Suyutî, *Hasâisu’l-Kübra*, çev. Ömer Temizel (Konya: Uysal Kitapevi, ts.).

⁵⁰ Muhammed Kutub, *Rekainu’l İman*, 330.

⁵¹ Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 328.

⁵² İsfahânî, *Müfredatü Eلفazı Kur’ân*, 1022; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 5/412.

⁵³ Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 328; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 117.

ele alınırken bu ayırım göz önünde tutularak meyyizat-mümeyyizat'ın, yani Hz. Muhammed'e mahsus olup onu diğer peygamberlerden ayırt eden özelliklerin üzerinde durulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLİK, PEYGAMBERLİĞİN GEREKLİLİĞİ VE HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ

Hiz. Muhammed, Hiz. İbrâhim'in oğlu Hiz. İsmâil'in soyundan gelen ve iki büyük Arap topluluğundan birini teşkil eden Adnânîler'e mensuptur. Bizzat Hiz. Muhammed tarafından kabul edilmiş olan soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureys) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân.⁵⁴

Hiz. Muhammed, muhtelif rivâyetler arasında genel kabul gören kanaate göre Fil Vak'ası'ndan elli (veya elli beş) gün sonra Rebülevvel ayının 12'sinde (20 Nisan) Pazartesi günü Mekke'de dünyaya gelmiştir.⁵⁵

Hiz. Muhammed kırk yaşında iken 610 yılı Ramazan ayının 17. gecesini, bazı rivâyetlere göre pazartesi günü sabaha karşı Cebrâil'in aslî suretinde gelerek kendisine Alak sûresinin ilk beş âyetini vahiy etmesiyle peygamber olarak vazifelendirilmiştir.⁵⁶

1. Peygamberliğin Mahiyeti

Peygamberliğin/nübüvvetin mahiyeti konusunda ilk felsefi teori, Ebû Nasr el-Fârâbî (öl. 339/950) ve İbn Sina (öl. 428/1037) tarafından geliştirilmiştir.⁵⁷ Onların nübüvvet görüşü çok geniş ve karmaşık olmakla beraber kısaca denilebilir ki onlara göre nübüvvet, doğal öğretim ve öğrenme araçlarına başvurulmadan sahip olunan bilgi algılama gücüdür. Peygamber, hayal gücünün güçlü olması sayesinde, Allah'tan sudûr eden faal akılla irtibat kurup uyku halinde iken sâdık rüyalar, uyanırken ise vahiy yoluyla Allah'tan bilgi alabilen insandır. Dolayısıyla nebevî güce sahip olan insan, "faal akıl"la

⁵⁴ Ebu Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *Tabakatü'l Kübra* (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001), 1/37; Mustafa Asım Köksal, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2004), 1/15; Safiurrahman Mubarekfûrî, *Rehiku'l-mahtûm* (Riyad: Darus-Selam, h.1423), 74; Ebü'l A'la Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz. Peygamberin Hayatı* çev. Ahmed Asrar (İstanbul: Pınar Yayınlar, 1992), 224; Salih Suroç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Nesil Yayınlar, 2011), 1/29.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakatü'l Kübra*, 1/81; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/24; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz. Peygamberin Hayatı*, 241-242; Mubarekfûrî, *Rehiku'l-mahtûm*, 84; Suroç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/64.

⁵⁶ İbn Sa'd, *Tabakatü'l Kübra*, 1/165-166; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/173; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz. Peygamberin Hayatı*, 285-286; Mubarekfûrî, *Rehiku'l-mahtûm*, 102-104; Suroç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/203-205.

⁵⁷ Bilal Kuşpınar, *İbn-i Sina'da Bilgi Teorisi* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995), 145.

doğrudan ilişki kurarak aklî, hayalî ve nefsî güçleri sayesinde bilinmeyen hususlara ulaşır, görünmeyen sûretleri algılar ve nesnelere değişikliğe uğratabilir. Ne var ki faal akılla ilişki kurması sonunda, peygamberin gördüğü sûretler hariçte var olmayıp sadece onun zihninde ortaya çıkmıştır.⁵⁸ Onlar, nübüvvet ile ilgili bu görüşleriyle, kelâmcıların Kur'ân merkezli peygamber ve vahiy anlayışından farklı bir nübüvvet görüşü ortaya koymuşlardır.

Nübüvvetin mahiyeti üzerinde duran bu filozoflara göre nübüvvet mahiyeti itibariyle kesbi olup nebî, kendisinde var olan sezgi/hads (bilgi algılama) gücü, hayal (vahiy alma) gücü ve heyula (nesnelere değişikliğe uğratabilme) gücü ile nübüvveti kespedir.⁵⁹ Dolayısıyla, onlara göre nebî, sezgi gücü ile gaybî bilgilere muttali olma, hayal gücü ile melekleri görüp vahiy alma ve heyula gücü ile harikulade olaylar (mûcize) sergileyebilmeleri neticesinde nübüvveti kespeden kimselerdir.⁶⁰

Kelâm âlimleri ise nübüvvetin mahiyeti konusuna oldukça sınırlı bir yer vermişler ve bu konuyu daha çok nübüvvetin vehbîliği üzerinden ele almışlardır. Onlar, “Peygamberlik tamamen vehbî olup Allah’ın dilediği kimseye vermesine göre mi yoksa kesbî olup peygamber olacak kimsenin gayretine göre mi olur?” gibi soruları ele alarak bu konuya açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Eş‘arî, Mâtüridî ve Mutezilî âlimler, nübüvvetin vehbî olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Buna göre nübüvvet, mahiyeti itibari ile vehbî olup Allah, lütuf ve ihsanı ile iyi kimselerden dilediğini peygamber olarak seçer. Binaenaleyh nübüvvet kesbî değildir ve çalışıp çabalamakla elde edilemez. Dolayısıyla peygamberler, Allah tarafından seçilmiş kimselerdir. Hiçbir peygamber çalışmak suretiyle ve kendi çabasıyla nübüvvet mertebesine ulaşmış değildir.⁶¹

Kelâmcıların nübüvvetin mahiyeti ile ilgili ittifak ettikleri diğer bir husus da nübüvvetin vahye dayalı olmasıdır. Nübüvvet vahye dayalıdır ve vahiyle muhatap olan

⁵⁸ Şemsuddin Ebi Abdillah Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğasetu'l-lehfan fi mesâidi's-Şeytan* (Şam: Mektebetu Dari'l-Beyan, 2001), 2/674; İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/218-222.

⁵⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/7; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İğasetu'l-lehfan fi mesâidi's-Şeytan*, 2/674.

⁶⁰ İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/218-222.

⁶¹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/7; İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/218; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 358; Kutub, *Rekainu'l İman*, 226.

peygamberler, kendilerine vahyedilen hususların, Allah'tan geldiğine dair kesin bir bilgiye sahiptirler.⁶²

Hülâsa İslâm kelâmçılarına göre mahiyeti itibariyle nübüvvet, Allah'ın dilediği kişiyi seçerek vahiy yolu ile onunla iletişim kurup emir ve yasaklarını bildirmesidir. Dolayısıyla nübüvvet, vahye dayalı olan ve tamamen Allah'ın seçmesine bağlı vehbî bir müessesedir.⁶³

2. Peygamberlere Olan İhtiyaç ve Peygamberlerin Gerekliliği

Peygamberlere iman, iman ilkelerinin altı esasından biri olup inkârı küfre sebebiyet verdiği için kelâm ile ilgili eserlerin tamamında bu konu işlenmiştir. Kelâm eserlerinde ilgili konu işlenirken peygamberlerin özellikleri ile birlikte konunun itikadi boyutu da ehemmiyetle ele alınmıştır. Zira bu konunun inanç boyutu ele alınmadan salt peygamberlerin özelliklerinin zikredilmesi çok da anlamlı olmayacaktır. Dolayısıyla öncelikle konunun imana taalluk eden boyutu izah edilip peygamberlere iman ile ilgili bilinmesi gereken meseleler açıklığa kavuşturulmalı, daha sonra iman edilecek olan peygamberlerin özellikleri ele alınmalıdır.

Kelâm eserlerinde, nübüvvet konusunun itikadi boyutu ele alınırken insanların peygamberlere olan ihtiyacı, nübüvvetin mahiyeti ve peygamberliğin ispatı meselelerinin üzerinde durulmuştur. Bu sebeple çok detaylı olmasa da bunlara değinmenin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Allah, varlıklar içerisinde insanı, en mükemmel şekilde yaratmış ve ona hiçbir varlığa vermediği değeri vererek kendisini yeryüzünde temsil edecek, yeryüzünde bir hayat kuracak ve orayı imar edecek yegâne varlık kılmıştır. Âyette geçen “ahsen-i takvim” ifadesi, fiziksel, zihinsel ve kişisel özellikleriyle, insanın mükemmelliğine ve güzelliğine işaret etmektedir. Zira bazı müfessirlerin de belirttiği üzere bu ifade, maddî ve manevî her türlü güzelliğe şâmidir.⁶⁴

⁶² Âmidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Sâlim Seyfuddîn, *Ebkâru'l-efkâr fî usûli'd-dîn*, (Kahire: Daru'l-Kütübi Ve'l-Vasıkî'l Kavmiyye, 2004) 4/12-13; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 32; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 161; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 262; Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 564.

⁶³ Ali Muhammed Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati* (İstanbul: Daru'r-Ravda, 2017), 33.

⁶⁴ Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî el-Basrî ed-Dimaşkî (İbn Kesir), *Tefsiru'l-Kur'ân-ı'l-Azim* (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015), 8/435; Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1999), 3/1283; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili Tefsiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 10/51-57.

En güzel surette yaratılmış olmanın yanı sıra akıllı, düşünen ve irade sahibi bir varlık olmasıyla da diğer varlıklardan ayrılan insanın, bir hedefinin olması ve bu hedefinin yaratıcının iradesiyle nihâyetlenmesi, onu hayvanlardan ayırt edecek olan bir diğer temel özelliğidir.⁶⁵ Ne var ki Allah, bu kadar üstün meziyetlerle yarattığı insanı başıboş da bırakmamıştır. Çünkü en güzel şekilde yaratılan insanın, fitratından uzaklaşması sebebiyle aşağıların da aşağısına ineceği, halifeliğini unutup bozgunculuğa yönelebileceği de vurgulanmıştır. (el-Furkan 25/44).

Akıl sahibi olması yönü ile varlıkların en mükemmeli olan insandan mesuliyetinin bilincinde ve gayesinin farkında olmasının beklenmesi kaçınılmazdır. Fakat insanoğlu ne kadar mükemmel olursa olsun onun akli, her zaman için yaratılış amacını kavraması, taşıdığı sorumluluğun farkında olması ve Allah ile insanlara karşı üzerine düşen görevlerinin bilincinde olması noktasında tam olarak yeterli değildir.⁶⁶ Çünkü aklıyla Cenâb-ı Hakk'ın varlığını anlayabileceği kabul edilse bile insan, ona nasıl ibadet edeceğini ve rızasını nasıl kazanabileceğini yalnız başına idrak edemez. Bu sebeple insanı kendisinden çok daha iyi tanıyan Allah, daha ilk insanla birlikte, sahip olduğu akli yetenekleri sebebiyle onu vahye muhatap kılmış ve onun için gerekli olan 'peygamberlik' müessesesini devreye sokarak peygamberler aracılığıyla, onlara inanç esaslarını, ibadetleri ve temel ahlaki ilkeleri bildirmiştir. Çünkü Allah'ın insanı yaratıp onu dünyada rehbersiz bir şekilde tek başına bırakması düşünülemez.⁶⁷

Peygamberlik, ilk insan topluluğunun ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Allah, her dönemde insanların kendisine kulluk etmeleri ve azgın şeytandan uzak durmaları için toplumlara müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler göndermiş, anlaşmazlıkları gidermek maksadıyla verilecek hükümlere esas teşkil etmesi için peygamberlerle birlikte kitaplar indirmiştir.⁶⁸ Allah'ın göndermiş olduğu peygamberler, içlerinde yaşadıkları halkın diliyle ilâhî mesajları insanlara tebliğ etmişlerdir. (İbrâhîm 14/4; eş-Şûrâ 42/7). Bu tebliğde Allah'ın birliğine, ilâhî kitaplara, peygamberlere, meleklere ve âhiret gününe

⁶⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, çev. M. Emin Saraç - İ. Hakkı Şengüler - Bekir Karlığa (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1995), 12/405.

⁶⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/19-20; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 265; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 163; Muhammed Kutub, *Rekainu'l İman*, 237; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 314.

⁶⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/19-20; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 266; Kutub, *Rekainu'l İman*, 235.

⁶⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/19-20; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 266; Kutub, *Rekainu'l İman*, 240-242.

iman etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, iyilik yapıp kötülükten sakınmak, anne ve babaya iyi davranmak, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, yoksullara ve yetimlere yardım etmek gibi temel ilkeler ele alınmıştır.⁶⁹

Hülasa peygamberlik, insan aklının yetersizliği ve yanlılığı sebebiyle Allah'ın adalet, hikmet ve lütuf sahibi oluşunun bir gereği olarak, nimet verene nasıl şükredileceğini bilinmesi, hayatın ve sosyal düzenin sağlanması, faydalı ve zararlı olan şeylerin bilinmesi, çeşitli sanat ve mesleklerin gelişmesi ve insanlar arasında ihtilafların halledilmesi için gereklidir.⁷⁰ Binaenaleyh inanç, ibadet, ahlak, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçları bakımından bütün toplumlar için peygamberlik oldukça önemli ve gerekli bir müessesedir.

Peygamberliğin gerekliliği ve gayesi ile ilgili bu ön açıklamalardan sonra kelâmî mezhepler arasında tartışma konusu olan hüsün-kubuh meselesine değinilmesi yerinde olacaktır. Zira mezheplerin, peygamberliğin gerekliliği ile ilgili görüşleri daha çok hüsün-kubuh meselesinde ortaya çıkmaktadır.

Mu'tezile mezhebine göre eşya zatı itibarıyla güzel ve çirkindir.⁷¹ Güzel, iyi olduğu için emredilmiştir. Haddi zatında çirkin olan da kötü olduğu için yasaklanmıştır. Allah, emretmezden önce de insan aklı, eşyadaki güzelliği ve çirkinliği anlar. Şu halde hüsün ve kubuh, şer'i değil, aklidir.⁷² Mu'tezile bu hususları anlatırken aklî ve şer'î ayrımı yapar ve hatta aklî olanların akılla bilinebileceğini savunur. Bunlar için aklî teklifler tabirini kullanır. Mu'tezileye göre öyle hususlar da vardırki bunlar ancak Allah'ın bildirmesiyle bilinebilir. Bunlara da şer'î teklifler adını verirler. Bu şer'î teklifin bilinebilmesi ve insanların bu teklifle muhatap olabilmeleri için Allah'ın peygamber göndermesinin vacip olduğunu savunurlar.⁷³

⁶⁹ İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/218.

⁷⁰ Hinn & Misto, *el-Akîdetu'l-İslâmiyye*, 264-269; Kutub, *Rekainu'l İman*, 240-242; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 318-321.

⁷¹ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 566; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 99; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 261.

⁷² Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 566; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 95-96; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 264; Fahrettin Atar, *Fıkıh Usulü* (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2013), 151.

⁷³ Ebü'l-Hasen b. Ahmed Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*, thk. Mahmut Hudaîrî vd. (Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye, 1965), XI/299.

Mu‘tezile, hikmet ve adalet sahibi olması hasebiyle kullarına en yararlı ve en faydalı olanı (aslahı) yaratmasının da Allah’a vacip olduğunu iddia ederler. Peygamberlerin gönderilmesinin kullar için aslah olduğunu, dolayısıyla bu açıdan da peygamber gönderme Allah için vaciptir, demişlerdir.⁷⁴

Şîa’nın nübüvvet inancına göre: Allah, insanlıkta kemale ermiş olan insanları Cebrail vasıtası ve vahy yolu ile ilahi bir vazifeyle görevli kılmıştır. Peygamberler, insanlara dini anlatarak onları doğru yola iletmek için gönderilmişlerdir. Allah’ın emirlerini insanlara ileten peygamberler; emindirler, günahlardan korunmuşlardır ve tebliğ vazifelerinde eksiklik olmamıştır. Peygamberlik ilahi bir lütuftur. Hz. Muhammed, bütün peygamberlerin en üstünü ve sonuncusudur. O’nun en büyük mucizesi Kur’ân-ı Kerîm’dir. Hz. Muhammed, son peygamber olup küçük veya büyük günah işlememiştir.⁷⁵ Ancak onları Mu‘tezile’den ayıran, imâmetle nübüvveti irtibatlandırmaları ve imamları peygamberlere kıyas etmeleridir.⁷⁶

Eş‘arî mezhebine göre bir şeyin güzel veya çirkin olduğuna hükmeden Allah’tır. Yani bir şey, Allah emrettiği için güzel; yasakladığı için de çirkindir. Akıl ise, Allah’ın bu husustaki hükmünü sadece anlamak için bir vasıtaadır.⁷⁷ Dolayısıyla hüsün-kubuh akli değil, şer’idir. Bu sebeple kendilerine, Allah’ın hitabı ulaşmayan kimseler, iyi şeyleri yapmak; kötü olan şeylerden ise uzaklaşmakla mükellef değillerdir.⁷⁸ Buna göre Eş‘arîler’de, insanların iyi veya kötüyü bilebilmeleri için peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç vardır. Zira eşyanın tabiatında iyilik ve kötülüğe delalet eden bir şey yoktur. Bir şey ancak vahiy ile iyi veya kötü, güzel veya çirkin olur. Durum böyle olduğu için de insan ancak nübüvvetin gerçekleşmesinden sonra iyi ve güzel olanları seçebilir ve sorumlu olabilir. Ancak Allah’ın, insanlara peygamberler göndermesi vâcip değil,

⁷⁴ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu’l-usulu’l-hamse*, 563; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/5, Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 341; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 286-288; el-Harputî, *Tenkîhu’l kelâm fi akâidi ehli’l-İslâm*, 207.

⁷⁵ Muhammed Şeyh Müfid, *Evâ’ilü’l-makâlât fi’l-mezâhibi’l-muhtarât* (Tahran: 1993), 62-64; Ethem Ruhi Fıglalı, *İmâmiyye Şiası* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008), 213.

⁷⁶ Saduk el-Kummî, *Kemalud-din ve tamamun ni’me* (Tahran: Neşru’l-İslâmiyye, 1985), 23-24; Müfid, *Evâ’ilü’l-makâlât fi’l-mezâhibi’l-muhtarât*, 62-64; Halife Keskin, *Şîa İnanç Esasları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 117-118; Fıglalı, *İmâmiyye Şiası*, 217-224; Abdülbâki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 254-256.

⁷⁷ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 99.

⁷⁸ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 3/288-289; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 268; Atar, *Fıkıh Usulü*, 151; Ebubekir Muhammed b. Hasen İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti’ş-Şeyh Ebi’l-Hasan el-Eş‘arî*, (Beirut: Darü’l-Meşrik, 1987), 175.

mümkündür. Çünkü peygamber göndermenin Allah üzerine vacip olduğunun kabul edilmesi halinde Allah'a bir mecburiyet atfedilmiş olacaktır. Allah'ın bir şeyi mecburi olarak yapması ise aciz olduğu anlamına gelir ki Allah için bu düşünülemez. Zira Allah her türlü eksiklikten ve acizlikten münezzehtir ve hiçbir şeye de mecbur değildir. Bundan dolayı Eş'arîler'e göre, Allah'ın insanlara peygamber göndermesi bir lütuf ve ihsandır; göndermemiş olsaydı bu bir zaaf ve noksanlık olmazdı.⁷⁹

Mâturidî mezhebi, orta bir yol tutarak, hikmeti gereği Allah'ın emrettiği her şeyin güzel olduğunu, yasakladığı her şeyin ise kötü olduğunu belirtmiş, aklın hüsün ve kubuhu anlayabileceğini fakat hükümde bulunamayacağını, dolayısıyla hüsün ve kubuhun kendisinin akli, hükmün ise şer'i olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre, akıl iyi ve kötü olanı kavrayabilse de - Allah'a iman meselesi müstesna- insan şariat gelmeden sorumlu tutulamaz.⁸⁰ Zira nass bulunmadan akıl hükümde bulunamayıp mutlaka nasstan yardım görmelidir. Binaenaleyh bir şariat olmadan, insanlar iyi veya kötüye uyup uymamak ile mükellef olmazlar.⁸¹ Hal böyle olunca da Mâturidî mezhebine göre, peygamberlerin gönderilmesi vacip değil, mümkündür. Fakat insanların mükellef tutulup âhirette mükâfat veya cezaya çarptırılabilmeleri için peygamberlerin gönderilmesi gereklidir. Özetle Mâturidîler, Allah'ın peygamber göndermesini aklen mümkün olduğunu savunmuşlar, fakat insanların ona ihtiyaç duymaları sebebiyle, hikmet açısından gerekli görmüşlerdir. Dolayısıyla onlara göre peygamberlik bir hikmet ve gayeye matuftur. Böyle olunca da peygamberliğin olmaması muhaldir.⁸²

Bununla beraber, Mâturidî mezhebine müntesip bir takım Mâveraunnehir kelâmcıları, Mu'tezile ile aynı görüşü benimsemiş ve peygamber göndermenin Allah için vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸³

Görüldüğü üzere, zikri geçen kelâmî mezhepler, farklı sebeplerden yola çıkmış olsalar da peygamberliğin gerekli olduğu konusunda hemfikirdirler. Diğer bir ifade ile

⁷⁹ İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti'sh-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, 174-175; Ebu Hamid el-Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, çev. Kemal Işık (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 134-136; Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, 15/405; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 267.

⁸⁰ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 97.

⁸¹ Ebû Mansûr el-Mâturidî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İSAM Yayınları, 2003), 221-222; Atar, *Fıkıh Usulü*, 151.

⁸² Nureddin es-Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011), 99; Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, 93; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 273.

⁸³ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/7; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 317.

kelâm âlimleri, peygamberlik müessesesini zarûret-i diniyyeden kabul etmişlerdir. Fakat Allah'ın peygamber göndermesinin hükmü konusunu ise nazarî olarak nübüvvet vâcip mi, câiz mi yoksa mümkün mü şeklinde tartışmışlar ve farklı görüşleri sürmüşlerdir.

Bütün bunlara rağmen İslâm dünyasında, peygamberlik karşıtı hareketler de ortaya çıkmış ve bir takım felsefî akımlar ile bazı filozoflar, peygamberliğin gerekli olmadığını ileri sürmüşlerdir.⁸⁴ İbnü'r-Râvendî⁸⁵ (öl. 301/913), Ebû Bekir er-Râzî⁸⁶ (öl. 313/925) ve Dehrîlerin yanı sıra Brahmanlar, Sümeniyye ve İbahiyye grupları bu görüşü savunarak peygamberliği lüzumsuz kabul etmiş ve aklın buna ihtiyaç duymadığını belirtmişlerdir.⁸⁷ Bunlar, İslâm inanç esaslarının ruhuna ters düşen bu görüşleri ile İslâm toplumunda inanç bunalımına yol açmak istemişlerdir. Ayrıca günümüzde, maalesef İslâmcı olduğunu iddia eden bazı kesimler tarafından da benimsenmeye başlanmış olan, ancak İslâm düşünce esaslarına tamamen karşı olan Deizme göre de peygamberlik müessesine gerek yoktur.⁸⁸

Söz açılmışken Deizm'e değinilip düşünce esaslarının izah edilmesi yerinde olacaktır. Deizm Latince'de "Tanrı" anlamına gelen "deus" kelimesinden türetilmiş bir kavram olup asıl itibarıyla "Teizm" terimiyle aynı anlama sahiptir.⁸⁹ Teizm ise genellikle, âlemin yaratıcı sebebi olan, varlığı mutlak bir Tanrı inancını savunan felsefî düşünceyi ifade eder.⁹⁰ Ne var ki XVI. yüzyıldan itibaren Teizm, Ortodoks inançları benimseyenler; Deizm ise geleneksel inançlardan sapan düşünürler için kullanılır olmuştur.

Deistler Tanrı'ya inanmakla birlikte kutsal metinlerin doğruluğu konusunda ciddi şüpheler beslemiş, din adamlığı kurumunu sert bir şekilde eleştirmiş, bunun yanı sıra aklın evrensel gerçekleri kavramaya yeteceğini savunmuşlardır. İşte onlar hem Tanrı'nın âleme tesir etmeyen pasif bir ilah olduğu hem de aklın her gerçeği kavrayabileceği düşüncesiyle nübüvvet müessesini gereksiz, hatta imkânsız görmüşlerdir. Buna göre

⁸⁴ İbn Kayyım el-Cevziyye, *İğasetu'l-lehfan fi mesâidi's-Şeytan*, 2/659.

⁸⁵ Ebü'l-Hasan El-Hayyat, *Kitabü'l-İntisar ve'r-red âlâ İbn'r-Ravendi el-Mülhid* (Tunus: Darü'l-Mütevassitiyye, 2015), 1/70-77.

⁸⁶ Ebu Muhammed b. Ahmed Ebu Hatim er-Râzî, *A'lamü'n-Nübüvve* (Tahran: Müessese-i Pijuheş-i Hikmet ve Felsefe-i İnan, 2003), 3-7; Mahmut Kaya "Fârâbî" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/145-162.

⁸⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/8; Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 563; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 315; Hayrani Altıntaş, "Dehriyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/107-109.

⁸⁸ Hüsameddin Erdem, "Deizm" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/109-111.

⁸⁹ Erdem, "Deizm", 9/109-111.

⁹⁰ Aydın Topaloğlu, "Teizm" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/332-334.

Deizm, Tanrı'nın varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte onun âleme müdahalesini ve akla dayalı bir din anlayışı çerçevesinde nübüvveti inkâr eden felsefî bir akımdır, denilebilir. Nübüvveti inkâr ettikleri için doğal olarak akla uymadığı gerekçesiyle mûcizenin varlığını da inkâr etmişlerdir.

Her ne kadar Müslüman düşünürler içerisinde, özellikle nübüvvet müessesesi ile ilgili benzer düşüncelere sahip olanlar olmuşsa da Deizm'in, bir ekol ve akım olarak İslâm dünyasında bir muadilinin varlığından söz edebilmek pek de mümkün değildir. Mesela Tanrı'ya ve onun âlemi yarattığına inanan, fakat bununla birlikte peygamberliği inkâr edip akli esas alan felsefî düşünceyi benimseyen Ebû Bekir er-Râzî'nin bir deist olduğu söylenebilirse de onun bu görüşleri felsefî bir ekol haline gelmiş değildir.

Deizm'in gerek Allah âlem ilişkisi gerek nübüvvet ile ilgili düşüncesi tamamen İslâm'a aykırıdır. Çünkü İslâm düşüncesinde Allah'ın âlem ve insan ile münasebeti kesinlikle koparılamaz. Koparılması bir tarafa, etkisiz ve zayıf olduğu dahi düşünülemez. Zira İslâm inanç esaslarına göre Allah, yaratıcı olması hasebiyle ilmi, hikmeti ve lütfu ile âleme her an müdahale eden yüce bir varlıktır. Yoksa âlemi yarattıktan sonra pasif konuma çekilmiş bir Tanrı değildir. Onun için gerektiğinde, insanlara mesajlarını iletmesi için peygamberler göndermiş ve zaman zaman âlemdeki kanuniliğe aykırı olan mûcizeler ile onları desteklemiştir. Çünkü yaratıcı olduğundan ve kudreti her şeye şamil geldiğinden bu onun gücü dâhilindedir. İslâm'a göre insan, Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlere karşı takındığı tavra göre değer kazanır. Zira Allah ile insan arasında nübüvvet aracılığıyla belirli bir iletişimin olduğuna inanmak İslâm'ın temel inanç ilkelerindedir. Ayrıca İslâm'a göre, Allah sadece evrenle değil, kullarıyla da ilgilendiği için insanlar ona dua ile taleplerde bulunup lütuf ve yardımını talep edebilirler. Dolayısıyla Allah ile âlem arasındaki yaratan-yaratılan ilişkisi, Deizm'in bir defa olup bitmiş ve artık söz konusu edilmemesi gereken bir yaratan-yaratılan ilişkisi değildir. Allah'ı âlemden ve insandan uzaklaştıran yanlış bir anlayışa sahip Deist iddianın aksine, "Allah yerin ve göklerin nurudur." (en-Nûr 24/35) ve insana "şah damarından daha yakındır." (Kâf 50/16).

3. Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve Peygamberliğinin İspatı

Kelâm konusunda eser yazan müellifler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat konusunda genelde birbirine benzeyen delilleri farklı metodlar ile takip etmişlerdir.

İmam Mâtürîdî (öl. 333/944), Hz. Muhammed'in nübüvvetini isbat ederken, Hz. Muhammed'in mucizelerinin yanında, yaşantısından ve ahlaki öğretilerinden deliller göstererek peygamberliğini ispat eder. Onun, hem fiziken hem de ahlak ve huy açısından yaşadığı toplumda öne çıktığından bahseder. Hz. Muhammed'in insanlar arasında karizmatik biri olduğunu, yakışıklı, güzel kokulu, teninin ipek gibi yumuşak, insanlara hiç bir zaman yalan söylemediğini, düşmandan kaçmadığını, ahlaki açıdan kötü bir davranış sergilemediğini, adaletten hiçbir zaman ayrılmadığını, kimseye yaranmaya çalışmadığını, dünya malına tamah etmediğini, şefkat ve merhamette son derece titiz birisi olduğunu bildirir. Ayrıca Hz. Muhammed, düşmanları tarafından birçok hilelerle öldürülmeye çalışılmış ama Allah'ın korumasıyla düşmanlarının kendisine hazırlamış oldukları tuzakları boşa çıkmış ve her defasında davasını daha güçlü bir şekilde devam ettirmiştir.⁹¹ Aynı zamanda bilinmesi gereken bir diğer husus, Hz Muhammed'in göstermiş olduğu mucizeler, onun gerçek bir elçi olduğunu kanıtlamaktadır.⁹²

1.1.Mûcize

Nübüvvetin varlığı, Kur'an ve sünnet gibi şer'i delillerin yanı sıra önceki semavi kitaplar ve tarihi veriler ile sabittir. Ancak bunlar, sadece iman ehlinin kabul ettiği delillerdir. Bu sebeple, tarihte sadece iman etmiş olanlar bu delillere dayanarak, nübüvvetin gerçekliğine inanmışlar ve genelde nübüvvetin ispatı için ayrıca bir kanıtın peşine düşmemişlerdir. Ne var ki nübüvvetin inananlar ile birlikte inkârcılar açısından da ispat edilmesi gerekmektedir. Nübüvvetin varlığını ispat eden birçok akli delil bulunmakla birlikte bu hususta en temel delil mûcizedir.⁹³ Zira mûcize, inanan kalplerin daha mutmain olması, inkârcıların ise ikna olması için yegâne kanıttır. Onun için kelâm eserlerinde, nübüvvetin ispatı meselesi ele alınırken, mûcize konusu detaylı diyebileceğimiz şekilde incelenmiştir.⁹⁴

⁹¹ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 254.

⁹² Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 256.

⁹³ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürîd âlâ cevheretu't-tevhid*, 367; Ahmed b. Muhammed el- Maliki es-Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, çev. Mithat Acat & M. Beytullah Acat (Ankara: 2010), 147; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 155; Sabunî, *Mâtürîdîyye Akaidi*, 99-101; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 347-348; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 330.

⁹⁴ Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, 147; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 155; Sabunî, *Mâtürîdîyye Akaidi*, 99-101; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 347-348; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 330.

Eş'ârîliğin temsilcilerinden Gazzâlî (öl. 505/1111), peygamberliğin ispatının aklın sınırlarını aşan bir konu olduğunu, bunun daha çok tecrübeyle yaşayıp sonuçlarını görerek ispat edilebileceğini savunmuş, nübüvvetin en büyük kanıtının ise mucizeler olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Teftâzânî de nübüvvet konusunda inkârcıları ikna edebilecek yegâne delilin mucize olduğunu ifade etmiştir.⁹⁶

Mucize sözlükte; “bir şeye güç yetirememek” anlamında olan a-c-z kökünden türemiş ism-i mef'ul kalıbı olup “aciz bırakan” şey anlamındadır.⁹⁷

Terim olarak mucize, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gösterip insanların benzerini getirmekten aciz bırakan tabiatüstü olaylardır.⁹⁸ Mucizenin en büyük özelliği, tehdidi yani muhataplarına meydan okumasıdır. Ayrıca mucize, hakikatte Allah'ın fiili olup peygamberlere nispeti mecâzidir.⁹⁹ Buna göre, bir hadisenin mucize olarak kabul edilebilmesi için ilâhî bir fiil olması, olağanüstü bir tarzda zuhur etmesi, peygamberlik iddiası ve tehdidiyle birlikte meydana gelmesi, peygamberin iddiasına uygun ve iddiadan hemen sonra zuhur etmesi gibi şartlar bulunmalıdır.¹⁰⁰ Kur'ân-ı Kerîm'de, mucize kavram olarak geçmez; fakat mucize anlamında kullanılan bazı kavramlar vardır. Âyet, beyyine, burhan, hak, furkan gibi kavramlar bunlardandır.¹⁰¹

İslâm âlimleri, peygamberliğin ispatı için mucizenin delil olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlik iddiasında bulunanların gerçekten Allah tarafından görevlendirilip görevlendirilmediklerinin tespiti, diğer bir ifade ile sahip olmaları gereken doğruluk/sıdk sıfatının ispatı için Allah'ın onlara tabiat kanunlarını aşan bir takım harikulade olaylar bahsettiği bildirilmiştir.¹⁰²

⁹⁵ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhya-i ulumi'd-din* (Beirut: Daru'l-Marife, ts), 1/114.

⁹⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/7.

⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 5/369; İsfahânî, *Müfredatu Elfazı Kur'ân*, 99; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 367; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220.

⁹⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/11; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 368; Nesefî, *Ehl-i Sünnet Akâidi*, 161; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 347-348; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220, Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 330-331.

⁹⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/11; Sabunî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101.

¹⁰⁰ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/714-15; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 368-369; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 323-324; Halil İbrâhim Bulut, *Kur'an Işığında Peygamber ve Mucize* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002), 43-55.

¹⁰¹ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220.

¹⁰² Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 367; Sabunî, *Mâturidiyye Akaidi*, 99; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 145; Kutub, *Rekainu'l İman*, 360.

Peygamberlere verilen mucizeler, genelde tabiat kanunlarına aykırı olarak zuhur etmişlerdir. Çünkü mûcize, kâinatı yaratıp idare eden yüce yaratıcının koyduğu doğa olaylarını istediğinde değiştirmeye veya yeni bir kanun koymaya kadir olmasına dayanır. Başka bir ifadeyle mûcizenin akli imkânı, doğa olaylarının zorunlu değil mümkün olması ile alakalıdır. Çünkü evrende bulunan elementler; cansız, şuursuz, akılsız, atıl ve kendi başlarına belli bir düzene girmekten aciz olan varlıklardır. Bu sebeple, varlık üzerindeki bu değişiklikler, ancak kâinatı yaratıp yöneten Allah'ın iradesiyle değişir.¹⁰³ Mûcizeler, hakikatte kudret sahibi olan Allah'ın fiilleri olduğundan hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan mûcize gösteremez.¹⁰⁴ Bu hakikat, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde açıklanmıştır. (Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110; el-En'âm 6/35, 57-59, 109; Hûd 11/33, 80, 88; er-R'ad 13/7, 38; İbrâhim 14/11; el-Ankebût 29/50). Binaenaleyh peygamberlerin her istedikleri anda ya da zorda kaldıkları herhangi bir durumda mûcize göstermeleri onların gücünü aşan bir durumdur. Dolayısıyla, Allah müsaade etmedikçe, peygamberlerin nübüvvetlerini kanıtlamak ve düşmanlarının tuzaklarından kurtulmak için mûcize gösterme kudretleri yoktur.¹⁰⁵ Aksi takdirde, bazı peygamberlerin düşmanlarının işkencesine maruz kalmaları, hatta öldürülmelerini açıklamak imkânsız olurdu. (el-Bakara 2/87; Âl-i İmrân 3/21-22, 112, 181-183; en-Nisâ 4/155-157). Ayrıca Hz. Muhammed, inkârcıların hidâyete ulaşmasını çok arzu etmekteydi. Hatta öyle ki kendisine ilâhî bir uyarı gelerek “Bu söze inanmayanların ardından üzümlere neredeyse kendini mahvedeceksin.” (el-Kehf 18/6), denilerek kendisini üzmemesi için teselli verilmiştir. Şâyet istediği anda mûcize gösterme kudretine sahip olsaydı, bir mûcize ile arzusunu yerine getirip bütün kâfirlerin iman etmesini sağlardı. Bu ve benzeri örnekler, peygamberlerin her istedikleri anda ve istedikleri doğrultuda hârikalar meydana getirebilme kudretlerinin bulunmadığına birer delildir. Onun için mûcizeleri sadece peygamberleri desteklemek amacıyla Allah tarafından yaratılan nadir olaylar olarak görmek gerekir.¹⁰⁶ Bu itibarla Kur'ân, insanların dikkatini mûcizelerden ziyade peygamberlerin tebliğ ettiği hakikatlere yöneltmiştir. Bu çerçevede peygamberlerin maddî ve manevî başarılarında, hârikulâde olayların payının ne olduğu, başarıya ulaşmak için mûcize faktörünün nasıl bir fonksiyon icra ettiği ya da olumlu bir katkısının olup

¹⁰³ Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 330.

¹⁰⁴ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101.

¹⁰⁵ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101.

¹⁰⁶ Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 330.

olmadığı meselesi önem arz etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm âyetlerine bakıldığında, Allah tarafından peygamberlere mûcizeler verildiği ifade edilmiş olmakla beraber, buna rağmen birçok insanın yine de peygamberleri reddettiği hatta karşı çıkararak onları; eskilerin masalları, uydurulmuş insan sözleri, açık bir sihir diye alaya aldıkları da bildirilmiştir. (el-En’am 6/25; el-İsra 17/101; el-Mü’minun 23/24; el-Furkan 25/5-6; Yasîn 36/13-15). Bu âyetlerden de anlaşıldığı üzere mûcizeler, peygamberlerin istediklerini yerine getirebilmeleri veya insanların iman etmelerini sağlamalarından ziyade, nübüvvetlerinin ispatı için onlara bahşedilmiştir. Bundan dolayı mûcize, peygamberliğin ispatında önemli bir yere sahiptir.

Hz. Muhammed, insanların Allah’ın emirlerinin dışına çıktığı ve Allah’ı unuttukları bir zamanda gönderilmiştir. Hz. Muhammed’in gönderilmiş olduğu toplumun, mekânsal ve zamansal olarak yapısına bakıldığında bir rehber ihtiyacı olduğu anlaşılır. Hz. Muhammed’in gönderilmiş olduğu toplum ilimden yoksun, cahil bir toplum olduğunu Kur’ân-ı Kerîm şöyle bildirmektedir: “Ümmîlere, kendi içlerinden, onlara âyetlerini okuyacak, onları arındıracak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir elçi gönderen O’dur. Oysa onlar daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler.” (el-Cuma 62/2).

Hz. Muhammed’in risâletini ispat etme meselesi, diğer peygamberlerin peygamberliklerini ispat etme meselesinden ayrı düşünülmemelidir. Çünkü diğer peygamberlere verilen destekler aynen Hz. Muhammed’e de verilmiştir. Kaldı ki diğer peygamberlere verilmiş olan davasını ispat etme meselesi, Hz. Muhammed içinde geçerlidir. Netice olarak tüm peygamberlerde olduğu gibi Hz. Muhammed de peygamberliğini mûcize ile ispatlamıştır.¹⁰⁷

Nübüvvet iddiasında bulunan kişinin, sözlerinin doğruluğunu ispat etmek için, peygamberliğini ilan ettiği sırada, insan gücünün üstünde ve tabiat kanunlarına aykırı olarak meydana koyduğu mucizeler; hissî, haberî ve aklî olmak üzere üç kısma ayrılmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Ebû’I-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Neseî, *Tebîrâtü’l-edille fi usûli’-d- din* (Ankara: DİB Yayınları, 2004), 2/49-50.

¹⁰⁸ Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 155-160; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 103-108; Halil İbrâhim Bulut, “Mûcize” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/350-352.

Hissî (Duyu) Mûcizeler

Hissî mûcizeler, insanların duyularına hitap eden, yani duyular ile somut bir şekilde hissedilebilen ve inkâr edenleri bir benzerini getirmekten aciz bırakan mûcizelerdir. Bu tür mûcizeler, doğa kanunlarını değiştiren ilahî fiillerdir.¹⁰⁹

Bütün peygamberler, insanlara tebliğde bulunurken etkili yöntemleri kullanmışlardır. Bu yöntemler nazarı celp etmek şeklinde tezahür etmişken, ekseriyetle de akıllara seslenerek insanları ikna etmek şeklinde olmuştur. Kur'ân'da, çeşitli sebeplerle geçmiş ümmetlerden bahsedilirken peygamberlerin muhataplarını iknâ etmek için önce aklî delillere başvurduklarını (Tâhâ 20/53-55; eş-Şu'arâ 26/24, 28), daha sonra da inanmayanlara karşı Allah'ın izniyle çeşitli hissî mûcizeler gösterdikleri haber verilmiştir. Bu tür mûcizeler, öncelikle peygamberlere destek amacıyla insanların hidâyet bulmaları için verilmiş, insanlar buna rağmen küfürde ısrar etmeye devam edince de ardından düşmanları helâk eden mûcizeler olarak bahşedilmişlerdir.¹¹⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiği kadarıyla, önceki birçok peygambere ilâhî kudretin bir tecellisi olarak çeşitli hissî mûcizeler bahşedilmiştir. Bu mûcizelerin bir kısmı, daha önce ifade edildiği üzere nusret ve hidâyet mûcizeleridir. Örnek olarak, Hz. İbrâhim'i ateşin yakmaması (el-Enbiyâ 21/69), Hz. Mûsa'nın âsâ, parıltılı el ve denizi yarma mûcizesi (el-Bakara 2/57-60; el- A'râf 7/107-108, 160; 117-118; Tâhâ 20/19-22, 65-69, 80; eş-Şu'arâ 26/32-33, 45; en-Neml 27/10-12; el-Kasas 28/31-32), Hz. İsâ'nın gökten sofraya indirmesi, ölüleri diriltmesi ve körlerin gözlerini açması gibi büyük kalabalıklar önünde gösterdiği görsel mûcizeler hep hissî mucizelerdir (el-Bakara 2/87, 253; Âl-i İmrân 3/49-50; el-Mâide 5/110; ez-Zuhruf 43/63; es-Sâff 61/6; Âl-i İmrân 3/49-50; el-Mâide 5/110).

Peygamberlere verilen bir diğer kısım hissî mûcizeler ise helak mûcizelerdir. Örnek olarak Hz. Nûh, yüzyıllarca süren tebliğ mücadelesinin sonunda kavminin hidâyetinden ümidini kestiği zaman "(Ey Rabbim!) Artık (bu zalim kavme karşı) yenik düştüm, bana

¹⁰⁹ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 104; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 156; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 331; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, 205.

¹¹⁰ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 105; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 156; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 331-332.

yardım et!”(el-Kamer 54/10) diye yalvarmıştı. Bunun üzerine, kavmi tufan ile helak edildi. Aynı şekilde Hz. Hûd’un uyarılarına aldırış etmeyen inkârcılar, yakıcı bir rüzgâr ile helâk edildi. Yine Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb’ın kavimleri de inkârları ve aşırıya gitmeleri sebebiyle helak edildiler. (el-A‘râf 7/ 72; Hûd 11/ 59-60; el-Hicr 15/ 78-79; el-Mü‘minûn 23/ 41; el-Furkân 25/ 38; en-Neml 27/ 56-58; el-Ankebût 29/ 30-35; el-A‘râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şu‘arâ 26/155; el-Kamer 54/27).

Hz. Muhammed’in peygamberliğini ispatı için hissî mucizeler meselesine gelince, Mekkeliler ve Yahudiler, Hz. Peygamber’den özellikle önceki peygamberlerden istendiği gibi hissî mucizeler göstermesini istemişlerdir. Allah bu hakikati şöyle bildirmektedir: “Andolsun ki biz bu Kur’ân’da, insanlara gerçekleri her türlü örnekle tekrar tekrar anlattık. Hâl böyle iken Mekke halkının müşrik çoğunluğu yine de kâfirlikte direnip şöyle dedi: Ey Muhammed! Sana asla inanmayacağız. Söylediklerine inanmamız için bize topraktan gözeler/pınarlar fişkırtmalısın. Yahut hurma ağaçları ve asmalarla dolu bahçelere sahip olmalısın ve o bahçelerin içinden dereler akıtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü paramparça edip başımıza yıkmalısın. Yahut Allah’ı ve melekleri karşımıza çıkarmalısın. Yahut altınla bezenmiş bir köşkün olmalı veyahut gökyüzüne çıkmalısın. Oradan dönüşünde, bize açıp okuyabileceğimiz bir kitap/yazılı metin getirmediğin gökyüzüne çıktığına da asla inanmayız...” (el-İsrâ 17/90-93).

Allah inkârcılara mazeret olmaması ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini desteklemek için peygamberini hissî mucizelerle desteklemiştir. Bu mucizelere örnek olarak, ayın ikiye ayrılma mucizesi verilebilir.¹¹¹ İbn Mesud ve birçok sahabe bu hadisi rivâyet etmişler ve hadisi şu şekilde anlatmışlardır: “Ay iki parçaya yarıldı, bu iki parçanın biri dağın bir yanına diğeri öbür yanına gelecek şekilde birbirinden ayrıldı. Bazı müşrikler, Hz. Muhammed’in onları sihirlediğini söyledi; bazıları da, herkesi sihirleyemez başka şehirden yanınıza gelecek olanlara sorulması için araştırma yapın, dediler. Etraftan gelenlere sorduklarında onların ayın yarıldığını gördüklerini haber ettiler. Fakat müşrikler iman etmekten, Müslüman olmaktan yüz çevirip: “Bu, müstemir (olagelen) bir sihirdir!” dediler.¹¹² Ayın ikiye ayrılma mucizesinin, birçok kelâm eserinde Hz.

¹¹¹ Buharî, “Menakıb”, 27.

¹¹² Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 380; Ebu Abdillâh b. Ahmed b. Ebu Bekr Kurtubi, *İsbatu'nübüvveti Muhammed* (Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002), 15-137; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 312; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 245.

Muhammed'in peygamberliğinin ispatı konusunda işlendiği görülmektedir.¹¹³ Ayrıca bu mûcize meydan okuma yönüyle Hz. Muhammed'in göstermiş olduğu bir mûcizeydi.¹¹⁴ Bu mucizenin dışında da Hz. Muhammed'in birçok hissî mucizesi vardır.¹¹⁵ Ağacın yürüyüp gelmesi¹¹⁶, taşın konuşması¹¹⁷, ağaç kütüğünün inlemesi¹¹⁸, kızartılmış koyunun etinin zehirli olduğunu haber vermesi bu mucizelerden bazılarıdır.¹¹⁹

Sonuç olarak, Hz. Muhammed'e ilk iman edenler, daha çok onun sahip olduğu vasıflara, sîret ve tutarlılığa bakarak doğruluğuna inanmışlardır. Mûcizelerin doğrudan Allah'ın yarattığı deliller oldukları dikkate alındığında, Hz. Muhammed'in kendi doğruluğunu ispat etmede ayrıca, hissî mûcizelere yer vermesinin ilâhî bir metot olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁰

Haberî (Gaybî) Mûcizeler

Haberî mûcizeler, peygamberlerin Allah'tan gelen vahye dayanarak gayb ile ilgili haberler vermek suretiyle gösterdikleri mûcizelerdir.¹²¹

Peygamberlerin, isyankâr toplumların başlarına geleceğini önceden bildirdikleri felaketlerin aynen vuku bulması, Hz. İsa'nın muhataplarının evlerinde ne yiyip ne biriktirdiklerini haber vermesi (Âl-i İmrân 3/49), Hz. Muhammed'in önceden Bizanslılar'ın İranlılar'ı savaşta mağlup edeceğini bildirmesi (er-Rûm 30/1-4) ve İslâm dininin doğuda ve batıda yayılacağını bildirmesi¹²² bu tür mûcizelerdendir.

¹¹³ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 256; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürîd âlâ cevheretu't-tevhîd*, 380; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 106; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 245.

¹¹⁴ İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/256.

¹¹⁵ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürîd âlâ cevheretu't-tevhîd*, 380; İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/256; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/38; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 256; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 106; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 245.

¹¹⁶ İbn Mâce, "Fiten", 23.

¹¹⁷ Muslim "Fezâil", 2.

¹¹⁸ Buhârî, "Menakıb", 27; Buhârî, "Büyû", 32.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd, "Diyât", 6; Müslim, "Selam", 18.

¹²⁰ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 104; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 156; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 340; Halil İbrâhim Bulut, "Peygamberlerin Başarısında Hissî Mûcizelerin Yeri ve Önemi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 74.

¹²¹ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 103-108; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 158; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 332.

¹²² Buhârî, "Menakıb" 25.

Hız. Muhammed'in gaybî mûcizelerine örnek olarak Őunlar zikredilir:

Hız. Muhammed HabeŐ kralı NecaŐi'nin öldüğü gün ashabına: "Bugün bir kardeşimiz vefat etti. Haydi, namazını kılalım." der. Kalkarlar; onun cenaze namazını kılalılar.¹²³ Diğer bir hadiste, Hız. Muhammed, ashabından 3.000 kişinin Mute denilen yerde, Bizans'ın yüzbini aşan ordusuyla yaptığı savaşı, aynı anda Medine'de etrafındakilere haber verir. GözyaŐları içerisinde, sırasıyla Hız. Zeyd, Hız. Cafer, Hız. Abdullah B. Raveha'nın Şehid olduklarını, sonra Hız. Halid b. Velid'in sancağı aldığını anlatır. Ayrıca Hız. Muhammed, Bedir Savaşı'ndan bir gün önce küfrün liderlerinden kimin nerde öldürüleceğini birer birer haber verir.¹²⁴

Başka bir hadiste, bir savaş esnasında Müslüman saflarında yer alan Kuzman isimli biri, cesur bir Şekilde savaŐmaktadır. Hız. Muhammed'e bu adamın cesaretinden bahsedildiğinde; "Bu adam cehennemliktir." der. Ashab bu sözü hayretle karŐılar. SavaŐın sonunda, Kuzman ağır yaralıdır. Kendisine, "Artık Allah'a kavuŐma vaktidir." derler. Kuzman: "Ben Allah için savaŐmadım ki." der. Aradan biraz geçince yaralarının acısına dayanamayıp intihar eder. Böylece Hız. Muhammed'in; "O cehennemliktir" sözü anlaşılmuŐ olur.¹²⁵

Hız. Muhammed'in, İnan Őahının saltanatının yıkılacağını, getirdiği İŐlâm dininin diğer dinlere üstün geleceğini,¹²⁶ İbn Abbas'a ilim konusunda dua etmesi,¹²⁷ müminlere fetih ve dünya servetinin müyesser kılınacağını bildirmesi,¹²⁸ Ammar b. Yasir'e seni asi olan bir topluluk öldürecek demesi haberî mûcizelerinin bazılarıdır.¹²⁹

Aklı (Bilgi-Mânevî) Mûcizeler

Aklı mûcize, peygamberlerin direk akla hitap eden mûcizeleridir. Yani aklı mûcizeler, insanların akıl yürütme gücüne hitap eden ve akıl ile kanıtlanan gerçeklerden oluşan mûcizelerdir.¹³⁰

¹²³ Buhârî, "Cenaiz", 55; Buhârî, "Cenaiz", 4; Müslim, "Cennet", 76.

¹²⁴ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İŐlâmiyye*, 317; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 107.

¹²⁵ Buhârî, "Megazi", 38.

¹²⁶ Kurtubi, *İŐbatu nübüvveti Muhammed*, 172; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 107; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İŐlâmiyye*, 316-317.

¹²⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/38.

¹²⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 257.

¹²⁹ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyetu'l-Ezheriyye, 1986), 2/95-96; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 257.

¹³⁰ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 103; Topaloğlu vd., *İŐlâmda İnanç Esasları*, 159; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 220; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 332; Bulut, *Mûcize*, 351.

Bu tür mûcizeler, düşünmekle algılanabilen hususlar olup hissî mûcizeler gibi belirli bir zaman ve mekânla sınırlı değildir. Aksine peygamberlerden sonra da devam eden mûcizelerdir. Bu sebeple, mûcizeler içerisinde en güçlü ve etkili olan tür, bu çeşit mûcizelerdir.¹³¹

Peygamberlerin güvenilir, güzel ahlâk sahibi, doğru sözlü ve merhametli olmaları, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları, ilahi mesajı bizzat uygulayıp insanlara örneklik etmeleri, öğretilerinin erdemli bir toplum için vazgeçilmez ilkeler niteliğinde bulunması, özellikle tebliğ ettikleri vahiy ürünü metnin, lafız ve muhteva bakımından erişilmez bir üstünlük taşıması gibi hususlar, aklî mûcizelerin kapsamına girer.¹³²

Peygamberler, Allah tarafından seçilmiş özel kullar (Ta-ha 20/13) olmaları sebebiyle, peygamberliğin kendisi haddi zatında mûcizevi olmaktadır. Ancak bununla beraber Allah, peygamberlerine aklî mucizeler de vermiştir. Aklî mucizeler üzerinde düşünmek ve değerlendirme yapmak suretiyle olağanüstülüğü daha çok anlaşılan mucizeler olmaktadır.¹³³ Akli mûcizeler içerisinde en büyük olanı, hiç şüphesiz Hz. Muhammed'e nazil olan Kur'ân-ı Kerîm'dir. Çünkü evrenseldir. Zira Hz. Muhammed'in risaletinin evrenselliğini delillendiren mûcizenin de evrensel olması gerekmektedir.

İslâm dininin temel kaynağı Kur'ân-ı Kerîm, nazil olmaya başladığından itibaren bir takım insanlar, Hz. Muhammed'e muhalefet etmişlerdir. Bu kimseler, Kur'ân'ın Allah tarafından indirilmeyip Hz. Muhammed'in kendi sözü olduğu ve onun bunu Allah'a nispet ettiğini iddia ederek, Hz. Muhammed'e de çeşitli ithamlarda bulunmuşlardır. Ancak bu iddialarının doğru olmadığı ve Hz. Muhammed'in kişiliği ile uyuşmadığı, zaman içerisinde gelişen olaylar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Hz. Muhammed'in çağdaşı olanların çoğunluğu, tarihi olayları, hikâye ve deyimleri yazarak değil de şiir ve edebiyatla birbirlerine aktarmışlar ve ezberlemek suretiyle muhafaza etmişlerdi. Bu sebeple onlar, şiir, fesahat ve belağat sahalarında kendilerini çok iyi bir şekilde ilerletmişlerdi. Bu bağlamda, her yıl hac mevsiminde, en büyük şair ve hatiplerin iştirak ettiği şiir ve hitabet yarışmaları düzenliyor ve kendi dallarında başarı

¹³¹ Bulut, *Mûcize*, 351.

¹³² Bulut, *Mûcize*, 351.

¹³³ Adil Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 128.

elde eden eserleri, Ka'be'nin duvarına asıyorlardı. "Muallakât-ı seb'a" diye meşhur olmuş yedi şairin yedi kasidesi bunun en güzel örneğidir.¹³⁴

Edebiyatın zirvede olduğu böyle bir zamanda, hayatı boyunca bu tür işlerle hiçbir şekilde meşgul olmamış, okuma yazma bilmeyen ümmî bir kimse, peygamberlikle görevlendirilmiş ve ona hem doğruluğunun en önemli delili hem de mesajının bizzat kendisi olan Kur'ân mucizesi verilmiş, o da bununla bütün Araplar'a bir benzerini yapamayacakları hususunda meydan okumuştur.(el-Bakara 2/23; el-Enfâl 8/31; Yûnus 10/38; el-İsrâ 17/88).

Kur'ân-ı Kerîm, yaklaşık yirmi üç yıllık nüzulü süresince, Araplar'a sürekli bir biçimde meydan okumuştur. Öncelikle, onlara baştan aşağı kendisi gibi bir kitap getirmeleri suretiyle birinci mertebeden bir meydan okumuştur: "De ki: "Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler." (el-İsra, 16/88).

Araplar'dan ses çıkmamasına karşın daha sonra Kur'ân'daki on sure gibi sure getirmeleri suretiyle ikinci mertebeden meydan okumuştur: "Yoksa "onu (Kur'ân'ı) uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydin Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırıp, siz de onun gibi uydurma on sûre getirin." (Hud, 11/13).

Araplar bundan da aciz kalınca Kur'ân, sadece bir sure getirmeleri suretiyle onlara üçüncü mertebeden meydan okumuştur: "Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir tek sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin)." (el-Bakara, 2/23).

Bütün bu meydan okumalardan sonra Allah, Araplar'ın Kur'ân'ın meydan okumasına karşılık vermelerini beklemeden, meydan okuyan ayetin hemen akabinde direk şöyle buyurmuştur: "Eğer, yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde, yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının. O ateş, kâfirler için hazırlanmıştır."(el-Bakara, 2/24).¹³⁵

¹³⁴ Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/188-191.

¹³⁵ Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 103; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 336-340; Bebek, "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi", 146.

Rafî (öl. 623/1226), bu ayetin tefsirini yaparken şunları kaydetmiştir: “Bu ayetin içeriği düşünüldüğü zaman şaşırtıcı şeyler göze çarpmaktadır. Zira bu ayet, tabiri caizse tahrik edici ifadelerle Araplar’ı böyle bir kitap getirmek için uğraşmaları hususunda adeta kışkırtmıştır. Bu suretle de onların Kur’ân’a karşı muaraza etme güçlerinin, ölü kimsenin canlı kimseye karşı durmasının imkânsızlığı kadar muhal olduğunu ortaya koymuştur. Öncelikle ‘bunu yapamayacaksınız’ diyerek meydan okumuş ve bu Kur’ân gibi bir kitap getirmenin, onların kudretlerini, takatlerini, yardımlaşmalarını ve vakitlerini aşacağını söylemiştir. Böylece onların karşıt duygularını harekete geçirmiştir. Bununla da yetinmemiş, onları taşlar ile bir tutup cehennem yakıtı olmakla tehdit etmiş, ardından onları kötüleyerek kâfir olarak nitelendirmiştir. Eğer gerçekten onlarda böyle bir kitap getirme kudreti olsaydı, bütün bu tahriklerden sonra bir güç patlaması yaşayıp böyle bir kitap getirmek için var güçleriyle uğraşırlardı.”¹³⁶

Bu durum karşısında Mekkeli müşrikler, Kur’ân kelâmı karşısında acizliklerini itiraf etmeleri beklenirken, inat ve hasetlerinin bir sonucu olarak; “Eğer isteseydik bunun bir benzerini biz de söyledik.” (el-Enfâl 8/31), veya “Keşke Kur’ân bir defada indirilseydi.” (el-Furkân 25/32), diyerek Kur’ân’a karşı olumsuz tavırlarını devam ettirmişlerdir. Aslında onların bu tutumu, her halükarda Kur’ân ile meşgul olduklarını, onu dikkate alıp incelediklerini, kendi aralarında tartışıp bir takım sonuçlara vardıklarını da göstermektedir.¹³⁷

Hız. Peygamber’in mûcizesi olan Kur’ân’a bakıldığında, onun içeriğiyle, akıllara ve gönüllere hitap eden üslubuyla, konuları ele alma metoduyla, i’cazıyla, ahengiyle, musiki tonuyla, ayetler arasındaki uyumuyla ve bütünlüğüyle son derece üstün bir aklî mûcize olduğu görülür. Nitekim müşriklerin; “Bu Kur’ân’ı dinlemeyiniz ve okunurken gürültü çıkararak bastırmaya çalışınız! Böylece belki ona galip gelirsiniz.” (Fussilet 41/26), tarzındaki sözleri Kur’ân’ın müessir kuvvetine karşı mağlup oluşlarının bir göstergesidir. Zira onlar, Kur’ân’ın güçlü ifadelerinden etkilenme korkusuyla onun etkisini bastırmaya çalışmışlardır.

Kur’ân-ı Kerîm, Araplar’ın diliyle nazil olmasına rağmen üslup bakımından indirildiği dönemdeki Araplar’ın dil üslubuna göre çok farklıdır. Çünkü Arap

¹³⁶ Mustafa Sadık er-Rafî, *İ’cazü’l-Kur’ân* (Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-Arabiyye, 1973), 170-171.

¹³⁷ Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 1/188-191.

edebiyatında kullanılan nesir (düz yazı), şiir, recez (şiir nev'î) ve sec'î (vezin ve harf uyumu) türlerinden hiçbirine benzemiyordu. Aksine, Kur'ân'ın teleffuzundaki kolaylık ve akıcılık yönüyle belagat ve fesahatta zirve bir kitap olması, kast edilen manayı eksiksiz bir şekilde ifade etmesi, az sözle çok anlamları ifade etmesi, intizamının mükemmel olması, gönderilmiş olduğu toplumu hayrete düşürmüştür. Kur'ân-ı Kerîm mûcize olarak asırlar boyunca kalıcı olarak, dünyanın her tarafına yayılmıştır. Önceki peygamberlerin göstermiş oldukları mucizeler, kendi dönemleriyle sınırlı kalmasına rağmen Kur'ân-ı Kerîm kıyamete kadar devam edecek mûcizevi bir kitaptır.¹³⁸

Kur'ân-ı Kerîm'in mucizevi olduğunu ve bir benzerinin getirilemeyeceğini kanıtlamak için getirilen delillerden biri de Mu'tezile âlimi olan Nazzâm'ın (öl. 231/845) ortaya koyduğu sarfe teorisidir.

Sarfe teorisine göre, insanların Kur'ân'ın bir benzerini getirmeye kudretleri olduğu halde Allah, onlardan bu yeteneği kaldırarak onları bu konuda aciz bırakmıştır. Buna göre insanlar, Kur'ân'ın bir benzerini getiremezler; çünkü Allah bu kabiliyeti onlara vermemiştir. Yoksa buna güçleri yetmediği için değildir. Dolayısıyla Allah, insanların bu husustaki iradelerini yok etmiş olmasaydı, onlar Kur'ân'ın benzerin getirebilirlerdi. Binaenaleyh Allah, insanlardan Kur'ân'a muaraza etme iradesini kaldırdığından onlar buna teşebbüs edemezler; edecek olsalar bile başarıya ulaşamazlar.¹³⁹

Sarfe teorisi Nazzâm, Vâsıl b. Atâ (öl. 131/748), Câhiz ve Rummânî (öl. 384/994) gibi genelde Mu'tezile'ye mensup kelâmcılar tarafından benimsenmekle birlikte Ebû Mansûr el-Eyyûbî (öl. 421/1030), İbn Hazm (öl. 456/1064), İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (öl. 478/1085), Gazzâlî, Fahreddin er-Râzî (öl. 606/1210) gibi bazı sünî âlimlerince de kabul görmüştür.¹⁴⁰

Ehl-i sünnet âlimlerinin cumhuruna göre ise Kur'ân'ın doğrudan değil de dolaylı ve izâfî bir mûcize olması sonucunu doğurduğu gerekçesiyle sarfe teorisi zayıf görülmüş ve Kur'ân'ın tezine aykırı bulunmuştur. Yani onlara göre, şayet sarfe kabul edilecek olursa, bu durumda Kur'ân, hakiki bir mûcize olduğundan değil, insanlarda benzerini

¹³⁸ Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet* (Beyrut: Daru'l-Hayau'l-Ulum, 1988), 98-99, 102.

¹³⁹ Muhammed Ali Sabuni, *et-Tibyan fi- ulumi'l Kur'ân* (Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2002), 102-103; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 337-338.

¹⁴⁰ Sabuni, *et-Tibyan fi- ulumi'l Kur'ân*, 102-103; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 338; Yusuf Şevki Yavuz, "Sarfe" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 140-141.

getirme iradesi olmadığından onlara meydan okumuştur. Dolayısıyla, bu durumda insanları aciz bırakan bizzat Kur'ân değil sarfenin kendisi olurdu. Bu teori, başta Ebû Bekir el-Bâkılânî (öl. 403/1013) olmak üzere âlimlerin çoğunluğu tarafından eleştirilmiştir.¹⁴¹

1.2.Beşâir

Beşâir, sözlükte “neşe ve sevinç” anlamındaki “beşr” mastarının çoğulu olup “müjdeler” manasına gelmektedir.¹⁴²

Kelâm ıstılahında ise beşâir, önceki kutsal kitaplarda Hz. Muhammed'in nübüvvetini müjdeleyen metinler anlamında kullanılmış olup *Beşâiru'n-Nübüvve* şeklinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, bu isim tamlamasındaki nübüvvetten maksat, Hz. Muhammed'in peygamberliğidir. Buna göre Beşâiru'n-nübüvve; “Hz. Muhammed'in peygamberliğini haber veren, hak peygamber olduğunu doğrulayıp belgeleyen çeşitli olaylar, mûcizeler ve haberler” anlamına gelmektedir.¹⁴³

Beşâiru'n-Nübüvve, ilk dönemlerden itibaren Hz. Muhammed'in nübüvvetinin önceki ilahi kitaplarda da söz konusu edilip haber verildiğini belgeleyen metinler için kullanılmıştır. Ehl-i kitap olmayanlara inanmadıkları kitaplardan deliller getirmenin bir manası olmayacağından, Müslüman âlimler bunu bir delil olarak daha çok Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkâr eden Ehl-i kitaba karşı ortaya koymuşlardır.¹⁴⁴

Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat eden hususlardan birisi, henüz gönderilmeden önce peygamberler vasıtası ile müjdelenmiş olmasıdır. Hz. Muhammed'den önce gönderilmiş olan peygamberlerin neredeyse tamamı, ondan haber vererek geleceğini müjdelemişlerdir. Onun önceki peygamberlere müjdelendiği ve peygamberlerin de kendi ümmetlerine onu müjdelediği ile ilgili birçok delil vardır. Bu

¹⁴¹ Sabuni, *et-Tibyan fi- ulumi'l Kur'ân*, 102-103; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 338; Yusuf Şevki Yavuz, “Sarfe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 140-141.

¹⁴² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 4/61; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 50; Mehmet Aydın, “Beşâiru'n-Nübüvve” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/549-550.

¹⁴³ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 50; Aydın, “Beşâiru'n-Nübüvve”, 5/549-550; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliği*, 88.

¹⁴⁴ Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 190; Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992), 56-57; Kutub, *Rekainu'l İman*, 316; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 50; Aydın, “Beşâiru'n-Nübüvve”, 5/549-550.

delillerin bir kısmı İslâmî kaynaklarda, diğer bir kısmı ise diğer din mensuplarının kendi kaynaklarında yer almaktadır.

Hız. Muhammed'in bütün peygamberlere müjdelendiği bizzat Kur'an tarafından bildirilmiştir. Allah, insanlığı gelecek büyük bir peygamberin risaletini kabule hazırlamak için, göndermiş olduğu önceki bütün peygamberlere, alâmetlerini ve özelliklerini bildirerek, Hız. Muhammed'in geleceğini müjdelediğini ve ona iman etmeleri hususunda söz aldığını şu şekilde açıklamıştır: "Allah peygamberlerden; 'Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdeki tasdik eden bir elçi geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz' diye söz almış ve 'Kabul ettiniz mi? bu ahdimi üstlendiniz mi?' demiş, onlar da 'Kabul ettik' cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine O halde şahit olun, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim." (Âlî İmran 3/81). Bu âyetin, her bir peygamberin kendisinden sonra gelen peygambere iman etmesi ile alakalı olduğunu söyleyenler olmuşsa da müfessirlerin çoğunluğu bu âyetten, özellikle Hız. Muhammed'in bütün peygamberlere müjdelendiği sonucunu çıkarmışlardır. Buna göre bu âyet, dolaylı olarak bütün peygamberlerin de kendi ümmetlerine haber verip Hız. Muhammed'in geleceğini müjdeledikleri anlamını ifade etmektedir. Zira peygamberler, tebliğ sıfatlarının bir gereği olarak kendilerine nazil olan gerek müjde gerekse uyarı niteliğindeki her şeyi insanlara bildirmişlerdir.¹⁴⁵

Hız. Muhammed'in önceki peygamberlere müjdelendiği, dolayısıyla da onlar tarafından müjdelendiğine dair getirilen diğer bir delil, de Hız. Muhammed'in Hız. İbrahim'in duâsında yer almış olması ile ilgili olan şu âyetlerdir: "Allah (İbrahim'e) 'Seni insanlara önder kılacağım.' dedi. O da 'Neslimden de yâ Rab!' dedi." (el-Bakara 2/124), "(İbrahim şöyle duâda bulundu) Ey Rabbimiz! Bizi, sana teslim olanlardan eyle ve bizim soyumuzdan, insanlara senin âyetlerini okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir peygamber gönder!" (el-Bakara 2/128-129).¹⁴⁶

Bununla birlikte, Hız. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceği ile ilgili haberler, önceki kutsal kitapların birçoğunda da mevcuttur. Bunu da bizzat Kur'an-Kerîm bildirmiş ve en kâdim kutsal kitaplar olan Ahd-i Atik (Tevrat) ile Ahd-i Cedid'te

¹⁴⁵ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *Mefatihul-Gayb: (Tefsir-i Kebir)* çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2013), 6/431.

¹⁴⁶ Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 172.

(İncil), Hz. Muhammed'in geleceğine dair haberlerin bulunduğunu ifade etmiştir. (el-Bakara 2/146; el-A'râf 7/157).

Hız. Muhammed, hem Tevrat hem de İncil'de müjdelendiği için Yahudiler ve Hristiyanlar onu çok iyi tanıyorlardı. Hız. Muhammed'in özelliklerinin önceki kitaplara tabi olanlar tarafından bilindiği, hatta onu gâyet iyi tanıdıkları Kur'ân-ı Kerîm'de şu şekilde bildirilmiştir: "Daha önce kendilerine kitap verdiğimiz kişiler (Ehl-i Kitap), onu, kendi çocuklarını tanır gibi tanırılar." (el-Bakara 2/146; el-En'âm 6/20). Nitekim Hız. Ömer bu meseleyi, daha önce Yahudi bir bilgin olup ardından Müslüman olan Abdullah b. Selâm'a sorunca, Abdullah b. Selâm şöyle demiştir: "Ben onu, oğlum bildiğimden daha iyi bilirim. Çünkü gökteki emîn olan Allah, yerdeki Emîn olan (Hız. Muhammed'e) sıfatlarını indirdi; ben de onu tanıdım. Ama oğlumun benim oğlum olup olmadığı hususunda şüphe edebilirim; çünkü kadınların ne yaptıklarını bilemem."¹⁴⁷

Bu âyette 'seni tanırılar' değil de 'onu tanırılar' denilmesinde belagat açısından iki incelik vardır: Birincisi, bu âyet Allah tarafından gıyâben ve tarafsızca yapılan bir şahitliği ifade eder. İkincisi ise Hız. Muhammed Tevrat'ta, Hız. Musa'ya benzer bir peygamber olarak tavsif edilmiş olduğu için, bu gelecek olan peygamber, öteden beri Ehl-i Kitap tarafından 'o peygamber' diye anılırdı. O peygamber ifadesi, gelecek olan peygamber ile o kadar özdeşleşmişti ki 'O' dedikleri zaman, gelecek olan peygamber anlaşılırdı. İşte Allah, gelen bu peygamberin bahsettikleri o peygamber olduğunu anlayabilmeleri için Hız. Muhammed hakkında "O peygamber"¹⁴⁸

Hız. Muhammed'in bütün Ehl-i Kitap'a müjdelendiğini bildiren âyetlerin yanı sıra Yahudi ve Hristiyanlar'a müjdelendiğini bildiren başka âyetler de vardır. Mesela şu âyette, Hız. Muhammed'in özellikle Yahudiler tarafından tanınıp bilindiğini ifade etmektedir: "Kendilerine ellerindeki (Tevrat'ı) tasdik eden bir kitap (Kur'ân) gelince onu inkâr ettiler. Oysa daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkârcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine gelince ise onu inkâr ettiler. Allah'ın lâneti inkârcıların üzerine olsun." (el-Bakara 2/89). Fahreddin er-Râzî ayetin açıklamasında şöyle söylemiştir: Yahudiler'den birçok peygamber geldiği için son peygamberin de onlardan geleceklerini bekliyorlardı.

¹⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân-ı'l-Azîm*, 4/134; Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 4/41-42; 9/363; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* 1/522.

¹⁴⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* 1/522.

Zira Yahudiler, önceleri müşriklere, “Bizim söylediklerimizi tasdik ederek çıkacak olan peygamberin ortaya çıkma zamanı geldi, gölgesi üzerimize düştü; biz onunla beraber sizi, Âd ve İrem kavimleri gibi öldüreceğiz” diyorlardı. Fakat bu peygamber Araplar arasından çıkınca, hasetlerinden dolayı onu inkâr ettiler. Hatta Yahudiler, bu peygamberin sadece Araplar’a geldiğini söyleyerek, Hz. Muhammed’i inkâr etmişlerdir.¹⁴⁹

Hz. Muhammed’in, Hristiyanlar tarafından bilindiğini ifade eden âyet, Hz. İsa’nın onun geleceğini müjdelediğinden bahseden şu âyettir: “Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: Ey İsrâiloğulları! Ben, Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim; benden önce gelen Tevrat’ı doğrulamakta ve benden sonra gelecek olan Ahmed adında bir peygamberi de müjdelemekteyim...” (es-Saff 61/6). Bu ayette, Hz. İsa’nın şahsiyeti ve mesajına yönelik temel bazı bilgilere değinildiği dikkat çekmektedir. Öncelikle “Meryem oğlu” tanımlamasıyla onun bir insan olduğu belirtilerek ve İsrailoğulları’na gönderilmiş bir peygamber olduğu vurgulanarak Hristiyanlar’ın görüşündeki İsa Mesih düşüncesi reddedilmektedir. Bunun yanı sıra Benî İsrail peygamberi olarak Tevrat’ı ve hükümlerini doğrulayıcı olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca ayette Hz. İsa’nın getirdiği mesajın kapsamına dair önemli bir bilgi de onun kendisinden sonra Ahmed adında bir peygamberi müjdelemesidir. Kur’an, burada beşâret düşüncesi açısından ayrıntılı bir bilgi vermekte, Hz. İsa’nın, Hz. Peygamber’in isimlerinden biri olan Ahmed lafzını zikretmek suretiyle onu haber verdiğini bildirmektedir.

Hz. Peygamber’in kendisi de önceki peygamberler tarafından müjdelendiğini bildirmiş ve bu gerçeğe şu hadisleri ile işaret etmiştir: “Benim beş ismim vardır: Ben Muhammed’im, Ahmed’im, Allah’ın benimle küfrü yok ettiği Mâhî’yim, insanların önüne toplanacağı Hâşir’im; ben Âkîb’im (benden sonra peygamber) yoktur.”¹⁵⁰ “Ben, atam İbrahim’in duâsı, İsa’nın müjdesi, annemin rüyasıyım; annem rüyasında, kendinden bir nûrun çıktığını ve Şam saraylarını aydınlattığını görmüştür. Bu sözyle Hz. Peygamber, Hz. İsa’nın kendisini müjdelediğini söylemektedir.”¹⁵¹

Gerek Kur’ân gerekse hadislerde, bu şekilde ifade edilen Hz. Muhammed’in müjdelenme meselesi, Hz. Muhammed döneminde yaşanıp bazı kişilerin iman etmelerine sebep olan olaylar ile de sabitlik kazanmıştır. Zira değinileceği üzere bu müjdelerden

¹⁴⁹ Fahreddin er-Râzî, *Meftâihu'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 3/213.

¹⁵⁰ Buhârî, “Menâkıb”, 18.

¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/127; 5/262.

dolayı birçok Yahudi ve Hristiyan, Müslüman olmuşlardır. Abdullah b. Selâm'ın Müslüman oluşu, bunun en açık örneklerindedir: Hz. Muhammed'in Medine'ye geldiği haberi ona ulaştınca, hemen onun huzuruna gitti ve dedi ki: “Ya Muhammed! Sana üç soru soracağım ki, bu soruların cevabını ancak bir peygamber bilebilir: Kıyamet alâmetlerinin ilki nedir? Cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek nedir? Bir çocuk neden babasına çeker, neden dayılarına (anne tarafına) çeker?” Hz. Muhammed buyurdu ki: “Cebrail bunları hemen bana bildirdi.” Abdullah b. Selâm “O, yahudi düşmanı olan melektir.” dedi. Hz. Muhammed devam etti: “Kıyamet alâmetlerinin ilki, insanları doğudan batıya süren bir ateştir. Cennetliklerin ilk yiyeceği yemek, balık ciğerinin sarkmış olan ucudur. Çocuğun (anne veya babasına) çekmesine gelince; erkekle kadın cinsel ilişkide bulduklarında, erkeğin suyu kadının önüne geçerse çocuk babaya benzer, kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse çocuk anaya benzer.” Bunun üzerine Abdullah b. Selâm: “Şehadet ederim ki sen Allah'ın rasûlüsün. Ya Rasûlallah, Yahudi milleti asılsız isnadlarda bulunan, aşırı yalanlar söyleyen bir millettir. Benim hakkımda onlara soru sormadan önce, Müslüman olduğumu söylersen, bana akla gelmedik iftiralarda bulunurlar.” Bu sırada bir Yahudi grubu geldi, Abdullah b. Selâm evin bir yerine gizlendi. Hz. Muhammed onlara: “Abdullah b. Selâm aranızda nasıl bir adamdır?” diye sorunca onlar: “O, en hayırlımız, en hayırlımızın oğludur, en âlimimiz, en âlimimizin oğludur.” dediler. Bunun üzerine Hz. Muhammed: “Abdullah b. Selâm'ın Müslüman olduğunu söylersen ne dersiniz?” dedi. Onlar da “ Allah onu bundan korusun.” dediler. Abdullah b. Selâm ortaya çıktı ve “Şehadet ederim ki; Muhammed Allah'ın Rasûlüdür.” dedi. Bu defa ise Yahudiler, “O bizim en şerlimiz, en şerlimizin oğludur.” dediler.¹⁵²

Tevrat'taki müjdeler sayesinde, Abdullah b. Selâm'ın dışında Hz. Muhammed'i tanıyıp ona îmân eden başka Yahudiler de olmuştur; Meymûn b. Yâmîn, Kâ'bu'l-Ahbâr, Zeyd b. Su'ne, Muhayrik, Sa'lebe b. Saye ve Useyd b. Saye bunlardan bazılarıdır.¹⁵³

Hristiyanlar da Kitâb-ı Mukaddes'te haber verilen peygamberi biliyor ve onu bekliyorlardı. Örnek olarak; Bizans İmparatoru Herakleios, kendisini İslâm'a davet eden Hz. Muhammed hakkında bilgi edinmek istiyordu. O dönemde henüz iman etmemiş olan Ebû Süfyân'nın içinde yer aldığı bir Kureyş kafilesi ticaret için Suriye'ye sefere çıkmıştı. Herakleios, bu Kureyş kafilesinden haberdar oldu ve onları huzuruna davet etti. Nesep

¹⁵² Buhârî, “Enbiyâ”, 2.

¹⁵³ Muhittin Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler* (Ankara: Kitabe Yayınları, 2013), 139.

yönüyle Hz. Muhammed'e en yakın olanın Ebû Süfyân olduğunu öğrenince de ona bazı sorular sordu. Herakleios ile Ebû Süfyân arasında yaşanan diyaloglar, onun Hz. Muhammed'in özelliklerini bildiğini ortaya koymaktadır. Çünkü Herakleios'un Ebû Süfyân'a sorduğu sorularından birisi de şuydu: "Onlar artıyorlar mı, azalıyorlar mı?" Ebû Süfyân: "Artıyorlar." diye cevap verince, Herakleios: "İman böyledir; tamamlanıncaya kadar artar." demiştir. Muhtemelen Herakleios bunu söylerken Tevrat'taki şu ifadelerden hareket ediyordu: "İşte kendisine destek olduğum kulum, canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum, rûhumu onun üzerine koydum. O, milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. Bağırmayacak, sesini yükseltmeyecek ve onu sokakta işittirmeyecektir/bağırmayacaktır. Ezilmiş kamışı kırmayacak, tüten fitili söndürmeyecek, hakkı hakikate erdirecek ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak, cesareti kırılmayacak ve adalar onun şeriatini bekleyeceklerdir." Aldığı cevaplardan tatmin olan Herakleios, onun gerçekten bir peygamber olduğunu, onun geleceğini bildiğini, ama Araplar'dan çıkacağını ummadığını söylemiş ve "Ona ulaşabileceğimi bilsem, onunla görüşmek isterdim. Onun yanında olsaydım, ayaklarını yıkardım. Onun saltanatı, şu ayaklarımın altındaki yere kadar ulaşacaktır." demiştir.¹⁵⁴ Hz. Muhammed'in elçisiyle baş başa görüşmelerinde ona, birtakım minyatür insan resimleri göstermiştir. Bu resimlere bakan elçi, bir tarafında Hz. Ebû Bekir, diğer tarafında Hz. Ömer olduğu halde, Hz. Muhammed'i görüp onu tanımıştır. Bunun üzerine Herakleios çok duygulanmış ve şöyle demiştir: "Benim tebaam, Hristiyanlığı terk etmeye karşıdır; aksi takdirde derhal Müslüman olurum."¹⁵⁵ Bu anlatılan olayda Herakleios'un, Hz. Muhammed'in beklenen peygamber olduğunu anladığı, Hz. Muhammed'in resminin bile önceden yapılmış olduğu ve Hz. Muhammed'in çok iyi tanındığı anlaşılmaktadır.

Selmân-ı Fârisî'nin Müslüman oluşu da aynı şekilde Hz. Muhammed'le ilgili önceki kitaplarda müjdelerin varlığına işaret etmektedir. Selmân-ı Fârisî, başlangıçta Mecusi idi; bir gün, birkaç Hristiyanla karşılaştı ve onların dinini daha üstün görüp Hristiyan oldu. Hizmetinde bulunduğu bir râhib, onun kendisine, "Sizden sonra kime gideyim?" diye sorması üzerine Selmân'a "Oğlum, dünyada artık bizim mesleğimiz üzere

¹⁵⁴ Ebü'l Hasan en-Nedvî, *es-Siretü'n-nebeviyye* (Cidde: Daru's-Şuruk Yayınları, 1979), 251-253; Muhammed Rıza, Muhammed Resulullah (Kahire: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1966), 265; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 2/364-365.

¹⁵⁵ Muhammed Hamidullah. *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınevi, 1987), 1/280-281.

bir kimseyi tanımıyorum, lâkin İbrahim'in dini ile gönderilecek peygamberin zuhûru yaklaşmıştır. O peygamber, Arap toprağında zuhûr edecek ve iki taşlık arasında bir yere hicret edecektir; orası hurmalık bir yerdir. O peygamberin bazı alâmetleri vardır: O, hediyeyi kabul eder; sadakayı kabul etmez. İki kürek kemiği arasında nübüvvet mührü vardır. İmkân bulur, o diyara gidebilirsen git.” demiştir. Selmân, Medine'ye gelip Hz. Muhammed ile görüştüğünde, bütün o sayılan özelliklerin bu peygamberde bulunduğunu görmüş ve Müslüman olmuştur.¹⁵⁶

Yahudiler'in ana kaynağı olan Ahdi Atık'te (Tevrat) Hz. Muhammed'in gönderileceği ile ilgili birçok müjde vardır. Ancak burada bunlardan üçünün nakli ile yetinilecektir.

Birinci müjde şu şekildedir: “Onlar için kardeşleri arasından, senin gibi bir peygamber çıkaracağım ve sözlerimi onun ağzına koyacağım ve ona emredeceğim ki her şeyi onlara söylesin. Her kim peygamberleri tarafından, benim adıma söylenen sözleri dinlemezse, ben onlardan intikam alacağım.”¹⁵⁷

Bu pasajda geçen “Senin gibi bir peygamber” ifadesi, gelecek olan bu peygamberin Hz. Musa'ya benzer olduğunu, dolayısıyla onun gibi müstakil bir şeriata ve kitaba sahip olacağını ifade etmektedir ki bu hususlarda Hz. Musa ile Hz. Muhammed birbirlerine benzemektedirler. Bilindiği üzere, Hz. Muhammed, Hz. İsmail'in soyundan gelmiştir. Hz. Musa da Hz. İsmail'in kardeşi olan Hz. İshak'ın soyundan gelmektedir. Netice olarak “kardeşleri arasından” denilmekle kardeş olan peygamberler kastedilmiştir.¹⁵⁸

İkinci müjde, “Rab, Sînâ'dan geldi; Saîr'den doğdu; Faran (Paran) dağından parladı.”¹⁵⁹ Bu pasajda geçen Sînâ Dağı, Hz. Musa'ya Tevrat'ın verildiği yerdir. Saîr, Hz. İsa'ya İncil'in indirildiği Nâsıra civarında bulunan bir yerdir. Faran (Paran) ise Mekke'nin Ahd-i Atık'te geçen adıdır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Muhammed İbn İshak, *Siyer* (İstanbul: Akabe Yayınları, 1988), 139-146.

¹⁵⁷ Tesniye, 18/18-19; Hamidullah, *Resulüallah Muhammed*, 59; Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 172; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliği*, 101.

¹⁵⁸ Kurtubi, *İsbatu nübüvveti Muhammed*, 32-33; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri* 6/390; Hamidullah, *Resulüallah Muhammed*, 59; Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 172; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliği*, 101.

¹⁵⁹ Tesniye, 33/2; Kurtubi, *İsbatu nübüvveti Muhammed*, 33; Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 172.

¹⁶⁰ Ömer Faruk Harman “Fârân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/166; Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 172; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliği*, 102-103; Çınar, *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*, 151.

Üçüncü müjde, “İşte kendisine destek olduğum kulum; canımın kendisinden razı olduğu seçme kulum: Rûhumu onun üzerine koydum, milletler için hakkı meydana çıkaracaktır. O bağırmayacak ve sesini yükseltmeyecek ve sesini sokakta işittirmeyecek. Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecek, hakkı hakikate erdirecek. Ve dünyada hakkı pekiştirinceye kadar zayıflamayacak ve cesareti kırılmayacak; adalar, onun şeriatini bekleyeceklerdir.”¹⁶¹ Burada da kendisinden bahsedilen kişi, Hz. Muhammed’tir. Zira Abdullah b. Amr’a Hz. Muhammed’in Tevrat’taki vasıfları sorulduğunda o, bu vasıfları saymıştır: “Bu peygamber, kötü huylu, katı kalpli ve çarşılarda bağırıp çağıran biri değildir.”¹⁶²

Hristiyanlar’ın ana kaynağı olan Ahdi Cedit’te (İncil) de Hz. Muhammed’in gönderileceği ile ilgili müjdelere vardır. Mesela bir pasajda şöyle geçmektedir: “Ben Baba’dan isteyeceğim ve O size, sizinle daimî kalacak olan başka birini Periqltyos/Tesellici gönderecektir.”¹⁶³ Diğer bir yerde Hz. İsa’nın şöyle söylediği nakledilmiştir: “Benim gitmem sizin için hayırlıdır; çünkü ben gitmezsem, Periqltyos/Tesellici size gelmez. Fakat gidersem, onu size gönderirim. Ve o geldiği zaman, günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir... Size söyleyecek çok şeylerim var; fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat o *Periqltyos* gelince, size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir.”¹⁶⁴ Bu pasajlarda bahsedilen gönderilecek olan tesellicinin Hz. Muhammed olduğu anlaşılmaktadır. Zira özellikler birebir uygunluk arz etmektedir.¹⁶⁵

¹⁶¹ İşaya, 42/1-4; Mâverdî, *İ’lamun-Nübüvvet*, 172.

¹⁶² Buhârî, “Büyü”, 49.

¹⁶³ Yuhanna, 14/16; Kurtubi, *İsbatu nübüvveti Muhammed*, 39; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, 112.

¹⁶⁴ Yuhanna, 16/7-13; Kurtubi, *İsbatu nübüvveti Muhammed*, 37; Mâverdî, *İ’lamun-Nübüvvet*, 180; Hamidullah, *Resulüllah Muhammed*, 62; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, 106.

¹⁶⁵ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, 5/43; Mâverdî, *İ’lamun-Nübüvvet*, 180-181; Hamidullah, *Resulüllah Muhammed*, 62-63; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed’in Peygamberliği*, 108-112.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE SADECE HZ.MUHAMMED'E MAHSUS ÖZELLİKLER

Çalışmanın asıl konusu, Hz. Muhammed'i diğer peygamberlerden ayıran temel özellikleridir. Ancak bu konunun iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için öncelikle peygamberlerin genel özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, Hz. Muhammed ile ilgili sözü edilecek olan bir özelliğin ona mahsus olup olmadığı tam anlamı ile anlaşılmayacaktır.

1. Peygamberlerin Genel Özellikleri

Peygamberler, Allah'ın vahiy ile müşerref kıldığı seçkin kullarıdır. Ancak onlar da diğer insanlar gibi birer beşerdir. Dolayısıyla üstün insanlardır; fakat insanüstü değillerdir. Bu bakımdan beşer olma yönü ile diğer insanlar ile ortak özelliklere sahiptirler. Mesela yaşadıkları toplumla aynı dili konuşmuşlardır. Hz. Âdem ile Hz. İsa dışındaki diğer peygamberler, bir anne ve babanın çocuğu olarak dünyaya gelmişlerdir. Hz. İsa'nın dışındaki peygamberler evlenmişlerdir. Yemiş, içmiş ve hastalanmışlardır. Sevinmiş ve üzülmüşlerdir. Dünya işleriyle meşgul olmuşlar ve her insan gibi sonunda ölmüşlerdir. Ne var ki sıradan insanlar olmadıkları için onları diğer insanlardan ayıran bir takım özellikleri de vardır. Bu özelliklerin bir kısmı, üstün birer insan olma hasebi ile hem beşeriyet hem de peygamberlik yönleri ile alakalı iken, diğer bir kısmı ise sadece görevlendirilmiş oldukları peygamberlik yönü ile ilgilidir. Örnek olarak sıdk, emanet ve fetânet, onların hem normal beşer hem de peygamberlikleri ile ilgili özellikleridir. Bunlar sadece peygamberliklerine mahsus özellikler olmadığı için onlarda olduğu şekilde eksiksiz bir biçimde olmasa da onların dışında normal beşerlerde de bulunabilmektedir. Ancak ismet ve tebliğ, onların sadece peygamberlik ile ilgili özellikleridir. Öyle olduğu için de peygamber olmayanlarda bu özellikler bulunmaz.

Bütün kelâm âlimleri, peygamberlerin bir takım özelliklere sahip oldukları konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak peygamberler ile ilgili belirtmiş oldukları sıfatların bir kısmında ittifak; diğer bir kısmında ise ihtilaf etmişlerdir.

1.3.İttifak Edilen Özellikler

1.3.1.Sıdk

Sıdk kelimesi sözlükte; “kizb” kelimesinin zıt anlamını ifade eden ‘s-d-k’ kökünün mastarı olup doğruluk anlamındadır.¹⁶⁶ Doğrulukla beraber, söylenen şeyin vakıaya uygun olması şeklinde tarif edilmiştir.¹⁶⁷ Binaenaleyh cumhura göre sıdk, söyleyenin inancına aykırı olsa bile vakıaya uygun olan sözdür.¹⁶⁸

Sıdkın tarifine vakıa ile beraber inanca uygun olması şartını ekleyenler olduğu gibi sıdk için sadece inanca uygun olma şartını koşanlar da olmuştur. Mu‘tezile âlimlerinden Câhiz’a (öl.255/869) göre sıdk, hem vakıaya hem de söyleyen kimsenin inancına aynı anda uygun düşen sözdür.¹⁶⁹ Nazzam’a göre ise sıdk, vakıaya aykırı olsa bile, söyleyen kişinin inancına uygun olan sözdür.¹⁷⁰

Sıdkın zıddı olan ‘kizb’ ise yalan anlamında olup söylenen sözün vakıaya uygun düşmeyip hakikatte var olmaması halidir.¹⁷¹ Buna göre bir kimse, vakıaya uygun bir söz söylese bu sözü doğru, kendisi sadık olur yani doğru söylemiş olur. Fakat bile bile vakıaya uygun düşmeyen, diğer bir ifade ile hakikatte var olmayan bir şeyi söylese, yalan söylemiş olur.¹⁷²

Doğruluk ve yalan, geçmiş ya da gelecekle ilgili haber veren sözlerin yani ‘haberî’ cümlelerin nitelikleridir.¹⁷³ Dolayısıyla, haberî olmayan ‘inşa’î’ cümleler, talep içeren cümleler olduğundan yalan veya doğrulukla tavsif edilmezler.¹⁷⁴ Binaenaleyh bir şeyi talep eden bir kimse bu talebinde doğru veya yalan söylemiştir, denilemez. Buna göre örneğin; “Ahmet geldi” denildiğinde, Ahmet’in gelişinden haber veren bu söz hakkında yalan veya doğru nitelenmesinde bulunulabilir. Şâyet bu söz vakıaya uygunsuz ve gerçekte

¹⁶⁶ İsfahânî, *Müfredatı Elfazı Kur’ân*, 582.

¹⁶⁷ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 348; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 322.

¹⁶⁸ Sa‘düddîn et-Teftâzânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah* (Gaziantep: Mektebetu-s-Sahabe, 2005), 1/38; Esiruddin el-Ebherî, *Muğni’t-tullâb* (Şam: Daru’l-Fikr, 2003), 42.

¹⁶⁹ Teftâzânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah*, 40; Ebherî, *Muğni’t-tullâb*, 42.

¹⁷⁰ Teftâzânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah*, 39; Ebherî, *Muğni’t-tullâb*, 42.

¹⁷¹ İsfahânî, *Müfredatı Elfazı Kur’ân*, 901.

¹⁷² İsfahânî, *Müfredatı Elfazı Kur’ân*, 582-583.

¹⁷³ Teftâzânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah*, 1/34-38; Ebherî, *Muğni’t-tullâb*, 42; Cemaleddin Abdullah b. Hişam, *Şerhu katru’n-neda ve belle’s-seda* (Beyrut: Daru’l-Fikr, 2004), 144.

¹⁷⁴ Teftâzânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah*, 1/199; Esiruddin el-Ebherî, *Muğni’t-tullâb*, 42; Hişam, *Şerhu katru’n-neda ve belle’s-seda*, 144.

Ahmet gelmiş ise, buna doğru söz; aksi takdirde yalan söz denilir. Ancak, “Ahmet yanıma gel” cümlesi hakkında bu nitelemede bulunulamaz.¹⁷⁵

Yapılan tanımdan her ne kadar sıdkın sadece söylenen söz ile ilgili bir niteleme olduğu anlaşılabilenekte ise de âlimler, bunun sadece söz ile ilgili olmadığını belirtip, doğruluğun söz ile beraber inançta, niyette, iradede, fiilde ve davranışta da bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁷⁶

Sıdk kavramı, Kur’ân’da iman ve imanın gereği olan salih ameller (el-Mâide 5/119), sadâkat göstermek (el-Ahzâb 33/23-24), doğru sözlü olmak (Âl-i İmrân 3/95), Allah’ın va’dini yerine getirmesi (Âl-i İmrân 3/152), gerçek/hakikat (ez-Zümer 39/32-33), şerefli ve yüce anlamlarında kullanılmıştır. (Meryem 19/50). Hadislerde ise; “hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek” anlamlarının hepsinde kullanılmıştır.¹⁷⁷

Istılahta ise sıdk, bütün peygamberlerde bulunması gereken fitri özelliklerinden biri olup peygamberlerin gerek dinî hükümleri tebliğ etme gerek diğer emirleri haber verme hususunda doğru olduklarını ifade eden bir sıfattır. Dolayısıyla sıdk, peygamberlerin özünde, sözünde ve her türlü davranışlarında doğru oldukları anlamına gelmektedir.¹⁷⁸

Allah’ın peygamberler göndermesinin amacı, insanların onlara tabi olmaları ve böylece ilahî emir ve yasaklara uymalarıdır. Bu amacın yerine gelebilmesi için de bu mesajları ileten peygamberlerin, özünde, sözünde, davranışlarında ve her türlü işlerinde doğru ve dürüst olmaları gerekir. Dolayısıyla, gönderilmiş olan bütün peygamberler, sıdk vasfına sahip olup doğruluk timsalidirler ve hiçbir şekilde yalana bulaşmamışlardır.¹⁷⁹ Zira onlar, Allah’tan aldıkları bilgileri insanlara aktardıkları için herhangi bir suretle yalan söylemeleri mümkün değildir. Hal böyle olunca da sıdk/doğruluk, nübüvvet için gerekli bir şart olmaktadır. Ancak burada belirtilmelidir ki sıdk, peygamberlerin nübüvvet görevleri ile ilgili bir vasıf olduğu gibi beşer olmaları yönü ile de onların bir vasfıdır. Zira peygamberler, vahiy ve tebliğ konularında sıdk niteliğine sahip oldukları gibi tebliğ ve

¹⁷⁵ Tefâtânî, *Şerhu’l-muhtasar âlâ telhisi’l-miftah*, 1/34-38;199; Ebherî, *Muğni’t-tullâb*, 42.

¹⁷⁶ Gazzâlî, *İhya-i Ulumi’d-din*, 4/389.

¹⁷⁷ Buhârî, “Edeb” 69; Müslim, “Birr” 103-105; Ebû Dâvûd, “Edeb” 80; Tirmizi, “Birr” 46; İbn Mâce, “Mukaddime” 7; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 322.

¹⁷⁸ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 348; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 288; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 322.

¹⁷⁹ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 348; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 288; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 322.

vahyin dışındaki konularda da bu niteliğe sahiptirler. Binaenaleyh peygamberlerin, nübüvvet ile beraber gündelik hayatlarında vahiy ve tebliğin dışındaki konularda da yalan söylemeleri mümkün değildir.¹⁸⁰ Eğer bu mümkün olsaydı, onları mûcize ile destekleyen Allah'ın yalanlarında onlara ortak olduğu anlamı ortaya çıkacaktır ki Allah bundan münezzehtir.¹⁸¹

Sıdk, peygamberlerin en önemli niteliklerinden biri olduğundan kelâm eserlerinde bu kavram doğrudan onlara nispet edilerek kullanılmıştır. Peygamberlerin vahiy ve peygamberlik müessesesi hakkında sözlerinin gerçek olduğu ve bu konuda şüphe götürecek hiçbir konunun olmadığına vurgu yapılmıştır. Buna göre peygamberlerin nübüvveti ispatlanınca aslında doğrulukları da bu yolla kanıtlanmış olur. Çünkü nübüvveti ispatlayan temel faktör, mûcizedir. Mûcize ise Allah'ın fiilidir ki Allah ancak ve ancak doğru olanları destekler.¹⁸²

Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlerin sıdk sıfatına dikkat çeken birçok âyet bulunmaktadır. Bunların bazıları şunlardır: “Kitapta İbrâhim’i an. Zira o dosdoğru bir peygamberdi.” (Meryem 19/41). “Kitapta İdris’i de an. Hakikaten o pek doğru bir insan, bir peygamberdi.” (Meryem 19/56). “Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi!...” (Yusuf 12/46). “Hiç şüphesiz o (Kur’ân), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz! Bir kâhin sözü de değildir (O). Ne de az düşünüyorsunuz. (O), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kısıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık); hiç biriniz buna mâni de olamazdınız.” (el-Hâkka 69/40-47).

Bu âyetlerde, peygamberlerin sıdk özelliklerine vurgu yapılmış ve özellikle son âyette Kur’ân’ın kesin bir bilgi olduğu ve Hz. Muhammed’in bu konuda yalan söylemesinin asla mümkün olmadığı çok açık ve çarpıcı ifadelerle ortaya konulmuştur. Bütün bu âyetlere bakıldığında, doğruluğun peygamberlerin vazgeçilmez bir özelliği olduğu görülmektedir.

Sıdk ile ilgili âyetlerin yanı sıra hadisler de vardır. Sıdk ile ilgili hadislerle bakıldığında, Hz. Muhammed’in sıdk konusunu çok önemseyip mü’minlere emrettiği;

¹⁸⁰Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 348; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 210.

¹⁸¹ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 348; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 210.

¹⁸² Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 348; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 99; Topaloğlu vd., *İslâm'da İnanç Esasları*, 145; Kutub, *Rekainu'l İman*, 360.

onun zıddı olan yalanı ise yasakladığı açıkça görülmektedir. Hatta bununla yetinmemiş, doğru söyleyenleri müjdelemiş, yalan söyleyenleri ise tehdit edercesine uyarmıştır. Örneğin; bir hadiste Hz. Muhammed, insanı cennete ve cehenneme götürecektir amelin ne olduğunu soran ashabına cevaben şöyle buyurmuştur: “Cennet ehlinin ameli Sıdk, insanı cehenneme götüren fiil ise Kizb’dir”.¹⁸³ Bu ve bunun dışındaki sıdk ile ilgili diğer başka hadisler, her ne kadar doğrudan peygamberlerin sıdk vasfına dair olmasa da doğruluğu emreden peygamberin, söylediğinin aksine davranması düşünülemeyeceğinden, bunun hem onun hem de diğer peygamberlerin özelliği olduğunu göstermektedir. Zira diğer peygamberler de onun gibi Allah’ın emirlerini evvela uygulamak, ardından tebliğ etmek ile memurdurlar. Allah ise doğruluğu emredip yalanı yasaklamıştır. Mesela; Tevbe suresinde doğruluğu emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun.”(et-Tevbe 9/119). Hac suresinde ise şöyle buyurarak yalanı yasaklamıştır: “Öyleyse pislikten yani putlardan uzak durun ve yalan sözden de kaçının.”(el-Hac 22/30).

Bunun dışında, Hz. Peygamberin doğruluğuna vurgu yapmak için özelde hadislerin senedindeki râvîler genelde ise tüm ümmet Hz. Muhammed’ten bahsederken onun hakkında, “hem doğruyu söyleyen, hem de doğruluğu tasdik olunan Nebî” anlamında ‘es-Sâdiku’l Masdûk’ nitelemesini kullanmışlardır.¹⁸⁴ Bizzat Hz. Muhammed, “Aranızda Allah’tan en çok korkan, en doğru olan ve en çok iyilik yapan benim.” demiştir.¹⁸⁵ Ayrıca Hz. Muhammed, yaşadığı toplumda doğruluğu, dürüstlüğü ve güvenilirliği ile tanınırdı ve bunu kendisine inanmayan düşmanları bile itiraf etmişlerdir. Mesela; daha önce zikri geçmiş olan meşhur Ebu Süfyan hadisesinde, Bizans İmparatoru Herakleios’un, Ebû Süfyân’a sordukları sorular arasında Hz. Muhammed’in peygamber olmadan önce yalan söyleyip söylemediği ve verdiği sözden dönüp dönmediğine ilişkin sorular da vardı. Ebû Süfyân ise nübüvvetine inanmadığı halde bu sorulara yönelik cevaplarında; ne peygamberliği öncesinde ne de peygamberliği döneminde Hz. Muhammed’in hiç yalanına şahit olmadığını, verdiği sözden de dönmez yapıda olduğunu itiraf etmişti. Bunun üzerine Herakleios, Ebû Süfyan’a; “İnsanlara yalan söylemeyen Allah’a yalan isnat etmez.” dedi.¹⁸⁶ Ehl-i Sünnet âlimleri, peygamberlerin herhangi bir surette yalan

¹⁸³ Ahmet b. Hanbel, “Müsned”, 2/176; Buhârî, “Edeb”, 69; Müslim, “Birr”, 103-105.

¹⁸⁴ Buhârî, “Bed’ü’l-Halk”, 6; Buhârî, “Enbiyâ”, 1; “Kader”, 1.

¹⁸⁵ Buhârî, “İ’tisâm”, 27.

¹⁸⁶ Buhârî, “Bed’ü’l-Vahy” 1; Müsned, 1/262-263; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 85; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5/391.

söylemelerinin mümkün olmadığı ve yalanın onlara nisbet edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁸⁷ Mu‘tezile’den Kādî Abdülcebbâr (öl. 415/1025) ise peygamberlerin sehven yalan söyleyebilmelerinin mümkün olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁸

Hülasa sıdk, peygamberlerin söz ve fiillerinin doğruluğunu ifade etmektedir. Zira hakiki doğruluğu ve dürüstlüğü insanlara yaşayarak öğretenler, Allah’ın sözünü insanlara iletmekle görevli olan peygamberlerdir. Çünkü onların getirmiş olduğu mesajların doğruluğu ve inanılabilirliği ancak sıdk özelliğine sahip olmaları ile mümkündür. Dolayısıyla, peygamberlerin yalan söyleyen kişiler olması mümkün değildir. Eğer yalan söyleyen kimseler olsalardı, kendilerine inanan halkın güven duygusunu kaybederlerdi. Ayrıca tebliğ ettikleri şeylerin vahiy olup olmadığı da tartışmalı olacaktı. Zira toplum içerisinde kişilerin şahsiyetleri, onların getirdiği mesajların kabul edilip edilmemesinde son derece etkilidir. Çünkü ulaştırılmak istenen mesajlar, onları ileten kişilerin karakteriyle ölçülmektedir. Şâyet kişi doğru ve güvenilir ise insanlar nazarında onun getirdiği mesajlar da doğru olarak kabul edilmektedir. Aksi takdirde, yalan ve yanlış olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla sıdk özelliği, getirdikleri mesajlar konusunda peygamberleri güvenilir yapmış ve insanlar nezdinde kabul edilebilir kılmıştır. Eğer bu özelliğe sahip olmasalardı, tam tersi bir durum meydana gelmiş olacaktı. Hal böyle olunca da peygamber göndermedeki gaye ve hikmet gerçekleşmiş olmayacaktı.

Sonuç olarak, Ehl-i Sünnet âlimleri, peygamberlerin herhangi bir surette yalan söylemelerinin mümkün olmadığı ve yalanın onlara nisbet edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir.¹⁸⁹

1.3.2. Emanet

Emanet, sözlükte “e-m-n” kökünden türemiş olup gönül huzuru, korku ve endişeden emin olma anlamlarına gelmektedir.¹⁹⁰ Bu kavram, mastar olarak daha çok

¹⁸⁷ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, 5/49; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 288.

¹⁸⁸ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, 5/49.

¹⁸⁹ Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, 5/49; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 288.

¹⁹⁰ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 13/21.

hiyânetin zıddını ifade etmekte olup güvenilir olmak anlamındadır.¹⁹¹ Emanetin bu anlamını barındıran kimselere de emîn denilmektedir.¹⁹²

Emanet, ıstılahta peygamberlerin sıfatlarından biri olup, peygamberlerin ekleme ve çıkarma yapmadan, yani tahrif etmeden Allah'ın emir ve yasaklarını eksiksiz olarak olduğu gibi tebliğ etmesi anlamındadır.¹⁹³

Burada belirtilmelidir ki emanet de sıdk gibi peygamberlerin hem peygamber hem de beşer olmaları açısından özelliklerinden biridir. Peygamberlik yönüyle emanet, Allah'tan gelen vahiylerin insanlara aynen tebliğ edilmesi anlamındadır ki bütün peygamberler, bu anlamda emanet özelliğine sahiptirler. Zira onlar, Allah'tan almış oldukları ilahî emirleri, hiçbir değişikliğe uğratmadan eksiksiz bir şekilde insanlara iletmışlerdir.¹⁹⁴

Peygamberlerin emanet sıfatı ile ilgili bazı âyetler şunlardır: “Size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve ben sizin için emîn bir nasihatçiyim.” (el-A'raf, 68), “Şüphesiz ben, size gönderilen emîn bir peygamberim.” (eş-Şu'arâ, 107), “Hiçbir peygambere, emanete ihanet yaraşmaz. Kim ihanet ederse, kıyamet günü ihanet ettiğiyle gelir. Sonra her nefis ne kazandıysa, (ona) eksiksiz olarak ödenir. Onlar haksızlığa uğratılmazlar.” (Âl-i İmrân 3/161).

Beşeriyet yönüyle ise emanet, peygamberlerin birer insan olarak dürüst ve güvenilir olmaları anlamındadır. Dolayısıyla peygamberler, kendilerine gelen vahiyleri tebliğ etme hususunda güvenilir oldukları gibi gönderildikleri toplumlar nezdinde birer beşer olarak da son derece güvenilir kimselerdir.¹⁹⁵ Çünkü sıdk konusunda da değinildiği üzere onlar hiçbir şekilde yalana bulaşmamışlar, ayrıca hıyanet de etmemişlerdir.¹⁹⁶ Meşhur kelâm âlimi Bâcûrî (öl. 1277/1860), emaneti açıklarken onun, peygamberlerin hem zina, içki

¹⁹¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 13/21; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 291; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 322.

¹⁹² İsfahânî, *Müfredatu Elfazı Kur'ân*, 99; Ali Toksarı, “Emanet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/81-83.

¹⁹³ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 346; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 322.

Ali Muhammed Sallabi, *İslâm İnanç Esasları* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2016), 294; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 77; Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 203.

¹⁹⁴ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 346; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 294-295; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 77; Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 203.

¹⁹⁵ Kutub, *Rekainu'l İman*, 319-321.

¹⁹⁶ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 348; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 77; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 322.

yalan vb. zahirî; hem de haset, kibir, riya vb. batınî günahlardan korunmaları anlamında olduğunu söylemiştir. Çünkü eğer peygamberler zikri geçen günahlardan korunmuş olmayıp bu günahlara düşmüş olsalardı, güvenilir/emin kimseler olmazlardı.¹⁹⁷

Peygamberlerin emin oldukları, onlara inanmayan kavimleri tarafından dahi ikrar edilmiştir. Mesela müşrikler, henüz peygamber olmadan önce, Hz. Muhammed'e olan güvenlerinden dolayı kendisine "Muhammedü'l-Emîn" lakabını vermişler; peygamberliğinden sonra da onu inkâr ettikleri halde onun eminliğini ikrar etmişlerdir. Daha önce zikri geçmiş olan Ebu Süfyan hadisi, bunun en büyük göstergesidir.¹⁹⁸

Peygamberlerin sahip oldukları ahlaki erdemler ve güvenilir oldukları, Kur'ân'ın çeşitli âyetlerinde ve hadislerde vurgulanmış olmakla birlikte peygamberlerin emanet vasfına sahip olmaları, aklın da gerekli kıldığı bir durumdur. Zira eğer peygamberler emanet vasfına sahip olmasalardı ve yalan, hıyanet, zina, içki, kumar vb. günaha bulaşmış olsalardı, bizim de bu günahlara işlememiz zorunlu olurdu. Çünkü Allah, birçok âyet-i kerimede onlara uymamızı emretmiştir.¹⁹⁹ Ayrıca peygamberlik, son derece üstün ve şerefli bir makamdır. Allâh-u Teâlâ ise bu şerefli vazifeyi günahkâr hainlere değil; ancak her bakımdan emîn olan sâdik kullarına verir. Dolayısıyla, peygamberlerin emanet sıfatına sahip olmadıklarını iddia etmek, en başta onlara bu görevi tevdi eden Allah'ı itham etmek anlamına gelecektir.²⁰⁰

Burada, şunun da ifade edilmesi gerekir ki emanet sıfatı her ne kadar beşer olma yönleri ile peygamberlerin bütün davranışlarını kuşatıyor olsa da asıl olan emanet, peygamberlerin vahiy konusunda güvenilir olmaları demektir. Zaten daha önce işaret edildiği üzere peygamberlerin beşer olarak emanet özelliğine sahip olmaları, onların vahiy konusunda da güvenilir olduklarının bir göstergesidir.²⁰¹

Sonuç olarak güvenilirlik; emaneti en güzel şekilde koruyup eksiksiz bir şekilde tam olarak yerine ulaştırmaktır. Bu da büyük bir sorumluluk gerektirmektedir. Bir

¹⁹⁷ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 290-291; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 294-295.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübra*, 1/121; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/147; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 294-295; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 79.

¹⁹⁹ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 290-291.

²⁰⁰ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 290-291; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 294-295.

²⁰¹ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 346; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 294-295; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 77; Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 203.

kimsenin bu sorumluluğu yerine getirebilmesi içinse ahlaki erdemlere sahip olması gerekir. İşte peygamberler, bu erdemlere tam anlamıyla sahip olan kimselerdir. Bu erdemlere sahip oldukları için de güvenilir yani emin kimselerdir.²⁰² Zira bahsi geçen ahlaki vasıflara sahip olmayan kimselerin, Allah'tan aldıkları vahiy eksiksiz bir şekilde tebliğ etmeleri de beklenemez. Veleve ki edecekleri farz edilse bile toplum nezdinde bırakmış oldukları kötü imajdan ötürü kabul görmezdi. Gerçi bu özelliklere sahip olmalarına rağmen birçok peygamberin ümmeti, onların tebliğ etmiş oldukları buyrukları kabul etmemişlerdir. Ancak bu, küfürde inat etmelerinden dolayıdır. Yoksa peygamberlerin ahlaki problemlere sahip olmalarından ötürü değildir. Çünkü hiçbir kavmin ahlaki problemlerinden dolayı peygamberine kara çaldıkları vaki değildir.

1.3.3. Tebliğ

Tebliğ, sözlük anlamı itibariyle taşımak, götürmek, ulaştırmak ve erişmek anlamındaki “b-l-ğ” kökünden türemiş tef’il kalıbında bir mastar olup erişirmek ve ulaştırmak anlamındadır.²⁰³

İstilahi anlamda ise tebliğ, peygamberlerin vahiy yoluyla Allah'tan aldıkları ilahi hükümlerin tamamını gizlemeden insanlara ulaştırıp bildirmeleridir.²⁰⁴

İnsanı bir takım meziyetlerle donatan Allah, indinden bir lütuf olarak destek ve yardımcı olması için tarihsel süreç içerisinde insanları vahiyle desteklemiştir. Vahiy ulaştırmaları için de peygamberler vazifelendirmiştir. Peygamberler ise aldıkları vahiy istisnasız bir şekilde insanlara tebliğ etmişlerdir.²⁰⁵

Tebliğ, peygamberlere özgü ve onlarda mutlaka bulunması gereken özel bir sıfattır. Bu sebeple peygamberlerin tümü tebliğ sıfatına sahip olup, Allah'tan vahiy yoluyla aldıkları ilâhî mesajların tamamını muhataplarına eksiksiz bir şekilde ve kendilerinden de hiçbir şey katmadan tebliğ etmişlerdir. Bunu yaparken de kimseye herhangi bir zorlamada bulunmamışlar. Tebliğ ettikleri ilahî ilkeler çerçevesinde örnek bir hayat yaşayarak insanların gönüllerine de hitap etmişlerdir. Tebliğ görevlerini yaparken de kendilerine

²⁰² Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 346-347; Hinn & Misto, *el-Akîdetu'l-İslâmiyye*, 290-291; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 78-79.

²⁰³ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 8/419; İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 167; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 310.

²⁰⁴ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 325.

²⁰⁵ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 350-351; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 65-67; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 285-287.

karşı çıkan insanlara karşı görevlerinin sadece uyarmak ve vahyin prensiplerini bildirmek olduğunu ilan etmişlerdir.²⁰⁶ “Bizim görevimiz, sadece açık bir şekilde tebliğ etmektir.” (Yâsîn 36/17).

Buradan da anlaşılmaktadır ki tebliğ, sadece peygamberlere mahsus bir sıfattır. Çünkü doğruluk, güvenilirlik veya fetânet bahsinde değinilecek olan üstün zekâ, -mükemmel bir şekilde olmasa da- diğer insanlarda da bulunabilecekken, Allah’tan vahiy alma ve bunu aktarma özelliği, yani tebliğ, ileride ele alınacak olan ismet sıfatı gibi peygamberlerden başka kimsede bulunmaz/bulunamaz. Bu çerçevede tebliğ, peygamberlerin varlık gayesidir. Böyle olduğu için de tebliğ, peygamberlerin ayrılmaz bir sıfatıdır.²⁰⁷ Dolayısıyla peygamberler, vahyi tebliğ etme hususunda; susma, gizleme ve nakletmeme hakkına sahip değildirlere. Çünkü onların, peygamberlik vazifesini yerine getirmeleri, aldıkları vahyi tebliğ etmelerine bağlı kılınmıştır.²⁰⁸ Öyle olduğu için de peygamberlerin, aldıkları vahyin ne tamamını ne de bir kısmını gizlemeleri veya bir sır olarak bazı kişilere söyleyip, diğer bazılarında saklamaları düşünülemez. Zira böyle bir şey yapmaları vazifelerine hıyanet olurdu. Hal böyle olunca da tebliğ görevi yerine getirilmiş olmazdı.²⁰⁹ Bu konuda Allah şöyle buyurmuştur: “Ey peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et, eğer bunu yapmazsan sen, O’nun elçilik görevini yapmamış olursun.” (el-Maide, 5/67), “Sana vahyedilen bu ilahi kelâmı izle ve insanlara ilet.” (el-Ankebût 29/45).

Peygamberlerin tebliğ sıfatı ile ilgili bazı âyetler şunlardır: “Onlar (peygamberler), Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler. Ondandır korkular ve Allah’tan başkasından da asla korkmazlar. Zira hesap görücü olarak da Allah yeter.” (Ahzap 33/39), “Size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi, Allah’tan gelen vahiy ile biliyorum. Size, Rabbinin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.” (A’raf 7/62).

²⁰⁶ Sallabî, *el-İmanu bi’r-Rusuli ve’r-risâlâti*, 66; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 325.

²⁰⁷ Bacûri, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 350-351; Sallabî, *el-İmanu bi’r-Rusuli ve’r-risâlâti*, 65-67; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 285-287; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 170-171; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 286-287; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 289-290.

²⁰⁸ Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 285-287; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 170-171; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 286-287; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 289-290; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 289-290.

²⁰⁹ Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 289-290; Sallabî, *el-İmanu bi’r-Rusuli ve’r-risâlâti*, 65-67.

Peygamberlerin tebliğ sıfatına sahip oldukları âyetlerle sabit olduğu gibi aklın da gerekli kıldığı bir husustur. Zira peygamberler, vahiy konusunda tebliğin zıttı olan kitmanı (gizleme) yapmış olsalardı, bunu en başta Hz. Muhammed yapardı. Çünkü o, bazı âyetlerde, Allah tarafından sert bir şekilde uyarılmıştır ve şâyet gizleyecek olsaydı en başta tabiri caiz ise kendisine yönelik azarlama içerikli olan bu âyetleri gizlerdi.²¹⁰

Sonuç olarak, Allah tüm peygamberlerine insanlara tebliğ etme görevini vermiş ve tebliğ görevinin yerine getirilmemesi durumunda, peygamberlik görevinin de başarılı sayılmayacağını bildirmiştir. Tebliğ, peygamberliğin ayrılmaz bir özelliği olduğundan ve peygamberlik vazifesi tebliğ şartına bağlandığından dolayı da peygamberler pek çok sıkıntılarla ve olumsuzluklarla karşı karşıya kalmış oldukları halde, hiçbir zaman şartlardan yakınarak ve şikâyet ederek davalarından vazgeçmemiş, tebliğ görevini ifa etmeye devam ederek görevlerini ihmal etmemişlerdir.

1.3.4. Fetânet

Fetânet, sözlükte ahmaklık ve budalalığın zıddını ifade eden “f-t-n” kökünden türemiş bir mastar olup kıvrak ve üstün zekâ, geniş idrak kapasitesi, derinlemesine anlamak ve farkında olmak manalarına gelmektedir.²¹¹ Bu kavram, eşya ve olayları iyi bir şekilde idrak ederek anlayıp kavrayabilme kuvvetini ifade etmektedir.²¹²

Fetânet, ıstılahta peygamberlerin sıfatlarından biri olup onların son derece üstün bir zekâyâ ve kavrama kapasitesine sahip olduklarının yanı sıra ileri derecede şuurlu, zihni duyarlılığa sahip ve çabuk kavrayışlı oluşlarını belirten bir sıfattır. Zira peygamberlerin tümü, üstün bir zekâ, keskin bir anlayış, büyük bir dikkat ve olgunlaşmış salim bir akla sahip kimselerdir.²¹³ Bunun zıddı olan ahmaklık, sefihlik ve akli dengesizlik, peygamberler hakkında asla düşünülemez. Çünkü onların, Allah’tan aldıkları vahyi iyi kavrayıp insanlara aktarabilmelerinin yanı sıra hem hasımlarını ikna edebilmeleri hem de onların batıl iddialarını çürütebilmeleri için bu sığata sahip olmaları gerekir.²¹⁴ Ayrıca

²¹⁰ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 350-351; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 289-290; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 65-67.

²¹¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/323.

²¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 13/323.

²¹³ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 350-351; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 286; Karagöz, “Fetânet” *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, 178-179; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 325.

²¹⁴ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/5-6; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 350-351; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 286; Karagöz, “Fetânet” *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, 178-179; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 325.

Allah, yol gösterici olmaları hasebiyle onları birer muallim olmanın yanı sıra hem dini hem de siyasi anlamda birer lider olarak gönderdiği için de zekânın en üst mertebesine sahip olmaları zorunlu olmaktadır. Aksi takdirde, Allah'ın peygamberler göndermesindeki temel maksat hâsıl olmazdı.²¹⁵

Bilindiği üzere Allah, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar muhtelif zaman ve mekânlarda, yüzbinlerle ifade edilen peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler, vazifelerinin bir gereği olarak kendi kavimlerini Allah'ın yoluna davet etmiş, onlara hakikati ve hidâyet yolunu irşat etmişlerdir. (İbrâhim, 14/4). Bu sebeple, risâlet görevini yerine getiren bu peygamberlerin, mutlak bir surette çok zeki ve akıllı, muhakeme kabiliyeti en üstün, düşünme yeteneği en yüksek kişiler olmaları gerekmektedir. Çünkü Allah'ın, insanlara peygamberler göndermesi, onun lütuf ve ihsanının bir göstergesi ve kullarına olan sonsuz rahmetinin bir eseridir. Böyle olduğu için de peygamberler daha çok doğru yolu bırakıp sapıtan topluluklara gönderilmiştir. Haliyle, o kadar azgın ve sapık düşünceler içinde kalmış bir toplumla mücadele, siyasi ve kültürel anlamda donanımlı olmanın yanı sıra özellikle zekâ üstünlüğünü gerekli kılmaktadır.²¹⁶ Zira o toplulukların kafasından belki de çağlar boyu sürdürdükleri atadan görme davranışları ve geleneksel inançları silip, yerine doğruyu ve hakikati yerleştirmek, üstün bir zekâyı kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü içinde bulunduğu toplumu, onların düşünce ve akıl seviyelerine göre ikna etmek, yanlış inançlarını düzeltmek, münazaraya girenleri tutarlı ve mantıklı cevaplarla susturmak, ancak fetânet sahibi akıllı ve zeki kimselerin yapabileceği bir iştir. Hal böyle olduğundan, peygamberlerin tümünde fetânetin gerektirdiği bütün bu vasıflar bulunmuştur.²¹⁷

Kur'ân'da fetânet kavramı geçmemektedir. Ancak fetânet kavramının hem lügat hem de terim anlamları, Kur'ân'da anlatılan peygamberlerin söz, yorum ve eylemlerinde açıkça görülmektedir.²¹⁸ Zira Kur'ân'da, peygamberlerin fetânet vasfına işaret eden birçok âyet-i kerime mevcuttur.

²¹⁵ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 205; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 349; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 287.

²¹⁶ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 349; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 286.

²¹⁷ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 205; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 349; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 286.

²¹⁸ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 205; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 349; Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 287.

Mesela Allah, Hz. İbrâhim hakkında şöyle buyurmuştur: “Andolsun, daha önce de İbrâhim’e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği verdik...” (el-Enbiyâ/51). Aynı şekilde Hz. İbrâhîm’in, babası ve kavmiyle olan tartışmalarının geçtiği âyetlerde de (Meryem 19/41-50; eş-Şu’arâ 26/69-89) tevhid inancının inşasını, zekâsıyla ve zihnî muhakeme ile nasıl ortaya koyduğu da görülmektedir. Bunun yanı sıra Hz. İbrâhîm’in putları kırmasının anlatıldığı âyetlerde de (el-Enbiyâ 21/51-73; es-Sâffât 37/83-99) hakikati kavmine göstermeye çalışırken, zekâ ve akli muhakemesi göze çarpmaktadır.²¹⁹

Hz. Nuh hakkında şöyle buyrulmuştur: “Dediler ki; ey Nuh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.” (Hud/32). Bu âyette geçen sözler, Hz. Nuh’un kavmine ait sözler olup onlar, Hz. Nuh’un getirmiş olduğu hüccetler karşısında aciz kalınca, bunları söylemişlerdir. Onların aciz kalmaları ise Hz. Nuh’un son derece zeki olduğunu göstermektedir.²²⁰

Hz. Dâvûd ve Hz. Süleymân hakkında şöyle buyrulmuştur: “Süleyman’ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de (Dâvûd ve Süleymân) hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd’un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik.” (el-Enbiyâ 21/79). Bu âyet, onların döneminde bir topluluğa ait çobansız ve dağınık koyun sürüsünün gece yayıldığı tarla konusundaki kararları ile ilgilidir (el-Enbiyâ 21/78); burada onların sağlam bir muhakeme yeteneğine ve doğru bilgiye sahip oldukları açıkça belirtilmektedir.²²¹

Allah, Hz. Muhammed’e hitaben şöyle buyurmuştur: “Ey Muhammed, Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde tartış.” (en-Nahl 16/125) Görüldüğü üzere bu âyette, peygamberin en güzel bir şekilde yani sağlam hüccetler ile tartışması emredilmiştir ki bunu da ancak üstün zekâ sahibi bir kimse yapabilir.

Hz. Muhammed, özellikle vahiy doğrultusunda yeni bir düzen kurduğu gibi bir beşer olarak, kişisel akli muhakeme gücünü ve yeteneklerini ortaya koyarak da yaşamış

²¹⁹ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 349; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 288; Sallabî, *el-İmanu bi’r-Rusuli ve’r-risâlâti*, 68; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 286.

²²⁰ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 349; Sallabî, *el-İmanu bi’r-Rusuli ve’r-risâlâti*, 70; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 287; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 288.

²²¹ Muhammed b. Ali Şevkânî, *Feth’ul-kadîr* (Beyrut: Darü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1991), 3/470-471.

olduğu toplumu düzeltmek için İslâm'a aykırı olan eylemleri yasaklamış; bazısını da ıslah etmiştir²²²

Hız. Muhammed'in fetaneti hakkında kaynaklarda birçok olay vardır. Mesela; Haceru'l-Esved'in yerine konulması ile ilgili meşhur hadise, Hız. Muhammed'in güvenilirliğinin yanında, bir de son derece zeki olduğunu da göstermektedir. Zira Hız. Muhammed, Haceru'l-Esved taşının Kâbe'deki ilgili yerine koyulması esnasında hakem tayin edilince, üstün zekâsıyla hüküm vermiştir. Sırtından elbisesini çıkararak, taşı elbisesinin üstüne koymuş ve tüm kabile reislerine koyulacağı yere kadar taşıtmıştır. Ardından taşı eliyle yerine koymuştur. Orada bulunan herkes de yapılan bu işten razı olmuştur.²²³

Bir başka hadise de Mekke fethinden sonra meydana gelen Huneyn gazası neticesinde, elde edilen ganimetlerin taksimi meselesidir. Zira Hız. Muhammed, bu savaşta elde edilen ganimetleri daha ziyade, gönüllerini İslâm'a ısındırmak istediği insanlara vermiştir. Bunların çoğu, kavim ve kabileler arasında söz sahibi ve dedikleri dinlenen insanlardı. Bunlar dağıtılırken de Hız. Muhammed, daha ziyade Mekkeliler'i gözetir gibi davranmış, ganimetlerin çoğunu onlar arasında dağıtmıştı. Verilen deveydi, altındı, gümüştü; fakat korunmak istenen, dindi ve fertlerin gönüllerinin İslâm'a ısındırılmasıydı. Ancak bu taksim, Ensar'ı rahatsız etmişti. Bunun üzerine Hız. Muhammed, onları çağırıp güzel bir şekilde konuşup üstün zekâsıyla onlara cevap verdi. Bu sözler karşısında ağlamayan tek fert kalmamıştı. Herkes, hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor ve güçleri yettiği kadar da "Allah ve Resulü bize yeter. Biz başka şey istemiyoruz." diye mırıldanıyorlardı. İşte Hız. Muhammed'in, bu şekilde kısa ve özlü bir biçimde konuşarak, muhtemel bir fitneyi anında bastırması ve dinleyenlerin kalbini bir kat daha kazanması, öyle müthiş bir hâdisedir ki bu ancak "fetanet" kelimesiyle izah edilebilir.²²⁴

Sonuç olarak, peygamberlerden fetânetin zıddı olan bir davranışın zuhûr etmemiş olması, vakıa olarak onlarda bu sıfatın var olduğunun ispatıdır. Üstelik kendilerine inanmayanların dahi onları akıllı kimse olarak kabul ve tasdik etmeleri, bu hakikatin açık delillerindedir. Ayrıca, zekâları sebebiyle insanların problemlerine hızlı çözümler

²²² Ebû Dâvûd, "Libâs" 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/379, 420, 424; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/148.

²²³ İbn Sa'd *Tabakâtü'l-kübra*, 1/121; Köksal, *İslâm Tarihi*, 1/148.

²²⁴ Buhârî, "Megâzî", 56; Müslim, "Zekât", 132-140; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kübra*, 2/138-144; Köksal, *İslâm Tarihi*, 7/114.

bulabilmeleri, onları toplum içerisinde de güçlü kılmıştır. Bu da peygamberlik vazifelerine son derece katkı sağlamıştır.

1.3.5. İsmet

İsmet, sözlükte “a‘-s-m- kökünden türemiş mastar kalıbı olup engelleme ve durdurma anlamlarına gelmektedir.²²⁵ Bu kavram, Arap dilinde daha çok günahın korunmayı ifade etmektedir. Günahın korunan kişiye ise ma‘sum denilir.²²⁶

İsmet, kelâm ilmi ıstılahında ise peygamberlerin sıfatlarından biri olup; “Allah’ın tüm peygamberleri, kendilerine tahsis etmiş olduğu saf cevherlerle, en yüce cismi ve nefsi varlığa sahip kılarak, ayaklarını ibadette sabit tutması, kalplerine sükûnet indirerek kötü temayüllerden muhafaza etmesi, tevfiği ile onları koruması” şeklinde tanımlanmıştır.²²⁷

İsmet sıfatının peygamberlerin en önemli özelliği olduğu söylenebilir. Zira bu, diğer özellikleri de içerisinde barındıran bir sıfattır. Çünkü peygamberlerin sıdk, emanet, tebliğ ve fetânet sıfatlarına sahip olmaları, bu özelliğe sahip olmalarının bir neticesidir. Dolayısıyla peygamberler, ismet sıfatına haiz olduklarından dolayı yalana bulaşmamışlar, hıyanet etmemişler, kendilerine gelen vahyi gizlememişler ve zekâ geriliğinden salim olmuşlardır. Böyle olduğu için de nefis taşıyan birer beşer oldukları halde, peygamberleri sıradan insanlardan ayıran yegâne özellik bu olmaktadır. Bu sebeptir ki kelâm eserlerinde, üzerinde en çok durulup hacimli bir alanı işgal eden bu sıfat olmuştur.

Tarıftan de anlaşılacağı üzere ismet, biri cismi/bedeni diğeri ise nefsi olmak üzere iki yönlü bir vasıftır. İsmet sıfatının cismi yönü, peygamberlerin sedef, cüzam, alaca, sakatlık, kötürümlük, vb. tiksindirici hastalık ve ayıplardan korunmuş olduklarını ifade eder.²²⁸ Bu yönü ile ismet, peygamberlerin peygamber olma değil, beşer olmaları açısından bir vasfıdır. Diğer bir ifade ile bu sıfat, bütün peygamberlerde var olan; fakat

²²⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 12/403.

²²⁶ İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, 705; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 12/403; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 163; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 323.

²²⁷ İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, 705; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 163; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 83; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 323; Çınar, *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*, 161.

²²⁸ Tefâtânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/61; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âla cevheretu't-tevhid*, 353; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 80; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 291.

onlara mahsus olmayan bir sıfattır. Zira peygamber, olmadığı halde insanların çoğu bu hastalıklardan salimdirler.²²⁹

Bütün peygamberler, karşıdakini öğrendirecek itici hastalık ve ayıplardan korunmuşlardır. Zira onların görevi, insanların hidâyete ermeleri için onlara tebliğde bulunmalarıdır. Bunun için de insanlarla bir araya gelip aralarına karışmaları kaçınılmazdır. Hal böyle olunca da beden açısından eksiksiz olmaları gerekli olmaktadır. Aksi takdirde, insanlar onlardan kaçıp uzaklaşır; hatta zaman zaman ayıplayıp alay edebilirlerdi. Bu ise Allah hakkında bile ileri geri konuşmalarına neden olabilirdi. Böyle olunca da resul gönderilmesi ile amaçlanan maksat hâsıl olmazdı.²³⁰

Peygamberler, nefret uyandırıcı hastalıklardan korunmuş oldukları gibi delilik, uzun süre baygınlık ve sara hastalığı gibi nöbete neden olan hastalıklardan da korunmuşlardır.²³¹

Peygamberler, Allah'tan aldıkları vahyi tebliğ etme konusunda; yanılma, dalgınlık, gaflet ve dikkatsizlik olarak tabir edilen 'sehiv' ve unutkanlık olarak tabir edilen 'nisyan'dan da korunmuşlardır. Dolayısıyla onlar, dini hükümleri tebliğ etme hususunda asla yanılığa düşüp hata etmedikleri gibi bir unutkanlığa da düşmemişlerdir.²³² Ancak tebliğin dışında kalan diğer meselelerde, zaman zaman sehven yanılığa düşmüş olmaları veya bazı şeyleri unutmuş olmaları mümkündür.²³³ Kaldı ki başta Hz. Muhammed olmak üzere peygamberler bazen beşer olarak vahyin dışında kalan diğer meselelerde unutarak veya sehven yanılabilmişlerdir.²³⁴ Örneğin; Hz. Muhammed, bir defasında dört rekât kılması gereken yatsı namazını iki rekât olarak kılmış, sahabeler tarâfından uyarılınca da eksik kalan kısmı tamamlayıp sehiv secdesi yaparak hatasını gidermiştir.²³⁵ Bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurmuştur: “Ben de ancak sizin gibi bir

²²⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/61; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 353; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 291; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 80.

²³⁰ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/61; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 353; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 291.

²³¹ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 353; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 292; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 80.

²³² Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/53; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 353-354; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 292.

²³³ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 353; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 292.

²³⁴ Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 292.

²³⁵ Buhari, “Sâlât”, 482; Müslim, “Mesacid”, 573.

insanım. Siz nasıl unutuporsanız ben de unuturum. O bakımdan unutacak olursam, bana hatırlatınız.”²³⁶

İsmet sıfatının nefsi yönüne gelince, ki zaten kelâm eserlerinde ismet denilince asıl kastedilen yön budur, bütün peygamberlerin nefislerinin muhafaza edilip küfür, bid‘at ve günahattan korunmuş olduklarını ifade eder.²³⁷

Allah’ın buyurduğu üzere, insanı hataya itip kötülüğe, yani günaha düşüren nefistir. (Yusuf 12/53). Bu sebeple bütün insanlar, nefislerine uyup hata ederler. Ancak peygamberler nefislerine uyma açısından korunmuşlardır.²³⁸ Bu yönü ile ismet, peygamberlerin peygamber olmaları açısından, bir özelliği olup onlara mahsustur ve başka kimsede bulunmaz.

İslâm âlimleri, genel itibariyle peygamberlerin ismet sıfatına haiz olup masum olduklarında ittifak etmişlerdir. Ancak kelâm âlimleri ismet sıfatının ayrıntılarında bir takım ihtilaflara da düşmüşlerdir. Bu ihtilaflar, ismet sıfatının zamanının yanı sıra ismetin sadece küfür filleri ile ilgili mi; yoksa küfür filleri ile beraber büyük ve küçük günahlarla da ilgili mi? olduğu noktasındadır.

Zaman itibariyle ismet sıfatı, Ehl-i Sünnet’in çoğunluğu, Ebü’l-Hüzeyl el- Allâf (öl. 253/849-850) ve Ebu Ali el- Cübbâi’ye (öl. 303/916) göre, nübüvvetten itibaren geçerlidir. Yani peygamberlik görevinin başlamasıyla Allah’ın manevi koruması da başlamış olmaktadır.²³⁹ Mu‘tezile’nin çoğunluğuna ve Şîa’ya göre ise ismet doğumdan itibaren başlar. Dolayısıyla onlara göre, peygamberler doğumdan itibaren ismet sahibi olup, Allah tarafından günahın her çeşidinden korunmuşlardır.²⁴⁰

İsmet sıfatının hangi hususlar ile ilgili olduğu konusunda ise kelâmcıların görüşleri şu şekildedir: Cumhurun ittifakıyla, tüm peygamberler hem peygamberlikleri döneminde hem de öncesinde küfür, şirk ve bid‘atten korunmuşlardır.²⁴¹ Dolayısıyla peygamberler,

²³⁶ Buharı, “Sâlât” 3; Müslim, “Mesâcid” 89, 92-94; Ebü Dâvüd, “Sâlât” 189-190; Nesâî, “Sehv” 25, 26; İbn Mâce, “İkametü’s-Sâlât” 129, 133.

²³⁷ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 370-371; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/49; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul’id-din*, 2/116; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 291.

²³⁸ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 370-371; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/49; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul’id-din*, 2/116; Hinn & Misto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 291.

²³⁹ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul’id-din*, 2/117; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 324.

²⁴⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu’l-usulu’l-hamse*, 573; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul’id-din*, 2/117.

²⁴¹ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 370-371; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/49; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul’id-din*, 2/116; ; Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu’l-usulu’l-hamse*, 573; Nureddin Ali el-Kârî, *Şerhü’l-Emâlî* (İstanbul: Der Saadet Yayınları, ts.) , 6.

gerek peygamberlik döneminde gerek öncesinde, şirk ve küfür sayılan büyük günahları asla işlememişlerdir.²⁴² Zira Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlerin çocukluktan itibaren gözetim ve denetim altında tutulduklarına işaret edilmiştir. Mesela; Hz. İbrâhim ve Hz. Mûsâ'nın yetiştirilmesine Allah tarafından nezaret edilmesi, (Ta ha 20/39), Hz. Muhammed'in hayatında hiçbir zaman müşriklerin taptıkları gibi puta tapmaması, Allah'ın, peygamberlik mertebesine yükselteceği kişileri henüz peygamber olmadan önce dahi gözettiğinin ve onları şirke düşmekten yana koruma altına aldığına delilidir. Bunun yanı sıra kumar, içki, faiz, hırsızlık ve zina gibi mûcizenin gerekliliklerine aykırı düşüp, doğruluk ve güvenilirliklerine hâlel getirecek olan aşağılık günahlara da kat'i bir surette bulaşmamışlardır.²⁴³

Hâricîler'den, Ezârika fırkası ise bu konuda aksi yönde bir görüş savunmuştur. Zira onlara göre, peygamberler mâsum olmayıp günah işleyebilirler. Onlar, her günahı küfür kabul ettikleri için de günah işleyecek peygamberleri de küfürle itham etmişlerdir. Dolayısıyla onlara göre, peygamberler küfre düşme konusunda ismet sıfatına sahip değildir.²⁴⁴

Şîa'ya göre ise peygamberler, normal şartlarda küfre düşmekten korunmuşlardır. Dolayısıyla kâfir olmaları asla söz konusu değildir. Ancak takıyye kabilinden birtakım küfür sözlerini telaffuz edebilmeleri mümkündür.²⁴⁵

Peygamberlerin, küfrün ve bahsi geçen aşağılık günahların dışında kalan günahlardan korunması meselesine gelince; peygamberlerin hayatı, peygamberlik öncesi ve sonrası şeklinde iki evreden oluştuğu gibi günahlar da büyük ve küçük günahlar şeklinde iki kısımdan müteşekkildir.²⁴⁶

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre peygamberler, peygamberlikleri döneminde, büyük günahlardan kat'i surette korunmuşlardır; peygamberlik öncesi evrede ise bile bile günah işlemekten korunmuşlardır. Dolayısıyla peygamberler, nübüvvet döneminde ne kasten ne de sehven büyük günah işlememişlerdir. Ancak nübüvvetten önceki dönemde, büyük

²⁴² Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/50; Kârî, *Şerhü'l-emâlî*, 6; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 324.

²⁴³ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/50; Kârî, *Şerhü'l-emâlî*, 6; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 324.

²⁴⁴ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/49; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Sabunî, *Mâturîdîyye Akaidi*, 122.

²⁴⁵ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116.

²⁴⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 295; Arslan & Bozkurt, *Sistemâtik Kelâm*, 324.

günahlara kasıtlı bir şekilde bulaşmamışlardır; fakat sehven işlemiş olmaları mümkündür.²⁴⁷ Bunu savunan âlimler, Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemesi ve Hz. Musa'nın adam öldürmesi hadisesini delil olarak getirmişlerdir. Zira Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ'nın işledikleri hatalar, hem peygamberlikten önce olan hem de kasıtlı olmayan hatalardır. Çünkü Hz. Âdem Kur'ân'da ifade edildiği üzere, şeytanın yeminine kanarak unutmuş,²⁴⁸ Hz. Mûsâ ise adama tokat atarken bunu öldürme kastı ile yapmamıştır. Dolayısıyla Hz. Âdem'in ve Hz. Mûsâ'nın işledikleri bu hataların ismet sıfatına aykırı olduğu ve peygamberlerin mâsum olmadıkları gibi bir iddia ileri sürülemez.²⁴⁹

Mu'tezile mezhebine mensup kelâm âlimlerinin çoğunluğuna göre peygamberler, hem peygamber oldukları dönemde hem peygamberlikten önceki evrede büyük günahlardan kat'i bir surette korunmuşlardır. Dolayısıyla peygamberler, hiçbir zaman ne kasten ne de sehven büyük günah işlememişlerdir.²⁵⁰ Şîa'nın da benimsediği görüş budur.²⁵¹ Ancak Mu'tezile âlimlerinden olan Ebu Ali el-Cübbai'ye göre peygamberler, kasten büyük günah işleme hususunda ismet sıfatına sahiptirler, fakat sehven işlemeleri mümkündür.²⁵²

Hâricîler'e göre ise daha önce ifade edildiği üzere peygamberlerin kasten dahi büyük günah işlemeleri mümkündür.²⁵³ Aynı şekilde Haşviyye fırkasına göre peygamberler, hem peygamberlikten önce hem de sonra gerek sehven gerekse kasten büyük günah işleyebilirler. Dolayısıyla bu fırkalara göre peygamberler hiçbir şekilde ismet sıfatına haiz değillerdir.²⁵⁴

Peygamberlerin küçük günahlardan korunup korunmadıkları ile ilgili ise kelâmcıların görüşleri şu şekildedir: Ehl-i Sünnet kelâmcılarına göre peygamberler, küçük günahları kasten işlemekten korunmuşlardır. Fakat birer beşer olarak bu tür hataları

²⁴⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116.

²⁴⁸ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/53; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 354; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 87-89; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 300.

²⁴⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/53; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 354; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 295; Sallabi, *İslâm İnanç Esasları*, 300.

²⁵⁰ Kādî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 575; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 324; Çınar, *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*, 162.

²⁵¹ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/117; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50-51.

²⁵² Kādî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 573; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 324.

²⁵³ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50.

²⁵⁴ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Kādî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 573; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50-51; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 111.

istemeden işlemiş olabilirler, peygamberlerin istemeden işledikleri bu hatalara, ‘zelle’ denilmektedir.²⁵⁵

Mu‘tezileye göre peygamberler, nefret uyandıracak cinsten olmadığı sürece küçük günahları işleme konusunda ismet sıfatına sahip değillerdir. Dolayısıyla küçük günah işlemleri mümkündür.²⁵⁶

Peygamberlerin büyük günahtan dahi korunmadıklarını ileri süren Hâricî ve Haşviyye fırkalarının, peygamberlerin küçük günahtan korunduklarını savunmaları düşünülemez.²⁵⁷

Şîa’ya göre ise peygamberler büyük günahta olduğu gibi küçük günahlardan da kat’i bir surette korunmuşlardır. Dolayısıyla onlara göre peygamberler hiçbir zaman ne kasten ne sehven ne de unutarak küçük günahları asla işlememişlerdir. Ancak nefsi muhafaza etmek için büyük günah olan küfür bile takıyye yoluyla yapılabilir.²⁵⁸

Görüldüğü üzere Ehl-i Sünnet, Mu‘tezile ve Şîa, ismet sıfatının peygamberler için gerekli olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla bu ekollere göre ismet sıfatı, peygamberler için zaruridir. Zira daha önce emanet bahsinde de ifade edildiği üzere eğer peygamberler günah işleselerdi, Allah onlara uymayı emretmezdi. Çünkü Allah, kullarına günah işlemeyi emretmez. Allah peygamberleri örnek alıp onlara uyulmasını emrettiğine göre peygamberlerin her türlü günahtan uzak bulunmaları aklın ve dinin bir gereğidir.²⁵⁹

Burada belirtilmelidir ki Ehl-i Sünnet ve Mu‘tezile ismet sıfatını, sadece peygamberlik makamına ait bir sıfat olarak kabul ediyorken;²⁶⁰ İmamiyye Şîa’sına göre ismet, sadece peygamberlere mahsus olmayıp imamlar da mâsumdurlar. Bir kısım Zeydîler hariç, neredeyse tüm Şîiler, nebî ile birlikte imamların da, söz, fiil ve akit

²⁵⁵ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 353; Arslan & Bozkurt, *Sistemantik Kelâm*, 324.

²⁵⁶ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 575; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116, Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50-51.

²⁵⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/116; Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 573.

²⁵⁸ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/117; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/50.

²⁵⁹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/51; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 290-291; Zeki Yıldırım, “Kur’ân’da Peygamberlerin İsmeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2003), 91.

²⁶⁰ Sâbûnî, *Mâtûrîdiyye Akâidi*, 110-11; Osman Aydın, *İslâm Düşüncesinde Aklîleşme Süreci* “Mu‘tezilenin Oluşumu ve Ebü'l-Hüzeyl Allâf” (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), 236-240.

itibariyle büyük, küçük tüm günahlardan mâsum olduklarını benimseyen ortak bir anlayışa sahiptirler.²⁶¹

Şîîlerin, liderlerine karşı olan bağlılıklarını ileriye götürmeleri, aşırı inançların kendi düşünce sistemleri içerisinde yer bulmasına yol açtı. Bunun neticesinde mâsumiyet teorisini, “Allah tarafından yönlendirilen bir imamın, tüm dini konularda insanoğluna rehberlik etmesi gerektiği” anlayışına dayandırarak imamlarını, Hz. Muhammed’in vasisi olarak algıladılar ve bütün söz ve davranışlarında onları mâsum olarak telakki ettiler. Bu şekilde Şîî imamlar, taraftarlarının gözünde özgün karizmatik şahsiyetler olarak belirdiler. Öyle ki imama itaat edenin gerçek mümin, günah işlemenin imamların halk nezdindeki konumunu sarsıp, güvenilirliklerini zedeleyeceği gerekçesiyle de imamların ismetine inanmayanların ise büyük cezaya çarptırılacağını ileri sürdüler.²⁶²

Görüldüğü üzere Şîa’nın ‘ismet’ kavramına çok fazla vurgu yapmasının sebebi, onların imamet anlayışından kaynaklanmaktadır. Peygamberlerin ismetini de sıkça gündeme getirmeleri, yine benzer nedenlerden dolayı, yani imamlarını mâsum gösterebilmek için ortaya koydukları gayretin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Şîa dışındaki ismeti kabul eden mezheplerin mâsumiyetle ilgili esas vurgusu, peygamberlerin nübüvvet dönemleriyle ilgilidir. Çünkü dinin kaynağının sağlam olması için onların yaşamlarının bu dönemi, beşeri ve yanılabilir insani müdahaleye kapalı olması gerekmektedir. Bu sebeple Eş‘arî ve Maturîdî gibi Sünnî âlimlerin çoğunluğu, mûcizenin peygamberlerin doğruluğuna delalet etmesi gerekçesiyle, tebliğle ilgili konularda, peygamberlerden yalanın sadır olamayacağı kanaatine varmışlardır. Peygamberler, kendilerine peygamberlik geldikten sonra mâsum olurlar.²⁶³ Ancak Şîa ve Mu‘tezile’nin çoğunluğuna göre ise, mâsumiyet peygamberlikten öncesi için de geçerlidir. Zira Mu‘tezileye göre iyilik ve güzellik akli, salâh ve aslaha riâyet ise

²⁶¹ İbnü'l-Mutahhar Cemâleddin El-Hasan b. Yûsuf b. Ali El-Hilli, *Keşfu'l-murad fi-şerh-i tecrid-i i'tikad* (Kum: Müessesetu'n-Neşri'l-İslâmi, h.1433) 492; Coşkun, İbrâhim, “İmâmiyye Şiasında Ehl-i Beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü”, *Marife Dergisi* 3 (2004), 141.

²⁶² Hilli, *Keşfu'l-murad fi-şerh-i tecrid-i i'tikad*, 492-495; Coşkun, “İmâmiyye Şia’sında Ehl-i Beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü”, 141.

²⁶³ Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/117; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 324; Sabunî, *Maturîdîyye Akaidi*, 111.

vacip olduğu için peygamberlerin, ne peygamberlikten önce ne de sonra kasten günah işlemeleri aklen imkânsızdır.²⁶⁴

1.4. İhtilaf Edilen Özellikler

1.4.1. Erkeklik

Nübüvvet, kelâm ilminin en önemli konularından biri olduğundan, kelâm kitaplarında müstakil bir bölüm halinde ayrıntılı olarak yer almıştır. Nübüvvet konusunda, üzerinde en çok durulan husus da -bu çalışmada da görüldüğü üzere- peygamberlerin özellikleri olup, bunlar daha çok peygamberlerin beşer oluşları, gaybı bilmeleri, sıdk, emanet, tebliğ fetânet ve ismet sıfatlarına sahibi olmaları şeklinde bir tertiple incelenmiştir. Bazı kelâmcılar arasında ihtilafli bir konu olmasına rağmen, az malumat bulunan husus ise onların cinsiyetleri ile ilgilidir. Kelâm ilmine dair kaynaklarının çoğunda bu konuya ya hiç değinilmemiş ya da çok kısa ve özet bir şekilde temas edilmiştir.²⁶⁵ Bu konudaki bilgilere, daha çok Mâturîdi ve Eşâri ekolleri arasındaki farklılıkları konu edinen eserlerde yer verilmiştir. Bunun yanı sıra bir kısım tefsir kitaplarında da konu ile ilgili âyetlerin açıklaması yapılırken bu meseleye temas edilmiştir.

Nübüvvette erkeklik şartı ile ilgili ihtilaf, nebî-resul ayrımı, vahiy kavramının farklı anlamları, nübüvvette tebliğ görevinin yeri ve tebliğin nebîler için ortak bir sıfat olup olmaması gibi konuların etrafında cereyan etmiştir.²⁶⁶ Ancak burada bunların detayına girilmeden, konu ile ilgili ağırlıklı görüş belirtilecek; ardından kelâm âlimlerinin bu konu hakkındaki ihtilafları ve ihtilaf yönleri kısaca zikredilecektir.

Başta Mâturîdi olmak üzere Mu'tezile ve içinde Eşâri'lerin çoğunluğunun da bulunduğu kelâmcıların ekserisine göre nübüvvet için erkeklik şarttır.²⁶⁷ Nübüvvet için erkekliğin şart olduğunu savunan bu kelâmcılar, görüşlerine delil olarak şu âyetleri

²⁶⁴ Kādî Abdülcebbar, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 573; Fahreddin er-Râzî, *el-Erbain fi-usul'id-din*, 2/117; Aydın, *İslâm Düşüncesinde Aklileşme Süreci*, 204-210.

²⁶⁵ Selim Özarlan, "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", *CÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 108.

²⁶⁶ Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 282; Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevniyye*, 202; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 54.

²⁶⁷ Tefâtânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/61; Nureddin Ali el-Kârî, *Dav'ü'l-me'âlî menzumatu bed'i'l-emâlî*, (Şam: Daru'l-Beyrutî, 2006), 118; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 282; Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, 147; Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevniyye*, 202; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 100-101; Topaloğlu vd., *İslâmda İnanç Esasları*, 155.

zikretmişlerdir: “Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahiy ettiğimiz erkeklerden başkasını göndermedik.” (Yusuf 12/109), “Biz, senden önce de kendilerine vahiyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlerden sorunuz.” (en-Nahl 16/43; el-Enbiyâ 21/7).

Bu görüşü savunan kelâmcılar, görüşlerini mezkûr âyetlerin dışında bir takım akli delillerle de gerekçelendirerek kadın olmanın peygamber olarak gönderilmeye engel olduğunu belirtmişlerdir.²⁶⁸ Zira peygamberlik, Hak dine davet için insanların arasına karışıp bir arada bulunmayı, onlarla açık ve gizli bir şekilde görüşmeyi ve yeri gelince uzak yerlere sefere çıkmayı gerekli kılar. Oysa kadınlık tesettürü/örtünmeyi gerektirir. Dolayısıyla kadınlar kapanmalı ve ortaya atılıp insanlar arasına karışmanın yanı sıra yalnız başlarına hareket etmekten kaçınmalıdırlar. Bu ise peygamberliğe aykırıdır.²⁶⁹ Hal böyle olunca da risâlet ve nübüvvet görevi, doğası gereği erkekliliği gerekli kılmaktadır.

Bununla beraber peygamberlik, bu vazife ile görevlendirilenler açısından ümmetlerinin liderleri olarak kendilerine tabi olanlara emir ve nehiylerde bulunmayı, aralarında meydana gelen anlaşmazlık durumlarında hâkimlik yapmayı ve savaşta orduları komuta etmeyi de gerekli kılar.²⁷⁰ Öyle olduğu için de peygamberlerin erkek olması bir bakıma gerekli olmaktadır. Çünkü toplumların çoğunun kadınların bu denli bir liderliğine tabi olmaları beklenemez. Hele ki bu durum, geçmişteki ataerkil toplumlar için daha da imkânsızdır.

Ayrıca nübüvvet, inkârcıların kötü muamelelerine maruz kalmayı, davet uğruna her türlü zorluklara katlanmayı ve birçok sıkıntı ile problemlere göğüs germeyi beraberinde getirir.²⁷¹ Böyle olduğu için de erkekler için daha elverişlidir. Çünkü kadınlar, gerek ruhi gerekse fiziki açıdan erkeklere nispeten daha narin bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla erkekler gibi bu fiziki zorlukların üstesinden gelmeleri zordur.

Ayrıca kadınlar, yaratılışları gereği hayız, gebelik, doğum, nifas gibi bir takım özel hallere maruz kalarak acı ve ağrılar çekmektedirler. Bütün bunlar ise aynı şekilde

²⁶⁸ Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, 147; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 199; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 100-101.

²⁶⁹ Butî, *Kübra'l-yakiniyyat'l-kevnîyye*, 202; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 54; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208.

²⁷⁰ Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 54.

²⁷¹ Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlâti*, 54.

kadınların risâlet ve nübüvvet görevini tam olarak yerine getirmelerini zorlaştıran; hatta belki de imkânsız hale getiren faktörlerdir.²⁷²

Bazı Eş'arîler, mezkûr âyetlere dayanarak, geçmişte gönderilmiş olan bütün peygamberlerin erkek oldukları noktasında, cumhur ile ittifak halindedirler.²⁷³ Fakat erkekliğin peygamberlik için zorunlu bir sıfat olmadığını savunmuşlardır.²⁷⁴ Dolayısıyla onlara göre, gönderilmiş tüm peygamberlerin erkeklerden olduğu bir vakiydir. Fakat erkek olmak peygamberlik için zorunlu değildir.

İmam el-Eş'arî (öl. 324/935-36), Seyfuddin el-Âmidî (öl. 631/1233), Müfessir Kurtubî (öl. 656/1258), Eş'arîler ve İbn Hazm gibi bazı ile Zahirilere göre ise erkek olmak peygamberlik için bir şart olmadığı gibi erkek olmayan peygamberlerin gelişi bilfiil vuku da bulmuştur.²⁷⁵ Mesela bu görüşü savunan alimler bazı ayetlere (Âl-i İmrân 3/42; Meryem 19/16-19) dayanarak Hz. Meryem'in nebi olduğunu söylemişlerdir.²⁷⁶ Tabi bu görüşü savunanlar, "Allah'tan kesin bilgi alan" manasına gelen nebî kelimesinin zahiri/sözlük anlamından hareket ederek, nebî ve resul arasında bir farkın olduğuna dikkat çekerek, resulün tebliğ ile memur olduğunu, bu sebeple ona erkekliğin şart olduğunu, fakat nebîde tebliğ şart olmadığından onun için erkekliğin şart olmadığını söylemişler ve nübüvvet ile vazifelendirilen kadınların resul değil, nebî olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla onlara göre, kadınlardan resuller gönderilmemiş olsa bile nebîler gönderilmiştir. Bir başka ifade ile peygamberlik için erkekliği şart görmeyenler, bunu sadece tebliğ ile memur olmayan nebiler için şart koşmamışlardır.²⁷⁷

Bu görüşü savunan kelâmcılar, görüşlerini şu âyetler ile delillendirmişlerdir: "Musa'nın anasına: Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu

²⁷² Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm*, 208; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 54; Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 88-89.

²⁷³ Kârî, *Dav'ü'l-me'âlî menzumatu bed'i'l-emâlî*, 118; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 324; Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 87.

²⁷⁴ Kârî, *Dav'ü'l-me'âlî menzumatu bed'i'l-emâlî*, 118; Sabûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, 101; Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 324.

²⁷⁵ Âmidî, *Ebkâru'l-efkâr fî usûli'd-dîn*, 4/11-13; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir b. Ferah el-Ensari el-Kurtubi, *el-Cami'u'l-ahkâmi'l-Kur'an: Tefsiru'l-Kurtubi*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2015), 10/170-172; İbn Hazm Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd b. Hazm ez-Zahiri, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, çev. Halil İbrâhim Bulut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017) 3/644-645; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm*, 208.

²⁷⁶ Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 73.

²⁷⁷ İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, 174; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fî akâidi ehli'l-İslâm*, 208; İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, 3/644-645.

peygamberlerden biri yapacağız, diye vahyettik."(el-Kasas, 28/7), "Bir zaman, vahyedilecek şeyi annene vahyetmiştik: Musa'yı sandığa koy; sonra onu denize bırak, böylece deniz, onu sahile atsin, Benim ve onun düşmanı, onu alsın. Ve gözümün önünde yetiştirilmen için sana, Kendimden muhabbet verdim." (Ta-Ha 20/38-39), "Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti."(Âl-i İmrân, 3/42-43).²⁷⁸

Bu âyetlerden hareketle bu görüşü savunan âlimler, Allah'tan bilgi aldıkları kabul edilen Hz. Meryem, Hz. Musa'nın annesi,²⁷⁹ Hz. Sare ve Firavun'un karısı Hz. Asiye'nin nebî olduklarını söylemişlerdir. Kurtubi, yalnızca Hz. Meryem'in nebî olduğunun doğrulanabileceğini ifade etmiştir.²⁸⁰ İbn Hazm ise sadece Hz. Meryem ve Firavun'un eşi Hz. Âsiye'nin nebî olduğunu kabul etmiştir.²⁸¹

Matüridi kelâmcıları, bahsi geçen kadınlara gelmiş olan vahyi, bal arısına (en-Nahl 16/68-69) yapılan vahiy gibi ilham olarak telakki ettiklerinden, bu tür vahyin nebevi vahiy olarak değerlendirilemeyeceğini, ancak bunun bir lütuf ve ihsan olabileceğini belirtmişlerdir.²⁸²

İbn Hazm, Matüridilerin bu itirazına cevap vererek, arıya isnat edilen vahyin fitrî ilham olduğunu, cinlere ve şeytanlara isnat edilen vahyin ise vesvese olduğunu, dolayısıyla vehim ve zan ifade ettiğini, ancak kadınlara bildirilen vahyin bu sayılan türlerden farklı olduğunu, çünkü onlara melek vasıtasıyla aksi düşünülemez kesin bilginin verildiğini söylemiştir.²⁸³

Görüldüğü üzere nübüvvet için erkekliğin şart olduğu, içinde Eş'arîlerin çoğunluğunun da bulunduğu cumhurun benimsediği ağırlıklı görüş olup, bazı Eş'arî ve Zahirî kelâmcılar, bu konuda farklı düşünmüşlerdir. Dolayısıyla her ne kadar başta Mâtürîdî ekolü olmak üzere Âmidî gibi içerisinde Eş'arîlerin de olduğu bazı kelâm âlimleri, nübüvvet için erkekliğin şart olmadığı görüşünü bütün Eş'arîlere teşmil etseler de onların kitaplarına bakıldığında, Eş'arîlerin çoğunluğunun da nübüvvet için erkekliğin şart olduğu görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Kaldı ki nübüvvet için erkekliğin şart

²⁷⁸ İbn Fûrek, *Mücerredü makâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, 174.

²⁷⁹ Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 326.

²⁸⁰ Kurtubi, *el-Cami'u'l-Ahkâmi'l-Kur'an*, 4/200.

²⁸¹ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, 3/648-650.

²⁸² Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208.

²⁸³ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, 3/644-645.

olmadığını savunan Eş'arîlerin ekserisi de bunun nazari olarak şart olmadığını, çünkü vakiada gönderilen bütün peygamberlerin erkek olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla onların, geçmişte kadınlardan peygamber gönderildiği değil, gönderilmiş olabileceği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Hal böyle olduğu için de görünen o ki bu ihtilaf, tamamen kelâmî/lafzi bir ihtilaf olmaktan öteye gitmemiştir. Binaenaleyh nübüvvette erkek olmanın bir şart olmadığı görüşünü bütün Eş'arîlerin savunduğunu iddia ederek, bunun bütün Eş'arîlerin görüşü olduğunu ileri sürmek doğru gibi gözükmemektedir. Zira başta Teftâzânî, Fahreddin er-Râzî ve Beydâvî (öl. 685/1286) gibi birçok önde gelen Eş'arî kelâmcılar, bu görüşü benimsememişlerdir.²⁸⁴ Hatta İmam Şafî'ye (öl. 204/820) göre kadının kendisini evlendirmeye bile izni yokken, nasıl olur da biz bir kadının peygamber olabileceğini söyleyebiliriz, diyerek kadınlardan peygamber olamayacağını söylemiştir.²⁸⁵

1.4.2. Bulûğ

Peygamberlerin sıfatı ile ilgili belki de kaynaklarda neredeyse hiç temas edilmemiş olan konu, onlar için bulûğun şart olup olmadığı meselesidir. Yapılan incelemeler neticesinde, kelâm eserlerinin kahir ekseriyetinin bu konuya temas etmedikleri görülmüştür. Ancak bununla beraber nadir de olsa bazı kelâmcılar, bu konu ile ilgili görüş serdetmişlerdir.

Nübüvvet için bulûğun şart olup olmadığı noktasında görüş beyan eden kelâmcıların görüşlerine bakıldığında, onların nübüvvet için bulûğun şart olmadığı, dolayısıyla Allah'ın, henüz baliğ olmayan birisini peygamber olarak göndermesinin caiz olduğu konusunda ittifak ettikleri görülmektedir.²⁸⁶ Ancak bu konuda her ne kadar ittifak halinde olsalar da geçmiş peygamberler içerisinde, henüz baliğ olmadan nübüvvet ile vazifelendirilmenin bilfiil vuku bulup bulmadığı hususunda ihtilaf etmişlerdir.²⁸⁷

²⁸⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 15/504; İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, 3/644-645.

²⁸⁵ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 15/504.

²⁸⁶ Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- Tevhid*, 147.

²⁸⁷ Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208; Muhammed Hasan Mehdi Bahit, *Akidetu'l-mü'min fi'n-nübüvat ve's-sem'iyat* (Amman: Daru'l-Mecdelavi, 2011), 2/77.

Cumhura göre bütün peygamberler, baliğ olduktan sonra vahiy alıp nübüvvet ile görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla onlara göre, bulûğdan önce peygamberlik ile vazifelenendirilme hususu bilfiil vuku bulmuş değildir.²⁸⁸

Fahreddin er-Râzî ve bazı kelâmcılar ise Hz. Âsâ ve Hz. Yahya'nın çocuk iken nebî olduklarına işaret eden (Meryem 19/12; Âl-i İmrân 3/45-46) âyetleri, delil olarak bulûğdan önce nübüvvet ile vazifelenendirilmenin bilfiil vaki olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁸⁹

Cumhura göre, Hz. Âsâ ve Hz. Yahya'ya çocuk iken vahiy değil, hikmet verilmiştir. Dolayısıyla onlar da vahye bulûğdan sonra nail olmuşlardır.²⁹⁰

2. Hz. Muhammed'e Mahsus Özellikler

Hz. Muhammed, peygamber olması hasebiyle diğer peygamberlerin sahip oldukları ortak özelliklerin tamamına sahiptir. Bu özelliklere sahip olması bakımından da diğer peygamberler gibi sıradan insanlardan ayrılmaktadır. Ancak bununla beraber, kendisini diğer peygamberlerden de ayıran bir takım özellikleri vardır. Bu özellikler ona mahsus olup, diğer peygamberlerde bulunmamaktadır.²⁹¹ Burada, kelâm eserlerinde hasâis veya mümeyyizât başlığı altında incelenen Hz. Muhammed'e mahsus bu özelliklerin başlıca olanları zikredilecektir.

2.1. Son Peygamber Olması

Sözlükte, “bir şeyi tamamlayıp sona erdirmek; mühürlemek” anlamlarına gelen hatm kelimesiyle beraber, “Allah'tan haber verme” anlamındaki nübüvvet kelimelerinden oluşan hatm-i nübüvvet, Allah ile kulları arasındaki peygamberlik vazifesinin Hz. Muhammed ile sonlanması anlamını ifade etmektedir.²⁹²

²⁸⁸ Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, 147; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 21/516-517; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208; Muhammed Bahit, *Akidetu'l-Mü'min fi'n-Nübüvat ve's-sem'iyat*, 2/77.

²⁸⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 6/311-312; 15/298-300; Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208; Muhammed Bahit, *Akidetu'l-Mü'min fi'n-Nübüvat ve's-sem'iyat*, 2/77.

²⁹⁰ Harputî, *Tenkîhu'l kelâm fi akâidi ehli'l-İslâm*, 208; es-Sâvî, *Kitabu Şerhu sâvi âlâ cevheretü't- tevhid*, 147; Muhammed Bahit, *Akidetu'l-Mü'min fi'n-Nübüvat ve's-sem'iyat*, 2/77.

²⁹¹ Hinn & Misto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 328; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 117; Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, 85.

²⁹² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 12/164; İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, 331; Metin Yurdagür, “Hatm-i Nübüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/477-479; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 120-121; Arslan & Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 344-345.

Allah-u Teâlâ'nın bildirmesiyle, Hz. Muhammed ile risalet son bulmuş ve Hz. Muhammed son peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Âdem ile başlayan İslâm (tevhid) dini, Hz. Muhammed ile kemale ermiş, Allah'ın kulları üzerindeki nimeti tamamına ermiştir. "...Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın; benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i seçtim..."(el-Maide 5/3). Fahreddin er-Râzî, ayetin açıklamasında şöyle söylemiştir: Müşriklerin sizin dininiz ve şeriatınıza muhalefet etmelerinden korkmayınız. Çünkü ben size onlardan daha üstün olduğunuz bir güç verdim. Onlar sizin yanınızda alçak ve mağlupturlar. Hal böyle olunca, müşriklere iltifat etmeyin, Allah'a itaat edin ve yalnızca Allah'ın kanunlarıyla amel edin. Ayrıca Allah, bu âyet ile İslâm ümmeti ve diğer ümmetlerin bir peygamber beklentisine girmemesi gerektiğini, çünkü son peygamberin getirmiş olduğu İslâm dini ile dinlerin kemale erdiğini bildirmiştir.²⁹³

Peygamberliğin Hz. Muhammed ile sonlandığını ifade eden hatm-i nübüvvet konusu, kelâm kitaplarında ilk dönemlerden beri işlenmiş, konuyla ilgili âyet ve hadisler âlimlerce incelenmiştir. Bu bağlamda, Hz. Muhammed'den sonra nübüvvet müessesesinin sona erdiği ve onun getirdiği kitabın hükümlerinin kıyamete kadar sürekli kalacağı vurgulanmış ve bunun kesin bir delille belirlenmiş bir husus olduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır.²⁹⁴

Hz. Muhammed'in son peygamber olduğuna en büyük delil, Ahzab suresindeki şu ayettir: "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir; fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir."(el-Ahzab 33/40).

Bu ayette geçen "hâtemün-nebîyyîn" terimi, Arapça'da; "bir işi tamamlayıp sona erdirmek, bir şeyin sonuna damga vurmak, bir yazı veya belgeyi mühürlemek anlamına gelen "h-t-m" kökünden türemiştir."²⁹⁵

Bu ayette geçip "sonuncu" anlamına gelen kelime, Âsım kıraatine göre "hâtem", çoğunluğun kıraatinde ise "hâtim" şeklinde okunmaktadır. Lakin her iki okuyuşta da

²⁹³ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 8/463; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 262.

²⁹⁴ Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 261; Metin Yurdagür, "Hatm-i Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/477-479.

²⁹⁵ İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, 149.

kelime aynı anlama gelmektedir.²⁹⁶ Fakat şu kadarı var ki bu kıraat farklılığı, bu kelimenin kendisinden sonraki kelime ile terkiinde sonunculuğun peygamberin şahsına mı yoksa nübüvvet vazifesine mi izafe edildiği noktasında, farklı anlamlara sebebiyet vermiştir. Buna göre Asım kıraatinde olduğu gibi “hâtemün-nebîyyîn” şeklinde okunursa, sonunculuk peygambere izafe edilmiş olup anlam, “peygamberlerin sonuncusu” şeklinde olur. Ancak çoğunluğun kıraatindeki şekliyle “hâtimün-nebîyyîn” olarak okunursa “peygamberliği sona erdiren” manasına gelir. Ancak neticede her iki durumda da Hz. Muhammed’den sonra başka bir peygamberin gelmeyeceği kesin bir biçimde ifade edilmiş olmaktadır.²⁹⁷ Dolayısıyla ister hâtim, ister hâtem şeklinde okunsun, bu kavram Hz. Muhammed’in son peygamber olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.²⁹⁸

Ehl-i Sünnet âlimleri, aynı âyetin başında yer alan, “Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir” ifadesinin de Hz. Muhammed’in son peygamber olduğuna işaret ettiğini belirtmişlerdir. Zira Yahudi inancına göre nübüvvet babadan oğula geçer. Dolayısıyla bu ifade, onların düşüncesini çürütmek için gönderilmiş olup, yeni bir peygamber beklentisi içinde bulunmamaları gerektiğine işaret etmektedir.²⁹⁹

Hz. İsa’nın gelecek olması, Hz. Muhammed’in -hâtemen nebîyyîn- son peygamber özelliğine her hangi bir zarar vermez. Çünkü âyetin manası şudur: “Hz. Muhammed’den sonra yeni bir peygamberlik söz konusu değildir; O’ndan sonra da hiçbir kimsenin peygamberliği söz konusu olamaz. Dolayısıyla Hz. İsa, Hz. Muhammed’den önce gönderilen peygamberlerden olup, kendisi yeryüzüne geldiğinde, peygamber olarak gelmeyecektir. Hz. Muhammed’in ümmeti olarak gelecek; onun şeriatı ile hükmedecek ve onun kıblesine yönelip namaz kılacaktır.”³⁰⁰

Hatm-i nübüvvet konusuna hadis kaynaklarında da geniş bir yer verilmiştir. Hatta kaynakların bir kısmı, Hz. Muhammed’in bu sıfatıyla ilgili hadisleri “hâtemü’n-nebîyyîn”

²⁹⁶ Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkamil-Kur’ân*, 14/120; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 5/93.

²⁹⁷ Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkamil-Kur’ân*, 14/120; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 5/93.

²⁹⁸ Metin Yurdagür, “İslâm Düşüncesinde Hatm-i Nübüvvet Meselesi”, MÜİFD 13-15 (1997), 305.

²⁹⁹ Yurdagür, “Hatm-i Nübüvvet”, 16/477-479.

³⁰⁰ Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlü’l-dîn* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 162; Vehbe ez-Zühaylî, *Tefsir’u-l Münir*, çev. Hamdi Arslan vd. (İstanbul: Risale Yayınevi, 2017) 11/327; Ebü’l-Avn Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Sâlim es-Seffârini, *Levamiü’l-Envari’l-Behiyye* (Şam: Müessesetu’l-Hafikin, 1982), 2/277.

başlığı altında, özel bir başlık altında incelemişlerdir.³⁰¹ Konu ile alakalı hadisler incelendiğinde, Hz. Muhammed'in nübüvvet müessesesindeki makamı açıkça anlaşılmaktadır. Örnek olarak, Hz. Muhammed bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Benimle peygamberlerin misâli, bir kerpiç (tuğla) hariç diğerlerini tamamlayan adamın misâli gibidir. İnsanlar o eve giriyorlar ve taaccüb ederek, keşke şu kerpiç (tuğla) da olsaydı, diyorlar. İşte ben o kerpiç (tuğla) konumundayım. Geldim ve peygamberliği sona erdirdim."³⁰²

Ebu Hüreyre'den nakledilen uzun bir hadiste insanların âhirette, kendilerine şefâat etsin diye Hz. Âdem'den başlayarak, sırasıyla peygamberlerden şefâat isteyecekleri, ancak hiçbirinin şefâat edememesi üzerine neticede Hz. Muhammed'e gelip: "Ya Muhammed! Sen Rasûlüllah ve hâtemü'l-enbiyâ'sın. Allah, senin bütün günahlarını affetmiştir. Bize, Rabbin huzurunda şefâat eyle..." diyecekleri nakledilmiştir.³⁰³

Bir başka hadiste de Hz. Muhammed şöyle buyurmuştur: "Risâlet ve nübüvvet benimle son bulmuştur. Benden sonra ne bir resûl ne de bir nebî gelmeyecektir".³⁰⁴

Bütün bu hadislerde, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Dolayısıyla hatm-i nübüvvet dair olan bütün bu hadisler, Hz. Muhammed'in gelişiyle nübüvvetin sona erdiğine aykırı bir inancı benimsemeye imkân vermeyecek kadar açıktır. Buna göre, Kur'ân'a ve Sünnet'e iman eden herkesin, Hz. Muhammed'den sonra bir peygamberin gelmeyeceğine inanması gerekir.³⁰⁵

Kelâm âlimleri, Hz. Muhammed'in peygamberlik müessesesinin son ve mükemmel halkası olduğunu, ayrıca bütün peygamberlerin nübüvvetini doğrulayan "ilâhî bir mühür" olduğunu, bundan dolayı da yeni bir peygamber beklentisi içinde olunmaması gerektiğini dile getirmişlerdir.³⁰⁶

³⁰¹ Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "İmân", 327.

³⁰² Buhârî, "Enbiyâ", 50; Müslim, "Fezâ'il", 20-23.

³⁰³ Müslim, "İman", 327.

³⁰⁴ Tirmizî, "Menâkıb", 8; Dârimî, "Mukaddime", 3.

³⁰⁵ Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, 163; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2007), 2/190; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 249.

³⁰⁶ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 249; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/47; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhîd*, 371.

Ehl-i Sünnet ile birlikte Mu‘tezile, mûtedil Şîa ve Hâricîler de hatm-i nübüvveti kabul etmişlerdir.³⁰⁷ Dolayısıyla bütün kelâmî fırkalara göre, Hz. Muhammed, Allah’ın son elçisidir. Ondan sonra kıyamete kadar başka bir peygamber gönderilmeyecektir. Hz. Muhammed’in, peygamberlerin sonuncusu olduğu hakikati, İslâm’ın zaruri inanç esaslarındandır. Hz. Muhammed’in peygamberliği gibi getirmiş olduğu din de evrenseldir. Binaenaleyh İslâm, kıyamet gününe kadar varlığını devam ettirecektir.³⁰⁸

Ancak İmamiyye-İsnâaşeriyye Şiası’nın, Hz. Muhammed’den sonraki görüşleri, imâmet ile birlikte değişikliğe uğramıştır. Zira onlara göre, peygamberlik son bulmuş olsa da nebî kendi yerine birer vasi olarak imamları bırakmıştır. Bu sebeple, nübüvvet ile imâmet eşdeğerdir. Bundan dolayı imâmet, nübüvvetin devamı niteliğindedir ve dinin usulünden sayılır. Özetle; İmamiyye Şiası’na göre, nübüvvet müessesesi, işlevsel olarak son buldu. Fakat imâmet mertebesinde olan imamlar, hem seçilme özelliği hem de yanılmazlık özellikleri ile peygamberin konumundadırlar.³⁰⁹

Şîa’nın en büyük kolu olan İmamiyye-İsnâaşeriyye, imâmeti peygamberliğe mukayese etmiş, imâmeti nübüvvetin bir devamı olarak düşünmüş, hatm-i nübüvvet konusunda, Ehl-i Sünnet’ten farklı sonuca ulaşmıştır. İsnâaşeriyye Şiası’na göre nübüvvet, görev olarak Hz. Muhammed ile sona ermiştir. Ancak imamlar, hem seçilmişlik hem de yanılmazlık özellikleriyle peygamberin temsilcisi gibidirler.³¹⁰ Nübüvvetin sona ermesiyle gelişen olaylar karşısında, takip edilmesi gereken yolun belirtilmesinde ihtiyaç duyulan bilgilerin, “Velâyet-i Fakih” konumuyla belirtileceğini ve bu konunun, nübüvvet hattını devam ettirdiğini kabul ederler.³¹¹ İmâmiyye-İsnâaşeriyye Şiâsı’nda, Velâyet-i Fakih (Genel Niyabet) esasen, “fakihin tasarruf yetkisi” anlamına gelse de siyasî bağlamda, fakihin yönetim yetkisini ifade etmektedir. Ancak 1969–1970 yıllarında Humeynî, Velâyet-i Fakih tabirinin muhtevasını genişleterek, fakihlerin yetkisini daha da ileriye götürmüş, on ikinci imamın gaybeti döneminde, âdil bir fakihin

³⁰⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 249; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/47; Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhîd*, 371; Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu’l-usulu’l-hamse*, 581-582; Kummi, *Tefsîru’l Kummi*, 3/831; Fığlalı, *İmâmiyye Şiası*, 213.

³⁰⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü’t-Tevhîd*, 249; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, 5/47; Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhîd*, 371; İbn Bâbeveyh Şeyh Sadûk, *-el-İ’tikad fi-dini’l-imâmiyye* (Beyrut: Daru’l-Müfid, 1993), 92-93.

³⁰⁹ Şeyh Sadûk, *-el-İ’tikad fi-dini’l-imâmiyye*, 94-95.

³¹⁰ Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî, *Şii Fırkalar*, çev. Sabri Hizmetli vd. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 88–91, 242.

³¹¹ Yurdagür, “İslâm Düşüncesinde Hatm-i Nübüvvet Meselesi”, 309.

devleti yönetmesi gerektiği tezini ortaya atmıştır. Humeynî'ye göre, “veliyyü'l-emr” olan mâsum imamlar, Hz. Muhammed'ten devraldıkları velâyetle, dinî ve dünyevî tam bir yönetim yetkisine sahiptir. Gaybet döneminde ise velâyet, âdil fakihe intikal etmiştir.³¹²

Hatemü'n- Nübüvvet ile ilgili kelâmî firkaların görüşleri böyle olmakla beraber, Hz. Muhammed'in “hâtemün'nebîyyîn” olduğunu, yani nebîlerin sonuncusu olduğunu, fakat resullerin sonuncusu olmadığını, dolayısıyla tekrar resûllerin gelebileceğini iddia eden sapkın firkalar da olmuştur. Bunlardan biri olan Bahâilik fikrine göre, Hz. Peygamber, sadece nebîlerin sonuncusudur; resûllerin sonuncusu değildir. Bunun için Allah'ın, resuller göndermesi mümkündür.³¹³ Bahailiğin kurucusu Mirza Ali Muhammed Rızâ eş-Şirâzî'nin (öl.1850), kendisini beklenen mehdî olarak ilan etmesinden sonra, kendisinin zuhuru ile nübüvvetin sona erdiğini ve kendisine indirilen el-Beyân isimli eserin de Kur'ân-ı Kerîm'i nesh ettiğini iddia etmiştir.³¹⁴ Bundan anlaşılacağı üzere kendisinin zuhuru ile Hz. Muhammed'in getirdiği hükümleri nesh ettiğini, vahyin aralıksız devam ettiğini ileri sürerek, Hz. Muhammed'in Hatemün Nebî olduğunu inkâr etmiştir.³¹⁵

Ancak şu bilinmelidir ki Bahailiğin, “hâtemü'n-nebîyyîn” ibaresine ilişkin bu yorumları kendi içinde tutarsızdır. Zira söylenenin aksine, nübüvvet risâletten daha geneldir. Çünkü nübüvvetin içerisinde risâlet anlamı da vardır. Dolayısıyla böyle bir yorum, risâletin nübüvvetten daha genel bir anlamı olduğu ilkesine zarar vermekte ve sonuç olarak, risâlet anlamını nübüvvet müessesesinin dışına çıkarmaktadır. Bu bakış açısı ise kavramları kendi çıkarları doğrultusunda yorumlamaktır. Bu görüşleri nedeniyle Bahâiler, İslâm âlimleri tarafından tekfir edilmiş, bunların tamamen İslâm'ı yıkmak, Müslümanlar arasında anarşi ve dinsizliği yaymak kastıyla ortaya çıktığı ifade edilmiştir.³¹⁶

Bahsi geçen bütün delillerin dışında, Hz. Muhammed'in vefatından günümüze kadar bir peygamberin gönderilmemiş olması da hatm-i nübüvveti doğrular niteliktedir. Her ne kadar zaman zaman peygamberlik iddiasında bulunanlar ortaya çıkmış ise de

³¹² İrfan Abdulhamîd Fettâh, *İmâmiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih Teorisi*, çev. Seyit Bahcivan (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2012), 44-54.

³¹³ Muhammed Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, çev. Sıbğatullah Kaya (İstanbul: Şûrâ Yayıncılık, 1996), 226.

³¹⁴ Ethem Ruhi Fırlı, “Bahâilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları 1991), 4/464-468.

³¹⁵ Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, 232.

³¹⁶ Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, 232.

bunların hiçbirisi iddialarını kanıtlayamamıştır. Onlara inanan az bir kesim ise sonuçta hüsrana uğramışlardır. Nitekim tarih boyunca bunlar sadece birer yalancı veya maceracı olarak değerlendirilmiş ve sahte peygamberler diye adlandırılmışlardır. İslâm dinini Hz. Peygamber'den öğrenen ashabin, nübüvvet iddiasında bulunanlarla savaşması da bu hususta, realiteye dayanan tarihî bir delildir. Zira eğer yeni bir peygamberin zuhuru Kur'ân ve Sünnet'e aykırı olmasaydı, ashab bu iddiada bulunanlarla savaşmaz ve onları öldürmezdi.³¹⁷

Sonuç olarak Hatm-i Nübüvvet, Hz. Muhammed'in son ilahi mesajları tebliğ ettiğini ve bu mesajların kıyamete kadar devam edeceğinin göstergesidir. Onun mesajları, ebedi mûcize olan Kur'ân-ı Kerîm ve sünneti aracılığıyla kıyamete kadar varlığını koruyacaktır. Ayrıca aklen de Hz. Muhammed'ten sonra yeni bir peygamberin gelmesine lüzum kalmadığını kabul etmek gerekir. Zira Allah'ın, insanlara peygamber göndermesi onlara kendi varlığını ve birliğini tanıtmaya, buyruklarını iletme, dinî ve dünyevî konularda ihtiyaç duyacakları bilgileri anlatma, kendilerine dünya ve âhirette mutlu olmalarını sağlayacak doğru yolu gösterme amacına yöneliktir. Bütün bunlar, en kâmil mânada Hz. Muhammed'in getirdiği vahiylerde mevcuttur. Ergenlik çağına giren insanların, duyularını ve vahyin aydınlattığı akıl yürütme güçlerini kullanmak suretiyle ihtiyaç duydukları bilgileri üretmeleri, duyuların ve aklın erişemediği konularda ise sadece vahye dayanarak gerçeklere ulaşmaları mümkündür. Ayrıca, Hz. Muhammed'in nübüvveti evrensel olup getirdiği vahiy tahrife uğramamış, dolayısıyla yeni bir peygambere ihtiyaç kalmamıştır.³¹⁸ Ancak nübüvvetin Hz. Muhammed ile sona ermiş olduğu gerçeği, bundan böyle ilâhî rehberliğin artık seçilmiş kişilere dayanmayıp, sosyal görev haline dönüştüğü anlamını taşımakta ve kıyamete kadar bütün Müslümanlara tebliğ ve temsil sorumluluğu yüklemektedir. Hatm-i Nübüvvet konusunda mânası apaçık olan, hiçbir şekilde te'vil edilemeyecek naslar mevcuttur. Bu konu ile ilgili âyetlerde dinin tamamlandığını, insanlar için din olarak sadece İslâm'ın kabul edileceğini (el-Mâide 5/3), İslâm'dan başka din arayanların âhirette hüsrana uğrayacağını ve isteklerinin asla dikkate alınmayacağını (Âl-i İmrân 3/85) bildiren âyetler, bu konudaki kesin naklî delillerdendir. Bunların en önemlisi Hz. Muhammed'in nebîlerin sonuncusu olduğunu belirten âyet gelir. (el-Ahzâb

³¹⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân-ı'l-Azim*, 8/582; Ebu'l A'lâ el-Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 4/420-426.

³¹⁸ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 4/426.

33/40). Âyeti kerimede Allah, “hâtemü'n-nebîyyin” ifadesiyle Hz. Muhammed'den sonra bir başka peygamberin gönderilmeyeceğini kesinlikle vurgulamıştır.³¹⁹

Peygamberlik İddiasında Bulunan Yalancı Peygamberler

Hatm-i Nübüvvet (son peygamber) konusunun, daha iyi anlaşılabilmesi için Hz. Muhammed'in peygamberliğinden sonra peygamberlik iddiasında bulunanları belirtmek de fayda olacaktır.

Esved el-Ansî (öl. 11/632)

Necran yakınlarındaki Keh Hubbân'da doğdu. Asıl adı Abhele veya Ayhele'dir. Siyah tenli olduğu için “Esved” lakabıyla anılır. Kahtânîler'den Mezhic'in bir kolu olan Ans'a mensuptur. Câhiliye Devri Arapları arasında itibar gören mesleklerden kâhinliği benimseyen Esved el-Ansî, heybetli görünüşü ve etkili hitabetinin de yardımıyla insanları, konuşmalarıyla çok etkilerdi. Kendisine, melekler aracılığı ile vahiy geldiğini ileri sürmüş, büyücülük ve hipnotizma eseri olarak, yaptığı şeyleri de bu iddiasını ispat için kullanmıştır. Ancak ortaya bir din ve şeriat koymamıştır.³²⁰

Esved el-Ansî, peygamberlik iddiası ile ortaya çıktıktan yirmi beş gün sonra San'a'ya, birkaç ay içinde de Yemen'in hemen hemen tamamına hâkim oldu. Hz. Muhammed, onu İslâmiyet'e davet etmek için Cerîr b. Abdullah el-Becelî'yi gönderdi; fakat olumsuz cevap aldı. Hz. Muhammed, bölgedeki valilerine ve eşrafa, Esved el-Ansî'nin her ne suretle olursa olsun, ortadan kaldırılmasına dair mektuplar yollamıştı.

Kays b. Abd-i Yegus, Firuz ve Dâzaveyh isimli üç kişi Esved'in sarayına girerek onu öldürdüler. Bu konuda, onlara yardım eden de Esved'in karısı Âzâd oldu. Çünkü Esved, Âzâd'ın kocasını öldürüp onu zorla nikâhladığından Âzâd, ona karşı bir öfke duymaktaydı.³²¹

³¹⁹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 11/359-360; Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed b. Ebi Habib el-Mâverdî, *en-nüketü ve'l uyun* (Beirut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1997), 4/408-409.

³²⁰ Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler* (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019), 58-60.

³²¹ Üçok, *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, 69; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 2/676; Hüseyin Algül, “Esved el-Ansî”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/440-441.

Müseylimetü'l Kezzâb (öl. 12/633)

Hicretin onuncu senesinde Müseylimetü'l Kezzâb, Yemâme'de peygamberlik davasına kalkıştı. Müseylime, daha önce Benî Hanife temsilcileri ile görüşüp Müslüman olmuştu. Yemâme'ye dönünce irtidâd etti. İrtidat ettikten sonra Müseylime, Hz. Muhammed'e ortak olduğunu iddia etmeye ve yaymaya başladı. Kısa zamanda, hokkabazlık ve sihirbazlığıyla Benî Hanif ve Yemâme halkından birçok kimseyi kandırıp etrafına topladı. Hattâ o kadar ileriye gitti ki bir ara Kur'ân-ı Kerîm'i bile taklide kalkıştı. Bir takım gülünç sözler dizip Kur'ân diye okurdu. Uydurduğu laflardan bazıları şunlardı: "Fil nedir? Filin ne olduğunu sana ne bildirdi? Onun hurma lifinden ip gibi kuyruğu ve uzun hortumu vardır. Bu Rabbimizin yarattıklarından azıcığıdır!"

Hz. Muhammed, Necid diyarında bulunan Müslümanlara haber göndererek, Müseylime'nin etkisiz hale getirilmesini emretti.³²²

Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir, Halid bin Velid komutasında Müseylime'nin üzerine bir ordu gönderdi. Farklı rivayetler olmakla beraber; Vahşi bin Harb'in, Hz. Hamza'yı şehid ettiği mızrağıyla onu öldürdüğü bildirilmiştir.³²³

Tuleyha b. Huveylid (öl. 21/642)

Necid'de oturan Mudar kabilelerinden Benî Esed'in kâhin ve reislerinden olup Araplar arasında kahramanlığı, savaş yeteneği ve şairliğiyle bilinirdi. Asıl adı Talha'dır. Peygamberlik iddiasında bulunduğu için aşağılama amacıyla Tuleyha (Talhacık) denilmiştir.

Tuleyha, 9 (630) yılında Esed kabilesinden bir heyetle Hz. Muhammed'in yanına gelerek İslâmiyet'i kabul ettiğini söylemiştir. Ancak Hz. Muhammed henüz hayatta iken dinden çıkıp, Necid bölgesinde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed'in sağlığında peygamberlik iddia eden son kişidir. Hz. Muhammed onun üzerine Dırâr b. Ezver el-Esedî'yi sevk etmiştir. Dırâr, Tuleyha ile mücadele ettiği zamanda, Hz. Muhammed Medine'de vefat etmiştir.

³²² Üçok, *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, 111-127.

³²³ Üçok, *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, 134; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 2/674-675; Ahmet Önkâl, "Müseylimetülkezzâb", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/90-91.

Hız. Ebû Bekir, Benî Fezâre isyancılarıyla yapılan Zülkassa savaşının ardından, Hâlid b. Velîd'i Tuleyha üzerine sevklemiştir. Hâlid b. Velîd, Tuleyha'nın karargâhının bulunduğu Büzâha mevkiine hareket edip, Tuleyha'nın taraftarları bozguna uğratmıştır. Tuleyha askerlerinin kaçtığını görünce, Suriye'ye gidip Gassânîler'den Cefneoğulları'nın yanına sığınmıştır. Büzâha Savaşı'ndan sonra Esed ve Gatafân kabilelerinin İslâm'a girmesi üzerine Tuleyha da Müslüman olmuştur.

Tuleyha, Hız. Ömer'in halifeliği sırasında, Medine'ye gelip ona biat etmiştir. Hız. Ömer, Tuleyha'yı önce Sa'd b. Ebû Vakkâs ile birlikte Irak cephesine göndermiştir. Onun savaş konusundaki tecrübelerinden istifade edilmiş, özellikle Kâdisiye ve Nihâvend Savaşları'nda büyük yararlık göstermiştir. Üzerlerindeki irtidad lekesini silmek için hem Tuleyha hem kabilesi Benî Esed, fetihlerde büyük çaba sarfetmişlerdir.

Bazı kaynaklarda, savaş öncesinde bölgeyi incelemekle görevlendirilen Tuleyha'nın, Nihâvend Savaşı'nda (21/642) şehid düştüğü ve İsfahân'ın bir köyünde gömülü olduğu belirtilmektedir. Bazı rivâyetlerde ise Tuleyha'nın Azerbaycan'a gönderildiği ve daha sonra kabilesi Esedoğulları'nın yanında öldüğü kaydedilmektedir.³²⁴

Secâh (öl. 41/661)

Baba tarafından Temîm kabilesinin Yerbû' koluna, anne tarafından çoğunluğu Hıristiyan olan Benî Tağlib'e mensup olduğu rivâyet edilir. Peygamberlik iddiasında bulunmadan önce Hıristiyan olduğu ve bu dini iyi bildiği, ayrıca kâhinlik yaptığı belirtilmektedir.

Secâh, Hız. Muhammed'in vefatından hemen sonra el-Cezîre'de peygamberlik iddiasında bulunmuş, birkaç olumsuz teşebbüsten sonra Müseylimetü'l Kezzâb'ın kabilesi olan Benî Hanîfe'nin yurdu Yemâme'ye yönelmiştir. Bir taraftan Müslümanlarla mücadele etmekte olan Müseylimetü'l Kezzâb, bunu öğrenince endişeye kapılmış, hediyeler gönderip yeryüzünün yarısının Benî Hanîfe'ye ait olduğunu, diğer yarısının da Allah tarafından Secâh'a verildiğini söylemiş, vahiy olarak geldiğini iddia ettiği bazı sözlerini okumuştur. Müseylimetü'l Kezzâb'ın bu teklifini kabul eden Secâh, peygamberlik iddiasından vazgeçerek dayılarının toprağı el-Cezîre'ye dönmüştür.

³²⁴ Mehmet Salih Arı, "Tuleyha b. Huveylid", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/362-363; Üçok, *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, 79-99.

Secâh'ın Muâviye'nin iktidara geldiği 41 (661) yılında, birçok kabilenin yerinin değiştirilmesi sırasında, Kûfe'ye yerleştiği ve Müslüman olarak orada öldüğü, diğer bazı rivâyetlerde ise Yemâme'den Temîm kabilesinin yerleştiği Basra'ya geçtiği ve orada öldüğü nakledilir.³²⁵

Beyân b. Sem'ân (öl. 119/737)

Hicrî I. asrın sonları ile II. asrın başlarında yaşayan ve aslen Yemenli olduğu rivâyet edilen Beyân, Kûfe'de saman ticaretiyle uğraşrdı. Gulat'ın ileri gelenlerinden olan Hamza b. Ammâre'den fikirlerini öğrenip, imâmetin Muhammed b. Hanefiyye'den sonra oğlu Ebû Hâşim'e, ondan da kendisine intikal ettiğini ileri sürmüştür.

Beyân, Allah'ın mahiyeti hakkında, ilk defa fikir yürüten ve bunu sisteminin önemli bir unsuru sayan aşırı bir fırka lideridir. Ulûhiyyetten bir cüzün Hz. Ali'ye hulûl ettiğini, onun bu sayede gaybı bildiğini iddia ederek ona açıkça ulûhiyyet nisbet etmiştir. Hz. Ali'deki ulûhiyyetin oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye'ye, daha sonra Ebû Hâşim'e ve ondan da kendisine intikal ettiğini söyleyen Beyân b. Sem'ân, bu iddiasına da, “Bu insanlara bir beyan (açıklama), müttakilere de bir yol gösterici ve öğüttür.” (Âl-i İmrân 3/138) âyetini delil göstermiş, Ebû Hâşim'in mehdî olarak yeryüzüne döneceğini, dünyadaki haksızlık ve adaletsizlikleri ortadan kaldıracığını savunmuştur.

Beyân peygamberlik iddiasında da bulunmuş ve bu iddiasını desteklemek için Kur'ân-ı Kerîm'in, daha sonra İsmâiliyye'de en gelişmiş şeklini alacak olan bâtinî tefsirine girişmiştir. Muhammed el-Bâkır'a 732'de gönderdiği bir mektupta, kendisine verilen nübüvvetle, Hz. Muhammed'in şeriatının bir kısmının neshedildiğini öne sürmüş; “İslâm ol ki selâmete eresin, zira sen Allah'ın risâletini kime vereceğini bilemezsin.” deme cüretini göstermiştir. Beyân b. Sem'ân'ın İslâm inancıyla bağdaşması mümkün olmayan bu inançlarını benimseyenlere Beyâniyye, Benâniyye veya Sem'âniyye adı verilmiştir.

³²⁵ Mustafa Fayda, “Secâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/266; Üçok, *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, 100-110.

Kûfe’de halkı, kendi bâtil inançlarına davet etmek üzere küçük bir grup ile faaliyet gösteren Beyân ile Muğire, Irak Valisi Hâlid b. Abdullah el-Kasrî’nin emriyle yakalanıp, yakılarak öldürüldüler.³²⁶

Mirza Ali Muhammed (1819–1850)

Mirza Ali Muhammed, 1 Muharrem 1235 (20 Ekim 1819) tarihinde Şîraz’da doğdu. Bâbîliğin kurucusu olarak bilinir.

Gençliğinde Seyyid Kâzım Reşfî (öl. 1259/1843) ile tanışmış ve onun tesirinde kalmıştır. Seyyid Kâzım, ayrıca beklenen mehdînin kendisinin ölümünden sonra zuhur edeceğini, dolayısıyla onu mutlaka arayıp bulmaları gerektiğini taraftarlarına tavsiye etmiştir. Bu durumu değerlendiren Mirza Ali Muhammed, 23 Mayıs 1844 tarihinin sonbaharında, hac için gittiği Mekke’de veya Maskat’ta “beklenen mehdî” (el-mehdiyyü’l-muntazar) olduğunu ilân etmiştir.

Mirza Ali Muhammed, 1845 ilkbaharından itibaren Şîraz, Tahran, İsfahân ve Tebriz’de iddiasını yaymaya çalıştı. Bu arada, Bâbîlik hareketinin ileride Bahâîlik adı altında gelişmesini sağlayacak olan Mirza Hüseyin Ali, kardeşi Mirza Yahyâ en-Nûrî ve Zerrîntâc adıyla meşhur Ümmü Selmâ Fâtıma bint Molla Muhammed Sâlih, Bâbîliğin saflarında yer almıştır. Kurretü’l-Ayn, Cenâb-ı Tâhire ve Ferahu’l-Fuâd lakablarıyla da tanınan Zerrîntâc, İslâm şeriatının neshedilmiş olduğun ve yeni şeriatın ise henüz zuhur etmediğini, dolayısıyla gayri meşrû olarak telakki edilecek her türlü davranışın meşrû sayılması gerektiğini, fütursuzca ileri sürecek derecede din ve ahlâk kurallarından uzaklaşmış bulunan bir kadındı. Bâbîler’in, giriştikleri propaganda ve ileri sürdükleri görüşler itibariyle İran’da tehlikeli bir hareket halini almaları sonucu Mirza Ali Muhammed, müctehidlerin fetvaları üzerine, Nâsîrüddin Şah’ın emriyle Tebriz’de kurşuna dizilerek öldürüldü.³²⁷

Mirza Gulâm Ahmed Kâdiyânî (öl. 1908)

Mirza Gulâm Ahmed, Hindistan’da Pencap Eyaleti’nin Gurdâspûr Bölgesi’nde küçük bir kasaba olan Kâdiyân’da kendi ifadesiyle 1839 yılında dünyaya geldi. Gulâm Ahmed, 1303’te (1885) kendisinin hicri yüzyılın müceddidi olduğunu ilân etmiştir. 1

³²⁶ Şerafettin Gölcük, “Beyân b. Sem’ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/28-29.

³²⁷ Fığlalı, “Bahâîlik”, 4/464-468.

Aralık 1888’de Luziyana’da, Allah’ın kendisine taraftarlarından biat almasını ve ayrı bir cemaat oluşturmasını emrettiğini bildirip, daha sonra biraz daha ileri giderek 1891 yılında, aldığı vahiy ve ilhamlara göre, İsâ b. Meryem’in diğer nebîler gibi tabii bir ölümle öldüğünü, Allah’ın kendisini Hıristiyanlar’ın ve Müslümanlar’ın beklediği mesîh ve mehdî olarak gönderdiğini söylemiştir.

Gulâm Ahmed, 10 Zilhicce 1317 (11 Nisan 1900) tarihinde Kurban Bayramı namazında Arapça bir hutbe okumuştur. Taraftarlarından olan Mevlevî Abdülkerîm, onun için “nebî” ve “resul” sıfatlarını kullanmıştır. 26 Mayıs 1908’de bir toplantı için bulunduğu Lahor’da ansızın ölen Gulâm Ahmed, ertesi gün Kâdiyân’a götürülerek orada taraftarları için ayrılan Bihiştî Makbere’ye gömülmüştür.

Kâdiyânîler’in, peygamberliğin sona ermediği yolundaki beyanat ve neşriyatı üzerine; Hint alt kıtasındaki âlimler harekete geçmiş ve onların iddialarını çürütme yoluna gitmişlerdir. Sünnî düşünce ekollerinden hemen hepsi hatm-i nübüvveti savunan kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kuruluşlardan olan “Meclis-i Ahrâr-ı İslâm” ve “Meclis-i Tahaffuz-ı Hatm-i Nübüvvet”; Kâdiyânîler’in görüşlerini çürütmek için sayısı yüzlerle ifade edilen eserler yayımlamış, çeşitli millî ve milletlerarası toplantılar tertip ettiler.³²⁸

Elijah Muhammed (1897-1975)

4 Ekim 1897 tarihinde Georgia eyaletinde, siyahi fakir bir çiftçinin oğlu olarak dünyaya geldi. 1923 yılında babası ve kardeşleriyle birlikte Detroit’e yerleşti. 1930’da Wallace D. Fard, The Nation of İslâm cemiyetini kurmuştur. Elijah Muhammed, Fard’ın yardımcısı olan Abdül Muhammed’in bir konuşmasını dinlemiş ve hemen arkasından bu harekete katılmıştır. Sonradan Fard’la görüşerek kısa zamanda güvenini kazanıp, en yakın yardımcısı olmuştur. Fard’a, onun bizzat İsâ veya Tanrı olduğunu telkin edecek kadar bağlanmıştı. 1931’de Chicago’ya giderek orada The Nation of İslâm’ın ikinci mâbedini kurmuş, 4 Mayıs 1933 tarihinde, hareketin başına Elijah Muhammed geçmiştir.

1952 yılında müessir bir konuşmacı olan Malcolm X’in katılmasıyla The Nation of İslâm’ın asıl gelişmesi başlamıştır. Malcom X, hareketin resmî sözcüsü sıfatıyla ülkenin çeşitli yerlerinde yaptığı ateşli konuşmalarının etkisiyle, hemen her büyük şehirde

³²⁸ Ethem Ruhi Fığlalı, “Kâdiyânîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/137-139.

mâbedler kurulmuştur. Ayrıca Chicago’da, İslâm Üniversitesi adıyla bir öğretim merkezi kurulmuştur.

Hareketin bu hızlı gelişimi sırasında, çeşitli sebeplerle Elijah Muhammed ile Malcolm X’in arası açılmaya başlamıştır. Malcolm X, daha hacca gitmeden önce Elijah Muhammed’in öğretilerinin İslâmiyet’ten uzak olduğunu anlamaya başlamıştır. Özellikle Elijah Muhammed’in, Fard’ı Tanrı olarak bilmesi, âhiretin gerçek olmadığını söylemesi, kendini peygamber ilân etmesi ve İslâmiyet’i zencilere mahsus bir din olarak tanıtması gibi hususlar yanlış bir yolda olduğunu açıkça gösteriyordu.

Elijah Muhammed, 25 Şubat 1975 tarihinde öldüğü zaman, yerine oğlu Wallace Muhammed hareketin başına geçerek babasının yanlışlıklarını düzeltmiş, The Nation of İslâm mensuplarının ilk defa gerçek İslâm akaidini tanımalarını ve öğrenmelerini sağlamıştır.³²⁹

2.2. Bütün İnsanlığa Gönderilmiş Olması (Evrenselliği)

Allah, insanlara kendi cinslerinden ilahî mesajı iletecek olan peygamberler göndermiştir. Gönderilen bu peygamberler, kendi ümmetlerini uyarmış ve onların ıslahı için çalışmışlardır. Bu konuda Allah şöyle buyurmuştur: “Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.”(Yunus 10/47). Bu durum, son peygamber Hz. Muhammed’in gönderilmesine kadar böyle devam etmiştir.

Kelâmi eserlere bakıldığında İslâm âlimleri, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve şeriatının evrensel olduğunu kabul etmiş ve kimisi bu konuda müstakil eserler telif etmiş, kimisi ise yazmış oldukları kelâm eserlerinin içinde bu konuya yer vermişlerdir.³³⁰

Hz. Muhammed, bütün âlemlere gönderilmiştir. Anlaşılabilmesi için öncelikle şunun bilinmesi gerekir. Hâlbuki önceki peygamberler, sadece kendi kavimlerine gönderilmiştir. Bunlara birkaç örnek verecek olursak; Hz. Nuh, “Andolsun ki Nûh’u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin”...(el-Araf 7/59), Hz. Musa, “Bir zamanlar Mûsâ kavmine şöyle demişti: Ey kavmim! Allah’ın size

³²⁹ Hamid Algar, “Elijah Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/49-50.

³³⁰ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/45; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 328-329.

lutfettiği nimeti hatırlayın” ... (el-Maide 5/20), Hz. İbrahim, “İşte bunlar, kavmine karşı İbrâhim’e verdiğimiz delillerimizdir” ... (el-En’am 6/83), ve diğer peygamberler örnek olarak gösterilebilir. “Andolsun senden önce biz nice peygamberleri kendi kavimlerine gönderdik ...” (er-Rum 30/47).

Bütün bu âyetlerde, daha önceki peygamberlerin sadece kavimlerine gönderildiği açık bir şekilde belirtilmiştir.³³¹ Ancak Hz. Muhammed, sadece Araplar’a değil gerek kendi zamanındaki gerekse kendisinden sonraki bütün insanlara gönderilmiştir.³³²

Bir kişinin veya dinin evrensel olabilmesi için yalnızca belli bir bölgeye veya millete mahsus olmayıp, herkesi kapsamal ve her bölgeye hitap etmelidir. Aksi takdirde böyle bir şahıs veya din, evrensel olmayıp bölgesel olarak kalır. Bir şeyin evrensel olabilmesi için dünyadaki bütün insanların ihtiyaçlarını cevaplayabilmelidir. Hz Muhammed'in evrensel olmasından maksat, peygamberliğinin delili olarak ortaya koyduğu Kur’ân’ın, sadece Araplar için değil bütün insanlığa hitap etmesi, onların ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette olması ve kıyamete kadar geçerliliğini koruyacak olmasıdır.

Hz. Muhammed’in bütün insanlığa gönderildiğini Kur’ân-ı Kerîm’de, Allah şöyle beyan etmiştir: “Ya Muhammed! De ki: Ey insanlar! Doğrusu ben, göklerin ve yerin hükümrânı, O’ndan başka tanrı bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah’ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim. Allah’a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine – ki o da Allah’a ve sözlerine inanmıştır. – inanın ki doğru yolu bulasınız.” (el-A’raf 7/158). Mâtürîdî, ayet-i kerime ile ilgili şunları söylemiştir: “Hz. Muhammed’in peygamberliği, kendisinden önce gelmiş olan peygamberlerin aksine bütün insanları kapsayacak şekildedir.”³³³

Kur’an-ı Kerîm birçok yerde, Hz. Muhammed’in risaletinin evrensel olduğunu açıklamıştır: De ki: “Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın hepinize gönderdiği elçisiyim...” (el-Araf 7/158), “Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak Allah yeter.” (en-Nisa 4/79), “(Resûlüm) Biz seni bütün insanlığa bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; lâkin insanların çoğu bunu bilmezler.” (es-Sebe 34/28).

³³¹ Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 372; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 328-329.

³³² Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, 5/45; Bacûrî, *Tuhfetu’l mürid âlâ cevheretu’t-tevhid*, 347; Hinn & Mısto, *el-Akidetu’l-İslâmiyye*, 329.

³³³ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 6/83.

Bu âyetlerin dışında daha pek çok ayette, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğine işaretler vardır. Örnek olarak Kur'ân'da; ey insanlar (el-Hac 22/73; en-Nisa 4/170, 174; Fatır 35/3, 15; Yunus10/57) ve ey inananlar (el-Bakara 2/104; el-Bakara 2/153; Âl-i İmrân 3/118; en-Nisâ 4/59; el-Mâide 5/95) şeklinde hitapların olması, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğine işaret etmektedir.³³⁴

Kur'ân-ı Kerîm kendisini, bütün insanlara rehber olarak tanıtmıştır.(Al-i İmran 3/4). Bunun mümkün olması ise ancak Hz. Muhammed'in bütün insanlığa gönderilmesiyle olacaktır. Çünkü Kur'ân, Hz. Muhammed tarafından insanlığa iletilmiştir. Evrensel olan bir kitabı, bütün insanlara tebliğ için gönderilen peygamberin de muhakkak evrensel olması gerekir. Ayrıca, bununla beraber getirmiş olduğu mesajın da evrensel olduğu anlamı ortaya çıkar. Hz. Muhammed'in kendisi de bütün insanlığa gönderildiğini açıklamıştır: “Önceki peygamberlerden hiç birisine verilmeyen beş şey bana verildi: . . . Benden önceki peygamberler kendi kavimlerine hususi olarak gönderilmiş, fakat ben bütün insanlara peygamber olarak gönderildim.”³³⁵

Hz. Muhammed'in, Bizans, İran, Habeşistan, Gassaniler, Mısır, Bahreyn, yakın-uzak ülkeler ve yöneticilerine elçiler ve mektuplar gönderip onları İslâma davet etmesi, Yahudi, Hıristiyan, Arap olmayan diğer kavimlerin Müslüman olmaları ve Ehl-i Kitab'ın Kur'ân'a uymaları gerektiğini bildiren âyetler; Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğine işaret etmektedir.³³⁶

Hz. Muhammed'in evrenselliğine işaret eden âyetlerden biri de şudur: “... Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i seçtim ...” (el-Maide 5/3). Bu ayet, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin her zaman ve her bölgede geçerli ve yeterli olduğunun en büyük kanıtlarındandır. Çünkü bu âyet, Hz. Muhammed'ten sonra yeni bir peygamberin ve vahyin gelmesine hem ilahi irade açısından hem de beşeri ihtiyaçlar bakımından lüzum kalmadığını göstermektedir. Zira Allah'ın insanlara peygamber göndermesindeki amaçlarından olan, kendi varlığını, emirlerini iletme, dini ve dünyevi konularda ihtiyaç

³³⁴ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/45; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 329.

³³⁵ Buhari, “Teyemmüm”, 1, “Salat”, 56; Müslim, “Mesacid”, 3; Nesai, “Gusul”, 36; Darimi, “Salat”, 111

³³⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/240-356.

duyacakları bilgileri gönderme, kendilerine dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlayacak doğru yolu gösterme amacına yöneliktir. Bu sayılan özelliklerin hepsi, Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu vahiylerde eksiksiz bir şekilde mevcuttur.³³⁷

“Biz seni bütün insanlığa bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderdik; lâkin insanların çoğu bunu bilmezler.” (es-Sebe 34/28), ayetinde geçen “kaffeten” lafzı, bütün manasında kullanılmıştır. Buna göre, biz seni ancak bütün insanlar için peygamber olarak gönderdik şeklindedir.

Zeccac (öl. 311/923), bu ayetin açıklaması hakkında şöyle söylemiştir: “Biz, seni ancak bütün insanları korkutup uyarman ve onlara tebliğ etmen için gönderdik.”³³⁸

İbn-i Kesir ayetin açıklaması ile ilgili, Hz. Muhammed'in bütün insanlığa ve cinlere gönderildiğini ifade etmiştir.³³⁹

Mevdudî ise şöyle bir açıklama yapmıştır: Sen sadece bu şehrin veya bu çağın insanlarına değil, aksine bütün şehirlere ve bütün çağlara peygamber olarak gönderildin. Fakat senin zamanında yaşayanlar senin kıymetini bilmiyorlar; kendilerine ne kadar büyük bir nimet ve ihsanın yapıldığının farkında değiller.³⁴⁰

Hz. Muhammed'in cinlere de gönderilmiş olması meselesine gelince; Hz. Muhammed'in bir diğer yönü de insanlara gönderildiği gibi cinlere de gönderilmiş olmasıdır.

Sözlükte cin; “bir şeyi örtmek, bir şeyin başka bir şeyi örtmesi, kaplaması, gizli kalması” mânalarına gelir.³⁴¹

Terim olarak cin; ateşten yaratılmış, duyularla idrak edilemeyen, şuur ve irade sahibi, ilâhî emirlere uymakla yükümlü olan, insanlar gibi iyileri ve kötülerini bulunan varlık türünü ifade eder.³⁴² Cin kelimesi; gerek Kur'ân'da gerek diğer İslâmî kaynaklarda insan ve melek dışındaki üçüncü bir akıllı varlık türünün adı olarak kullanılmıştır.³⁴³

³³⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 8/464-465.

³³⁸ Kurtubi, *el-Cami' li Ahkamil-Kur'an*, 14/271.

³³⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'an-ı'l-Azîm*, 9/102-103.

³⁴⁰ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, 4/469-470.

³⁴¹ İsfahânî, *Müfredâtü'l-Elfâzı'l-Kur'an*, 242-243; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 65.

³⁴² M. Süreyya Şahin, “Cin”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/5-8; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 65.

³⁴³ Şahin, “Cin”, 8/5-8; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 65.

Kur'ân-ı Kerîm'de, cinler hakkında bilgiler mevcuttur. Hatta 'Cin' adında bir surenin olduğu ve orada cinler hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. "De ki: Bana gerçekten şu vahyolundu: Cinlerden bir grup dinleyip de şöyle demişlerdi: "Doğrusu biz hayranlık uyandıran bir Kur'ân dinledik. O gerçeğe ve doğruya yöneltip, iletiyor. Bu yüzden ona iman ettik. Bundan böyle Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız." (el-Cin 28/1-2), "Gerçekten biz hidayet rehberini işitince ona inandık. Kim Rabbine inanırsa, artık ne hakkının eksik verilmesinden, ne de haksızlığa uğramaktan korkar. Kuşkusuz içimizde Müslüman olanlar da var, Hak yoldan sapanlar da var. Kim Müslüman olursa, işte onlar doğruyu arayıp bulmuşlardır." (el-Cin 28/13-14).

Kur'ân-ı Kerîm, cinlerin dünyada yaşayan ve insanlar gibi ağırlık sahibi olup (er-Rahmân 55/33), çok güçlü ve hızlı hareket kabiliyetleriyle beraber (en-Neml 27/39), göz, kulak ve kalp sahibi olduklarını (el-A'râf 7/179), Hz. Süleyman'ın emrine girerek ordusunda hizmet gördüklerini ve insanlarla beraber çalıştıklarını (es-Sebe' 34/12-13), gaybı bilmediklerini (es-Sebe' 34/14), İblis'in cinlerden olduğunu (el-Kehf, 18/50), cinlerden de yardımcılarının bulunduğunu (el-En'am 6/112), Yaratıcı'yı tanıyıp kulluk yapsınlar diye yaratıldıklarını (ez-Zâriyât 51/56) ve kendilerine peygamberler gönderildiğini (el-En'am 6/130) bildirmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde geçen ifadelerle göre; cinler yer, içer,³⁴⁴ ibadet ederler.³⁴⁵ İslâm inancına göre cinler, evlenip çoğalan, ölen ve hatta insanlarla ilişki kurabilen (er-Rahman 55/56), değişik mekânlarda yaşayabilen ve yeryüzünde barınan varlıklardır.³⁴⁶ Hz. Muhammed, her insan ile birlikte vesvese veren bir cinin bulunduğunu,³⁴⁷ hatta çok güçlü bir cinin namazını bozmak için kendisine musallat olduğunu, ancak kendisinin bunu yakalamak suretiyle kurtulduğunu ifade etmiştir.³⁴⁸ Hz. Peygamber, cinler hakkında "İşte şeytan vasfını alan bu cinler, çok şüpheli ve aşırı bir kavrayış ve sezgi gücüne sahiptirler. Vücutta, kanın ulaştığı her yere ulaşır ve insanların kalbine kötü vesvese verirler."³⁴⁹ diyerek uyarıda bulunmuştur.

³⁴⁴ Tirmizî, "Tahâre", 18.

³⁴⁵ Buhârî, "Kitâbü'l-Cum'a", 1071.

³⁴⁶ Ebu Dâvud, "Tahâre", 29.

³⁴⁷ Müslim, "Sıfatü'l-Kıyâmeti ve'l-Cenneti ve'n-Nâr", 2814.

³⁴⁸ Buhârî, "Kitâbü's-Sâlat", 461.

³⁴⁹ Müslim, "Selâm", 5808.

Mu‘tezile âlimleri ise latif cisimlerden oluşmaları sebebiyle, cinlerin fiilen görülemeyeceğini, ancak görülmelerinin imkânsız olmadığını kabul etmişlerdir.³⁵⁰ Cinlerin varlığıyla ilgili değişik görüşler ileri süren kelâm âlimlerine göre; cinler sadece vahiy yoluyla bilinip ispat edilebilir. Akıl da duyu organlarının verilerine dayanan pozitif bilimler de cinlerin varlığı veya yokluğu konusunda bir şey iddia edemezler. Çünkü cinler fizikötesi varlıklardır. Mükemmel derecede yaratılmış olan ve düşünebilen insan aklı, cinlerin varlığını imkânsız görmez. Aklın caiz ve mümkün gördüğü cinlerin mevcudiyeti, tartışma götürmeyecek şekilde, Kur’ân’la sabit olduğundan cinleri inkâr edenlerin küfrüne hükmedilir.³⁵¹

Kur’ân’da, hem insanları hem de cinleri kapsayan “Sekaleyn” ifadesi geçmektedir. Bu ifade, Kur’ân’da sadece bir âyette i‘rab konumuna göre, sekalân şeklinde geçmekte ve yaygın yoruma göre, “Sizi de sorguya çekeceğiz, ey insanlar ve cinler!” (er-Rahmân 55/31), anlamıyla insan ve cin türlerine hitap etmektedir. İlâhî emirlere ve yasaklara muhatap olan insan ve cin türü için sekaleyn kelimesinin kullanılması, bunların Allah katında sorumluluk taşıması ve değerli varlıklar olmalarındandır.

İslâm âlimleri, cinlerin de dini yükümlüklerle mükkelef oldukları, hatta bunun için onlara, peygamberler gönderildiği konusunda hemfikirdiler. Zira Kur’ân’da, cinlere de peygamber gönderildiği ifade edilmiştir. Fakat İslâm âlimleri arasında bu konuda ittifak bulunmasına rağmen bu peygamberlerin insan veya cin türünden oluşu hususunda görüş ayrılıkları vardır. Bir görüşe göre, cinlerden peygamber gönderilmemiş; aksine insanlara gönderilen peygamberler cinlere de gönderilmiştir. Başka bir görüşe göre; cinlere gönderilen peygamberler, meleklerdir. Diğer bir grup âlim de her topluluğa kendi türlerinden peygamber gönderildiğini bildiren (el-İsrâ 17/94-95) ve insan ile cin topluluklarına içlerinden peygamberler gönderildiğine işaret eden âyeti (el-En‘âm 6/130), dikkate alarak cinlere gönderilen peygamberlerin cin türünden olduğunu savunmuşlardır.³⁵² Bir başka görüşe göre, cinler arasından uyarıcılar seçilmiş, onlar da insanlara gelen peygamberlerden aldıkları bilgileri cinlere tebliğ etmişlerdir.³⁵³

³⁵⁰ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 65; Yahya b. el-Hüseyin b. Kasım b. Muhammed, *el-Mesalik fi zikri en-naci minel fireki vel halik* (Şam: Müessetu er-Risaletu Naşirun, 2016), 488; Şahin, “Cin”, 8/5-8.

³⁵¹ Şahin, “Cin”, 8/5-8.

³⁵² Mâtürîdî, *Te‘vilâtü'l-Kur‘ân*, 5/215-216; Şahin, “Cin”, 8/5-8.

³⁵³ Mâtürîdî, *Te‘vilâtü'l-Kur‘ân*, 5/215-216; Yahya b. Muhammed, *el-Mesalik fi zikri en-naci minel fireki vel halik*, 488.

Âlimlerin çoğu, cinlere peygamber gönderildiği konusunda hem fikir oldukları ve Hz. Muhammed'in bütün âlemlere gönderildiğini kabul ettikleri için Hz. Muhammed'in, onların da peygamberi olduğunu benimsemişlerdir. Örnek olarak Eş'arî ulemasından Abdülkahir el- Bağdâdî, Hz. Muhammed'in, bütün zaman ve mekânları kuşattığı gibi cinleri de kapsadığını belirtmiştir.³⁵⁴ Zira Hz. Muhammed, insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri tebliğ etmiştir. (el-Ahkâf 46/29).³⁵⁵ Buna göre, onlardan iman edenler cennete girecek, iman etmeyenler cehenneme girecektir.³⁵⁶

Kur'an'da bildirildiğine göre, cinlerden bir grup, Hz. Muhammed'ten Kur'an dinledikten sonra geri dönüp, doğru yolu gösteren ve üstün nitelikleri sebebiyle kendilerini hayran bırakan Kur'an'a inandıklarını, artık Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarını kendi topluluklarına açıklayarak onları da uyarmaya çalışmışlardır. (el-Ahkâf 46/29).

Ayrıca âlimler, "Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (el-Enbiya 21/ 107) ayetinden hareketle, Hz. Muhammed'in insanlarla beraber, cinler de gönderildiğini belirtmişlerdir. Zira ayetteki "âlemler" ifadesi, varlıklar dünyasında yaşamını sürdüren her canlıyı kapsar.³⁵⁷

Hz. Muhammed'in, cinlere de gönderilmiş bir peygamber olması hasebiye "Resûlü's-sekaleyn" unvanını alması ve özellikle Cin sûresinde görüldüğü üzere vahyinin cinleri de kapsaması, ona has bir meziyet olarak telakki edilebilir.³⁵⁸

2.3. Şeriatının Kıyamete Kadar Devam Edecek Olması ve Önceki Bütün Şeriatları Nesh Etmesi

Sözlükte; "bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek, açık olmak; açık hale getirmek" anlamlarındaki şer' kökünden türeyen şer'iat (çoğulu şer'âi') ve şir'at kelimeleri, "insanların ya da hayvanların su içtiği, açıkta olan ve kesilmeyen akarsu; bu suya giden yollar" mânalarına gelmektedir.³⁵⁹

³⁵⁴ Bağdâdî, *Usûlü'd-Dîn*, 162-164.

³⁵⁵ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 65; Şahin, "Cin", 8/5-8.

³⁵⁶ Mâverdî, *İ'lamun-Nübüvvet*, 171.

³⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 9/333-334.

³⁵⁸ Şahin, "Cin", 8/5-8.

³⁵⁹ İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'an*, 546-547; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 292; Talip Türcan, "Şeriat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 38/571-574.

Istilahî olarak şeriat, İslâm'a ait itikâdî, ahlâkî ve hukukî hükümlerin bütünüdür. Buna göre din, esasa ilişkin inanç, usul ve prensip; şeriat ise her peygamberin kendi devrinde bu usule dayalı olarak ortaya koyduğu amelî kurallar ve tatbikatın adı olmuştur. Diğer bir ifade ile getirmiş oldukları hukuk kurallarıdır.³⁶⁰

Burada değinilmesi gereken diğer bir kavram, din kavramıdır. Çünkü din ve şeriat birbirine müteradif olarak kullanılabilir. Binanaleyh din ve şeriat arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. Zira kavramların kendi içinde benzer anlamları vardır. Çünkü şeriat, değişen amelî hükümlerle beraber, inanca ait olan değişmeyen hükümler için de kullanılmıştır. Fakat bununla birlikte zamanla şeriat kavramı, dinin amelî ve hukukî hükümlerini ifade etmek için kullanılır olmuştur.³⁶¹

Şeriat dar anlamda kullanıldığında, yalnız değişime konu olabilen hükümler, yani her peygambere ve onun tebliğ dönemine göre farklılaşabilen hükümlerin yanı sıra Kur'ân ve Sünnet'teki neshe açık hükümler ile ictehadî hükümler kastedilmektedir. Şeriat kavramı dar anlamında alındığında din kavramı, başta tevhid olmak üzere bütün toplumlara tebliğ edilmiş, itikada ilişkin hükümlerle sınırlandırılmış olmaktadır. Bundan dolayı, bu tür hükümlerin zaman içinde değişmesi düşünülemez.³⁶²

Din ile şeriat kavramlarına farklı anlamlar yükleyenlerden birisi de Ebû Hanîfe'dir (öl. 150/767). O'na göre din, inanılması gerekli olan temel esaslardır. Şöyle ki din tek yaratıcı olan Allah'a iman etmektir. Şeriat ise ibadet, muamelat gibi insan hayatını içine alan dinî hükümlerdir. Dolayısıyla o, peygamberlerin getirmiş olduğu inanç esaslarını aynı olarak görmüş; fakat ibadet vs. gibi hususların ayrı oluşundan hareket ederek bu sonuca varmıştır. O'na göre, peygamberler aynı dini, fakat ayrı şeriatları getirmişlerdir. Bütün peygamberler, tek din mensubudur. Hepsi de Allah'ın tevhid dinini ikame etmişlerdir. Ancak her peygamber, kendi şeriatına davet etmiştir. Bundan dolayı Allah şöyle buyurmuştur: “Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde sizi denemek için (böyle yaptı).” (el-Mâide 5/48). Allah'ın dini değişmemiştir. Şeriatlar ise değişikliğe uğramıştır. Nitekim “Allah Nuh'a buyurduğu şeyleri size de din kılmıştır. Sana vahyettik; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da buyurduk ki: ‘Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin.’” (eş-Şûrâ 42/13) âyeti,

³⁶⁰ İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 546-547.

³⁶¹ Türcan, “Şeriat”, 38/571-574.

³⁶² Türcan, “Şeriat”, 38/571-574.

dinin değiştirilemeyeceğinin; ancak şeriatların değişime açık olduğunun delilidir. Çünkü bazı kanunlar, önceki şeriatlarda helal veya haram iken sonraki şeriatlarda ise haram kılınmıştır. Allah bütün peygamberlerine, tek dinden ayrılmamalarını ve o dini yaşatmalarını emretmiştir. Ayrıca, “Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona: ‘Benden başka İlh yoktur; şu halde bana kulluk edin’ diye vahyettiymiş olmayalım.” (el-Enbiyâ 21/25) ve “Allah’ın yaratışında değişme yoktur; işte dosdoğru din budur.” (er-Rûm 30/30) yetleri, şunlara işaret etmektedir; Allah’ın dini, aynı din olarak ayakta kalmış, fakat farklı şeriatlar gelmiş ve geçmiştir. Allah bir takım kanunları bazı insanlara helal kılarken, diğer bazı insanlara haram kılınmıştır. Allah’ın farz kıldığı, yapın dediği emirler şeriatlardır. şayet bunlar şeriatlar değil de din olmuş olsalardı, bu farzları yerine getirmeyen ve nehiylerden kaınmayanlar, dini terk ettikleri için kâfir olurlardı.³⁶³

Kendisinden önce, şeriat sahibi peygamberler gelmiş olan Hz. Muhammed’in de bir şeriatı vardır. “Sonra seni de bu işte bir şeriat üzere kıldık. Ona uy ve bilmeyenlerin arzularına uyma.” (el-Casiye 45/18), “Sana da (Ey Muhammed) nndeki kitabı doğrulayıcı ve ona 'bir şahit-gözetleyici' olarak Kitab’ı (Kur’ân’ı) indirdik. Öyleyse aralarında, Allah’ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen haktan sapıp onların hevalarına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol kıldık. Eğer Allah dileseydi, sizi bir tek mmet kılardı; ancak bu verdikleriyle sizi denemesi içindir. Artık hayırlarda yarışıınız. Tmnzn dönüşü Allaha’dır. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.” (el-Maide 5/48), “Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye dinden Nuh’a vasiyet ettiğini ve sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Mûsâ’ya ve İsa’ya vasiyet ettiğimizi sizin için de şeriat (din) etti. Senin kendilerini çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi. Allah, dilediğini buna seçer ve iten Kendisi’ne yneleni hidâyete erdirir.” (eş-şura 42/13).

Sözlükte; “ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek” mânalarına gelen nesh kelimesi, terim olarak şer’i bir hükmün daha sonra gelen şer’i bir delille kaldırılmasını ifade eder. Neshin söz konusu olduğu durumlarda, önceki hüküm mensh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nsih diye anılır.³⁶⁴ Kelâm ıstılahı açısından

³⁶³ Ebû Hanife Numan b. Sabit, *Kitâbü’l-âlim ve’l-müteallim*, ev. Mustafa z, “İmam-ı A’zam’ın Beş Eseri” (İstanbul: İFAV Yayınları, 2019), 10-11.

³⁶⁴ İsfahânî, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’n*, 1050-1051; Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 248.

nesih, Allah'ın, önceki peygamberlere indirmiş olduğu vahiylerin tamamını kaldırması veya yerine benzerini göndermesidir.³⁶⁵

Kur'ân davetinin kıyamete kadar bütün insanlara yönelik olduğu, ilk inen âyetlerden itibaren vurgulanmıştır. (el-A'râf 7/158; el-Enbiyâ 21/107; el-Furkân 25/1; es-Sebe' 34/28; et-Tekvîr 81/27). Allah katında Hak dinin İslâm olduğu (Âl-i İmrân 3/19), İslâm'dan başka bir din arayan kimseden bunun kabul edilmeyeceği de (Âl-i İmrân 3/85), açık bir şekilde ifade edilmiştir.

İslâm âlimleri, İslâm'ın daha önceki şeriatları tamamen veya kısmen yürürlükten kaldıracığı konusunda ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla Peygamberler vasıtasıyla insanlara ulaştırılan dinler, inanç, ahlâk ve ibadetin esaslarında müşterek olup farklılık amelî hükümlerin bir kısmında veya tamamında gerçekleşmiştir.³⁶⁶

İslâmiyet öncesi ilâhî dinlerde de neshin örnekleri görülmektedir. Hz. Âdem'in kız ve erkek çocukları birbirleriyle evlenebilirken bunun Tevrat'ta haram kılınması,³⁶⁷ Hz. Nûh'un kavmine kanlı et dışında her canlının helâl kılınması,³⁶⁸ Hz. Mûsâ'nın şeriatında bazı hayvan türlerinin haram sayılması³⁶⁹ (el-En'âm 6/146), Yahudilik'te kişinin karısını boşaması mubah iken, Hıristiyanlık'ta kadının zina suçu işlemesi dışında bunun haram kılındığı gibi örnekler bunun birer göstergesidir.³⁷⁰

Hz. Muhammed'in gönderilmesi ile din kemale ermiş ve önceki bütün dinler nesih edilmiştir. Çünkü insan, fizyolojik ve psikolojik olarak tarihinin zirvesini görmüş, bu zirvede de son peygamber olarak Hz. Muhammed gönderilmiştir. Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle, insanlığın bütün ihtiyaçlarına cevap verilmiş ve hiçbir eksiklik bırakılmamıştır. Bu hakikati de Allah "...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslâmiyet'i seçtim ..." (el-Maide 5/3), buyurarak son din ve şeriatın İslâm olduğunu bildirmiştir.

Burada değinilmesi gereken diğer bir konu da Kur'ân-ı Kerîm'in kıyamete kadar korunacak olmasıdır. Çünkü bu son şeriat Kur'ân'a dayandığına göre, Kur'ân'ın

³⁶⁵ Topaloğlu & Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, 248.

³⁶⁶ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 375-376; Kādî Abdulcebbâr, *Şerhu'l-usulu'l-hamse*, 577; Hinn & Mısto, *el-Akidetu'l-İslâmiyye*, 345-346; Sallabî, *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-risâlati*, 261-262.

³⁶⁷ Levililer, 18/9, 20/17; Tesniye, 27/22.

³⁶⁸ Tekvîn, 9/2-4.

³⁶⁹ Levililer, 11; Tesniye, 14/3-8.

³⁷⁰ Tesniye, 24/1-3; Matta, 5/31-32.

korunmuş olması, onun da koruma altına alınıp kıyamete kadar devam edeceğini apaçık göstermektedir. Nitekim Allah Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur: “Doğrusu Kitab'ı biz indirdik ve onun koruyucusu da elbette biziz.”(el-Hicr 15/9). Bu ayet-i kerimeden, Kur'ân-ı Kerîm'in kıyamet gününe kadar her türlü eksiklik, fazlalık ve değişiklikten korunacağı açık bir şekilde söylenmiştir.

Ayrıca şu bilinen bir gerçektir ki Hz. Muhammed'in nübüvveti, zaman ve mekânla sınırlı olmayıp, kıyamete kadar bakidir. Dolayısıyla getirmiş olduğu şeriat da kıyamete kadar baki kalacaktır. Oysa diğer peygamberler belli bir toplum ve muayyen bir zaman için gönderilmişlerdir. Öyle olduğu için de her bir peygamberin getirmiş olduğu şeriat, bir sonraki peygamberin gelmesiyle sona ermiştir. Hâlbuki Hz. Muhammed'in peygamberliği belli bir zaman ve coğrafya ile sınırlı kalmayıp kıyamete kadar bütün insanlığa hitap edeceği hükme bağlanmıştır.³⁷¹

Sonuç olarak Kur'ân'da belirtildiğine göre, bu din kemale ermiş bir din olduğu için insanların ihtiyaçlarının tamamını karşılayacak donanımdadır. Hal böyle olduğu için de evrensel olmaması düşünülemez. Çünkü Allah'ın bu dini belli bir zamanla sınırlı tutması, kemale erdirmiş olduğu ilkesiyle uyuzmaz. Bundan dolayı, Hz. Muhammed'in son ve evrensel peygamber olması, şeriatının da evrensel olmasını gerekli kılar.

2.4.Peygamberler Arasında Üstünlük ve Hz. Muhammed'in Bütün

Peygamberlerden Üstün Olma Meselesi

Allah-u Teâlâ, bazı insanları özel görevler için seçmiştir. Bunlar, Allah'tan aldıkları mesajları eksiksiz ve kusursuz bir biçimde insanlara ulaştıran peygamberlerdir. Dolayısıyla bu önemli görevi üstlendikleri için onları üstün kılacak bazı olağanüstü özelliklere sahip olmaları da elbette kaçınılmazdır.

Allah, tarihin değişik zaman dilimlerinde, farklı bölgelere birçok peygamber göndermiştir. Bazı kavimler, peygamberleri tamamıyla inkâr etmişken bazıları ise sadece kendilerine gelen peygambere inanmış, diğerlerini ise inkâr etmişlerdir. Örnek olarak, Hz. Musa'ya inanan Yahudiler, kendilerinden olmasına rağmen Hz. İsa'yı ve geleceğini çok iyi bildikleri halde Hz. Muhammed'i inkâr etmişlerdir. Aynı şekilde Hristiyanlar kendi kitaplarında müjdelenmiş olmasına rağmen Hz. Muhammed'in peygamberliğini

³⁷¹ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/45-47.

kabul etmememişlerdir. Bu durumun bir neticesi olarak da farklı dinlere mensup olan kimseler arasında, kendi peygamberlerinin daha üstün olduğu tartışmaları sürekli var olagelmıştır.

Müslümanlar, diğer din mensuplarından farklı olarak, Allah'ın gönderdiği bütün peygamberlere iman ederler. Çünkü İslâm dinine göre bütün peygamberlere inanmak, iman esaslarından biridir. Ancak buna rağmen Müslümanlarda da peygamberlerin üstünlük meselesi gündem edilmiştir. Yani bazı peygamberlerin üstün olduğu kabul edilmiştir. Hatta bu durum Hz. Peygamber zamanında dahi söz konusu olmuştur. Örnek olarak, sahih hadis kaynaklarının kaydettiği şu hâdise bu durumu gözler önüne sermektedir: “Bir Yahudi kendine ait bir ticaret malını satışa çıkarmıştı. Bu malına karşılık olarak hoşlanmadığı veya razı olmadığı bir fiyat verilmişti. Bunun üzerine Yahudi: Musayı insanlık üzerine tercih edip seçen Allah'a yemin ederim ki hayır, dedi. Bu sözü Ensar'dan bir kişi işitti. Yahudinin yüzüne bir tokat vurup: “Allah'ın Resulü aramızda bulunduğu halde, Musa'yı insanlık üzerine tercih eden Allah'a yemin diyorsun, öyle mi?” dedi. Bunun üzerine Yahudi doğruca Hz. Muhammed'in yanına geldi ve: “Ey Ebul Kasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahid vardır. Falanca kimse yüzüme bir tokat attı.” dedi. Hz. Muhammed, Ensar'dan olan o kişiye hitaben: “Bunun yüzüne niçin tokat attın?” diye sordu. Ensar'a mensup olan o sahabe şöyle cevap verdi: “(Ya Resulallah!) sen bizim aramızda olmana rağmen Yahudi olan kişi: ‘Musayı bütün insanlık üzerine tercih eden Allah'a’ diye yemin etti, benden bundan dolayı onu tokatladım”. Ensar'dan olan kişinin bu sözünden dolayı, Hz. Muhammed öfkesi yüzünde belli olacak derecede sinirlendi, sonra şöyle buyurdu: “Allah'ın peygamberleri arasında fazilet farkı gözetmeyiniz... ve ben: Muhakkak ki bir kimse Yunus b. Metta'dan daha faziletlidir sözünü, söylemem.”³⁷² Bir başka rivâyette: “Benim Musa'dan daha hayırlı olduğumu söylemeyiniz.” diye buyurdu.”³⁷³

Görüldüğü üzere ilk dönemlerden itibaren, üstünlük açısından peygamberlerin ayrıma tabi tutulmaları ile ilgili tartışmalar söz konusu olmuştur. Bundan dolayı peygamberler arasında üstünlük meselesi de tartışılır hale gelmiştir. Bu durum, kelâm

³⁷² Buhari, “Husumat”, 1; Müslim, “Fadail”, 159.

³⁷³ Buhari, “Enbiya”, 31; Müslim “Fadail”, 160; Ebu Davud, “Sünne”, 13.

ilminde de yerini almış, âlimler peygamberler arasında bir üstünlüğün olup olmadığını kendi görüşleri doğrultusunda ele almışlardır.

Konunun açıklamasına ve kelâmî boyutuna girmeden önce, bazı soruların sorulması yerinde olacaktır. Örnek olarak, Hz. Muhammed gerek bahsi geçen gerekse diğer başka hadislerde kendisinin diğer peygamberlerden üstün görülmemesini öğütlemiş olduğu halde, Müslümanlar neden peygamberlerin üstünlük meselesini tartışmış ve dolayısıyla Hz. Muhammed'i daha üstün görmüşlerdir? Eğer gerçekten peygamberler arasında üstünlük meselesi söz konusu ise bu hadislerin ifade ettiği anlam nedir? Müslümanlar hangi yönlerden bazı peygamberleri diğerlerine üstün tutmuşlardır? Müslümanlar hangi delillere dayanarak bazı peygamberleri üstün görmüşlerdir? Müslümanların bazı peygamberleri üstün görme noktasında dayandıkları deliller var ise bunlar, bu hadisler ile çelişmez mi?

Öncelikle şunun belirtilmesi gerekmektedir ki Müslümanların bazı peygamberleri daha üstün görmeleri, diğer din mensuplarındaki gibi diğer peygamberleri düşük görmeleri anlamında değildir. Bu, sadece bazı peygamberlerin sahip oldukları farklı nitelikler ile ilgilidir. Yoksa sahip oldukları zikri geçen ortak özelliklerinin yanı sıra ahlak, huy ve seciyeleri ile ilgili değildir. Yani Müslümanlara göre, bazı peygamberlerin daha ahlaklı oldukları, daha doğru ve dürüst oldukları, daha zeki oldukları, daha masum oldukları veya tebliğ vazifesini daha iyi ifa ettikleri söylenemez. Zira bütün peygamberler, bu hususlarda aynı mertebededirler. Ayrıca Müslümanların bazı peygamberleri üstün görmeleri, iman noktasında onları ayrı tuttukları anlamında da değildir. Çünkü Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de müminlere, göndermiş olduğu peygamberler arasında, inanç konusunda bir ayırım yapmamalarını emretmiştir. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulmuştur: “Biz Allah’a ve bize indirilene; kezâ İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya‘kub ve torunlarına indirilenlere; yine Mûsâ ve İsâ’ya verilenlere ve bütün peygamberlere rableri tarafından gönderilenlere inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız; biz, O’na teslim olanlarız, deyin.”(el-Bakara 2/136). Bir başka ayette şöyle buyurmuştur: “Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. ‘Allah’ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İştittik; itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır’ dediler.” (el-Bakara 2/285). Başka bir ayette de şöyle buyurmuştur: “Allah’ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerini

birbirinden ayırmak isteyenler, "Bir kısmına inanırız ama bir kısmına inanmayız" diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu, işte gerçek kâfirler bunlardır ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." (en-Nisa 4/150-152).

Başta Mu‘tezile olmak üzere bazı kelâmcılar, bu ayetlerden hareketle peygamberler arasında bir ayırımın yapılmayacağını, dolayısıyla Allah’ın herhangi bir peygamberi diğerinden üstün kılmadığını savunmuş olsalar da,³⁷⁴ Ehl-i Sünnet âlimleri, bunu kabul etmemiş, bu ayetlerde ifade edilen ayrı tutulmanın, onlara iman etme ile alakalı meseleye mahsus olduğunu söylemişlerdir. Zira ayetlere bakıldığında, zaten hepsinde de iman vurgusunun yapıldığı görülmektedir. (el-Bakara 2/285; en-Nisa 4/150-152).

Fahreddin er-Razi, peygamberler arasında inanç konusunda ayırım yapanları, yani bazısına inanıp bazısını inkâr edenleri dinden çıkan kâfir olduğunu şöyle izah etmiştir: Bir insanın peygamber olduğunu gösteren bir mûcize var ise onun peygamber olduğuna inanmak gerekir. Eğer peygamberlerden biri inkâr edilirse, bütün peygamberler inkâr edilmiş olacağından dolayı kâfir olur.³⁷⁵

Mevdûdî (öl.1979), şöyle söylemiştir: “Onlar arasında hiçbir ayırım yapmayız” âyetinin ifadesi, Allah’ın gönderdiği bütün peygamberlere inanırız ve hiçbirini inkâr etmeyiz anlamına gelir. Allah’tan gelen bütün peygamberlerin aynı hakikati getirdikleri ve insanları aynı yola çağırdıkları bir gerçektir. Bu nedenle, Hakka uyan herkes, bütün peygamberleri kabul etmelidir. Bir peygamberi kabul edip de diğerini inkâr eden kişi, gerçekte kendi kabul ettiği peygamberi de reddetmektedir. Onlar Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin öğrettiği evrensel davete uymuş olsalardı, diğer peygamberleri inkâr etmezlerdi. Gerçekte onlar hiçbir peygamberin emrine uymamış olurlar. Onlar sadece kendi peygamberlerine uyduklarını iddia ederler.”³⁷⁶

Elmalılı Hamdi Yazır (öl.1942) ise şunları ifade etmiştir: “Biz onlar arasında ayırım yapmayız” âyetinin anlamı şudur: Biz, Yahudiler ve Hristiyanlar’ın yaptığı gibi bazısını tanıyıp bazısını inkâr etmeyiz. Böyle demek, hepsi eşittir, demek değildir. Hiçbirini inkâr etmeyiz, nübüvvetin aslında ayırım yapmayız, demektir.”³⁷⁷

³⁷⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-Kur’ân*, 2/149-150; Mâverdî, *en-Nüketü ve'l Uyun*, 1/363.

³⁷⁵ Fahreddin er-Râzî, *Me’fatihu'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 8/392.

³⁷⁶ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur’ân*, 1/424.

³⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili Tefsiri* 1/508.

Peki, Ehl-i Sünnet kelâmcıları, hangi delillere dayanarak peygamberler arasında üstünlük farkının olduğunu savunmuşlardır? Onların, bu konuda delil aldıkları birkaç ayet vardır: “İşte o peygamberlerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah, onlardan kimiyle konuştu; kimini de derecelerle yükseltti.” (el-Bakara 2/253), “Peygamberlerin bir kısmını bir kısmına üstün kıldık.” (el-İsra, 17/21).

Ehl-i Sünnet âlimleri, bu ayetlerden hareketle, bazı peygamberlerin diğerlerine üstün kılındığını savunmuşlardır.³⁷⁸ Fakat bu üstünlüğün mahiyeti hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Zira âyetlerde geçen ayrımın keyfiyeti beyan edilmemiştir. Onun için bazı âlimler, ayetlerin önce ve sonrasına bakarak farklı yorumlarda bulunmuşlardır:

İmam Mâtürîdî (öl. 333/944), resullerin bazısının bazısına üstünlüğü (tafdîl) konusunda şunları söylemiştir: “Resullerin birbirleri arasındaki üstünlüğün âyette de zikredildiği gibi Allah’ın, onlardan bazısı ile konuşması şeklinde olma ihtimali vardır. Allah’ın, onlardan bazısını kendisine dost edinmesi, rüzgârı ve kuşları onlardan birinin emrine vermesi de bir üstünlük sebebi olabilir. Yine peygamberlerden bazısının bazısına üstünlüğü, davalarının doğruluğuna dair kavimlerine getirdiği deliller, mucizeler konusunda da olma ihtimali vardır. Çünkü onlardan bazısı kavimlerine deliller getirerek onlarla tartışma yapmışlardır. Örnek olarak; Hz. İbrahim’de ve Hz. Mûsâ’da olduğu gibi. Peygamberlerden bazısının bazısına üstün olması, bazısına yeryüzünde iktidar verilip geri kalanlarına verilmeyişi şeklinde de olabilir. Ayrıca bu üstünlüğün, ahirette şefaet etme yetkisinin verilmesi ve üstün derecelere yükseltilmesi şeklinde olması da muhtemeldir. Peygamberlerden bazısının bazısına üstünlüğü, peygamber olarak insanlara ve cinlere gönderilmiş olması şeklinde de olabilir. Çünkü onlardan bazısı, insanlara ve cinlere gönderildiği gibi sadece insanlara hatta küçük bir topluluğa gönderilmiş olanları dahi vardır.³⁷⁹

Konu ile ilgili âyetin tefsirinde Kurtubî (öl. 671/1272) şunları söylemiştir: “Peygamberler arasındaki fazilet farkı, ancak onların bazısından zuhur eden hallerin daha fazla olmasından; özelliklerinin, yapılan ikramların ve nail oldukları lütufların farklı olmalarının yanı sıra ellerinden zuhur eden mucizelerin de farklı kategorilerde

³⁷⁸ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 149-150; Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkamil-Kur’ân*, 3/470-471.

³⁷⁹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 149-150.

olmasından ileri gelir. Üstünlük nübüvvetin dışında, diğer bir takım hususlarda da söz konusu olabilir. Bunlardan dolayı onlardan kimi resul, kimi nebî, kimi azim sahibi peygamber, kimi Allah tarafından dost edinilmiş, kimisiyle de Allah konuşmuş ve onlardan bazısını da üstün derecelere yükseltmiştir.”³⁸⁰

Sonuç olarak, ayetlerde sözü edilen üstün kılma olgusu, herhangi bir peygambere takdir edilen, onun davetine ve faaliyetlerine alan oluşturan çevrenin niteliği ile ilgili olabilir. Mesela, söz konusu peygamberin bir kabilenin, belli bir milletin, belirli bir neslin veya bütün milletlerin ve nesillerin peygamberi olması gibi. Bunun yanı sıra bu üstün kılma olgusu, peygamberlerin şahsına ya da ümmetine bağışlanan bir takım imtiyazlar da olabilir. Ayrıca, bu üstün kılma olgusu, peygamberlik vazifesinin niteliği, insan veya evren hayatına ilişkin kapsamlılık derecesi ile de ilgisi olabilir.³⁸¹

Peki, bu durumda, konunun başındaki hadis ne anlam ifade ediyor? Buna Bedreddin el-Aynî (öl.855/1451) şöyle izahat getirmiştir: “Benim daha hayırlı/faziletli olduğumu söylememeniz, ifadesinin anlamıyla ilgili olarak şunları söylerim:

1- Hz. Muhammed bu sözü peygamberlerin en faziletlisi olduğunu öğrenmeden önce söylemiştir. Bunu öğrenince: “Ben Âdemin çocuklarının efendisiyim. Ama övünme yoktur.” diye buyurmuştur.³⁸²

2- Peygamberler arasında üstünlük iddiasında nehiy vardır. Çünkü bu, bazı peygamberlerde eksiklik olduğu fikrine götürür ki bu da küfürdür.

3- Hz. Muhammed, peygamberler arasında üstünlük iddiasını yasaklamıştır. Çünkü bu husumete sebep olur. Nitekim bir Müslüman’ın bir Yahudi’yi tokatlamasında olduğu gibi.

4- Hz. Muhammed tevazu yaparak, kibir ve kendini beğenmişliği yasaklamak için böyle buyurmuştur.

³⁸⁰ Kurtubi, *el-Cami’ li Ahkamil-Kur’ân*, 3/470-471.

³⁸¹ Seyyid Kutub, *Fi Zilalil- Kur’ân*, 1/282.

³⁸² Ebu Davud, “Sünne”, 13.

5-Hz. Muhammed, nübüvvetin aslında üstünlük iddiasını yasaklamış, ama peygamberlerin kendilerinde, risaletlerinin genelinde ve kendilerinde bulunan özelliklerin fazlalığındaki üstünlüğü yasaklamamıştır.³⁸³

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus da peygamberlerin meleklerden üstün olma meselesidir. Kelâm âlimleri, peygamberlerin meleklerden üstün olup olmadığı meselesinde de ihtilaf etmişlerdir.

Bazı Eş'arî âlimleri, peygamberlerin meleklerden üstün olmadığını söylemişlerdir. Onlar, meleklerin daha üstün olduğunu savunarak şu delilleri getirmişlerdir: Melekler, şehvet ve öfke gibi duygulardan beri oldukları için üstün varlıklardır. Peygamberler ise insanların en üstünü oldukları halde meleklerden bilgi alırlar. Zira Allah şöyle buyurmuştur: “Onu, çok güçlü, üstün niteliklerle donatılmış biri (Cebrâil) öğretti. O, ufkun en yüce noktasındayken asıl şekliyle görüldü.” (en-Necm 53/5-7). Bunun dışında, Kur'ân-ı Kerîm'de melekler ve peygamberlerin birlikte geçtiği âyetlerde önce melekler, sonra peygamberlerden bahsedilir.³⁸⁴ Mu'tezile âlimleri de bu görüşü benimsemişlerdir. Bazı âlimler ise sadece Cebrâil'in daha üstün olduğunu söylemişlerdir.³⁸⁵

Ancak cumhura göre, Hz. Muhammed bütün meleklerden üstündür.³⁸⁶ Çünkü melekler de ilerde incelenecek olan ayette geçen “âlemler” kapsamına dâhildirler. Dolayısıyla Hz. Muhammad'in, melekler için de rahmet olması gerekir. Böyle olduğu için de onlardan daha üstündür.

Şia'dan bazı âlimler de peygamberleri meleklerden üstün görmeye beraber, kendi imamlarını da aynı katagoride değerlendirmişlerdir. Örnek olarak; Şeyh Saduk, imamları da nebî ve resûllerle aynı seviyede görerek hepsinin meleklerden daha faziletli olduğunu söylemiştir.³⁸⁷

Ülû'l-Azm Peygamberler

Daha önce de ifade edildiği üzere Kur'ân'da, bazı peygamberlerin diğerlerine üstün kılındığı bildirilmiştir. (el-Bakara, 2/253). Bazı İslâm âlimleri, bir kısım ayetlere

³⁸³ Bedrüddîn Ebu Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-kari şerhu sahihi'l-Buhari* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 12/250- 251; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 363.

³⁸⁴ İcî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 8/282-285.

³⁸⁵ Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 362.

³⁸⁶ Fahreddin er-Râzî, *Mefatihü'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 16/247; Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, 166.

³⁸⁷ Şeyh Sadûk, *-el-İ'tikad fi-dini'l-imâmiyye*, 89.

dayanarak, bazı peygamberleri, ululuk ve üstünlük sahibi manasındaki “ülü’l-azm” olarak nitelemişlerdir. Buna göre, bazı peygamberlere diğerlerine nazaran daha ağır ve zor vazifeler verildiğinden, vazifenin ve çekilen yükün ağırlığı, onların değerini yükseltmiştir. Öyle ise peygamberlerin hepsi de fazilet sahibi ve üstün kişilerdir. Hepsi de günahlardan mâsumdur. Fakat bazıları, daha ağır görevler üstlenmiş olduklarından ve daha fazla sıkıntıya tabi tutulduklarından diğerlerinden üstün olmuşlardır. (el-Ahkâf 46/35).³⁸⁸

Âlimlerin büyük bir kısmı, “ülü’l-azm” olarak niteledikleri peygamberleri (el-Ahzâb 33/7; eş-Şûrâ 42/13; el-Ahzab 33/7; el-Ahkâf 46/35), ayetlerinde isimleri geçen beş peygamber olarak kabul etmişlerdir. Bunların sırasıyla Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed olduğunu söylemişlerdir.³⁸⁹

Bununla beraber bazı âlimler, tebliğ için çaba sarf etmelerini ve karşılaştıkları zorluklara göğüs germelerini dikkate alarak, bütün peygamberlerin ülü’l-azm sahibi olduklarını söylemişlerdir.³⁹⁰

İmam Mâtürîdî, ülü’l-azm vasfını taşıyan peygamberlerin vasıflarını ve görevlerini şu şekilde özetlemiştir: “İlâhî mesajın tamamını -ölümleri pahasına da olsa- en güçlü ve en zalim insanlara tebliğ etmek, hitap ettikleri kimselerin eziyetlerine katlanıp görevlerini terk etmemek ve onların arasından ayrılmamak, kavimlerine beddua etmemek, mâruz kalabilecekleri sıkıntılara ve musibetlere sabretmek, dinî görev ve ibadetlerini tam mânasıyla yerine getirmek, nefsânî arzularına boyun eğmemek.” İmam Mâtürîdî bu altı hususun son üçünden bütün Müslümanların da sorumlu olduğunu belirtmiştir.³⁹¹

Müslümanlar, adı geçen bu peygamberlerin hepsini ülü’l-azm” kabul etmekle birlikte, genel itibarıyla bunlar arasında Hz. Muhammed’in ayrıcalıklı bir yeri olduğunu söylemişlerdir. Bağdadî, Hz. Muhammed’in bütün âlemlere rahmet olarak gönderildiğini bildiren ayetten (el-Enbiya 21/107) hareketle, Hz. Muhammed’in sıradan insanların yanı sıra bütün peygamberlerden de üstün olduğunu savunmuştur. Çünkü hiçbir peygamber

³⁸⁸ Arslan & Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 328.

³⁸⁹ Bağdadî, *Usûlü’l-dîn*, 165.

³⁹⁰ Bağdadî, *Usûlü’l-dîn*, 165.

³⁹¹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 11/310.

onun gibi bütün âlemlere gönderilmediği gibi hiçbirisinin hakkında rahmet oldukları da bildirilmemiştir.³⁹²

Genel kanaat böyle olmakla birlikte, ayette geçen rahmet ifadesi ile tam olarak neyin kast edildiği ihtilaf konusu olmuştur. Aynı şekilde âlemler ifadesi de farklı şekilde yorumlanmıştır. Çünkü ayette bütün âlemlere rahmet olduğu söylenmiştir ki âlemin içinde müminler ile beraber kâfirler de vardır. Bu durumda, peygamberin bunlara rahmet oluşu ne şekilde olacaktır? Taberî (öl. 310/923), âyetin izahında Hz. Muhammed'in mümin-kâfir tüm âleme gönderildiğini, iman edenlere yönelik rahmetinin; onların cennete koyulması, kâfirlere yönelik ise azaplarının geciktirilmesi şeklinde olduğunu belirtmiş, yani rahmet sıfatı Hz. Muhammed'e aittir ve herkesi kapsamaktadır.³⁹³

Bununla beraber rahmeti, azabı giderme vesilesi olarak yorumlayanlar olduğu gibi Allah'a itaate götüren hidayet yolunu gösterme olarak yorumlayanlar da olmuştur.³⁹⁴ Buna göre, Hz. Muhammed'in müminlere rahmeti, onlardan azabı gidermesi; kâfirlere rahmeti ise onlara hidayet yolunu göstermesi şeklinde olur.

Fahreddin er-Razi şöyle söylemiştir: "Allah, Hz. Muhammed'i din ve dünya bakımından rahmet olarak göndermiştir. Çünkü Hz. Muhammed, insanlar cahiliyyet ve sapkınlıkta iken, Yahudi ve Hristiyanlar da kendi aralarındaki ihtilaflardan dolayı dinleri konusunda şaşkınlık içerisinde iken göndermiştir." Ayrıca rahmet vesilesi olan Hz. Muhammed'in, insanları hakka çağırdığını, onlara mükâfat yollarını açıkladığını ve Allah'ın hükümlerini insanlara gösterdiğini ifade etmiştir. Fahreddin er-Razi; "Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi: "Âyetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arap'a, yabancı dilden bir kitap, öyle mi!" De ki: "O, inananlar için bir rehber ve şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir sağırlık vardır, Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara çok uzaktan sesleniliyor." (el-Fussilet 41/44) ayetinden delil getirerek taklit, inat ve kibir içinde kalanın ise bu rahmetten yararlanamadığını belirtmiştir.³⁹⁵

³⁹² Bağdâdî, *Usûlü 'd-dîn*, 165.

³⁹³ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin (İstanbul: Hisar Yayınevi, 2012), 5/557.

³⁹⁴ Mâverdî, *En-Nüket ve 'l-Uyun*, 3/746.

³⁹⁵ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, 16/245.

Hiz. Muhammed'in rahmet oluşunun, sadece muminlere yonelik olduğunu, kaifirlere ise imtihan vesilesi olduğunu belirtenler de olmuştur.³⁹⁶

Ehl-i Sunnet alimleri, Hiz. Muhammed'in diğer peygamberlerden daha uştun olduğuna dair alemlere rahmet olduğu ile ilgili mazkur ayetin dışında, başka ayetleri de delil olarak getirmişlerdir. Mesela; kavminin içinde bulunduğu sũrece, Allah'ın onlara azap indirmeyeceği (el-Enfâl 8/33), Allah'ın diğer peygamberlerden Hiz. Muhammed'e inanıp ona yardım edeceklerine dair söz alması (Âl-i İmrân 3/81), öteki peygamberlere hem Allah hem de ümmetleri kendi isimleriyle hitap ettikleri halde, Hiz. Muhammed'e ismiyle değil de "ey nebî" "ey resul" gibi sıfatlarla hitap edilmesi (el-Bakara 2/35; el-Mâide 5/110; el-A'râf 7/134, 144; Hûd 11/32, 48, 62; Meryem 19/12; es-Sâffât 37/104; Sâd 38/26; el-Enfâl 8/64; el-Ahzâb 33/1, el-Mâide 5/67; et-Talâk 65/1), sahabîlerin birbirlerine seslendikleri gibi Hiz. Muhammed'e seslenmelerinin menedilmesi (en-Nûr 24/63), Kur'ân'da sadece Hiz. Muhammed'in hayatına yemin edilmesi (el-Hicr 15/72), gibi bütün bu ayetlerden hareketle, Ehl-i Sunnet alimleri, Hiz. Muhammed'in diğer peygamberlerden daha uştun olduğunu belirtmişlerdir.³⁹⁷

Teftâzanî, Hiz. Muhammed'in sadece Araplar'a değil, bütün insanlara, hatta insanlarla beraber cinlere gönderilmiş olmasının yanı sıra peygamberlerin sonuncusu olup artık ondan sonra peygamber gelmeyecek olmasının, şeriatının nesh olmayacak olmasının ve ümmetinin de en hayırlı ümmet oluşunun onun üstünlüklerine delalet ettiğini söylemiştir.³⁹⁸

Ehl-i Sunnet alimleri, bu konuda ayetlerin dışında, hadislerden de deliller getirmişlerdir. Onların, Hiz. Muhammed'in üstünlüğu ile ilgili hadislerden getirmiş oldukları bu delilleri, içermiş oldukları özellikler bakımından dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Dünyevî üstünlükleriyle ilgili rivâyetlerden meşhur olanı, önceki peygamberlere verilmeyen beş özelliğin kendisine verildiğini haber vermesidir.³⁹⁹ Buna göre, Hiz. Muhammed'e bir aylık mesafeden düşmanlarının kalbine korku salma özelliği verilmiş, yeryüzü namazgâh; temiz ve temizlik sebebi kılınmış, ganimetler ona helâl sayılmış, diğer peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildiği

³⁹⁶ Mâverdî, *En-Nüket ve'l-Uyun*, 3/746.

³⁹⁷ Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, 164-165.

³⁹⁸ Teftâzanî, *Şerhu'l-Makâsıd*, 5/45.

³⁹⁹ Buhârî, "Teyemmüm", 3, "Sâlât", 56, "Humus", 8; Müslim, "Mesâcid", 3; Nesâî, "Gusül", 26.

halde, o bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiş ve kendisine şefaathetme hakkı tanınmıştır.⁴⁰⁰ Ayrıca bu özelliklerin yanında, kendisine (cevâmiu'l-kelim); yani az sözle çok mâna ifade etme kabiliyeti verildiğini bildirmiştir.⁴⁰¹ Bütün bunlar ise Hz. Muhammed'in üstünlüğüne işaret etmektedir.

Hz. Muhammed'e âhiret hayatında verilen üstünlükler ise şunlardır: Allah'ın Hz. İbrâhim'i dost edinmesini, Hz. Mûsâ'ya hitap ederek konuşmasını, Hz. İsâ'nın kelimesi ve ruhu kılmasını, Hz. Âdem'in de Allah nezdinde seçilmiş bir kul vasfı taşımasını hayret verici bulan sahâbîlere, bunların hepsinin doğru olduğunu söylemiş; ancak kendisinin de Allah'ın habibi olduğunu, hamd sancağını taşıyacağını, ilk şefaathet edecek kişinin kendisi olacağını, cennetin kapı halkalarını ilk önce kendisinin hareket ettireceğini, Allah'ın ilk defa kendisini içeri alacağını, beraberinde de müminlerin fakirlerinin bulunacağını, kıyamet gününün efendisi olduğunu ve Allah katında öncekilerin ve sonrakilerin en değerlisinin kendisi olduğunu belirtmiştir.⁴⁰² Bunun yanı sıra kendisi ve ümmetinin dünyada son peygamber ve son ümmet oldukları halde, âhirette en önde bulunacaklarını bildirmiştir.⁴⁰³ Bununla beraber kendisine şefaathet-i uzma hakkının verildiğini söylemiş ve her peygamberin kabul edilmiş bir duasının olduğunu, kendi duasını ise kıyamet gününde ümmetinin günahkârlarına şefaathet etmek için sakladığını bildirmiştir.⁴⁰⁴

Hz. Muhammed'in ümmetinin diğer ümmetlerden üstün olması meselesi hakkında Allah, bu hususta şöyle buyurmuştur: “Siz, insanlar için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emredersiniz, kötülükten alıkoyarsınız ve Allah'a inanırsınız. Ehl-i Kitap da inanmış olsalardı, elbette onlar için hayırlı olurdu; içlerinden inananlar da var, fakat çoğu yoldan çıkmıştır.” (Âl-i İmrân 3/110). Âyetin tefsiri ile ilgili Zemahşerî (öl. 538/1144) şöyle söylemiştir: “Bu âyet, Hz. Muhammed'in ashabına hitap eden, ancak bütün Müslümanları kapsayan genel bir ifadedir. “Sizin üzerinize oruç yazıldı” (el-Bakara 2/183), “Sizin üzerinize kısas yazıldı” (el-Bakara 2/178) âyetleri de buna işaret etmektedir. Dolayısıyla buradaki hitap, her ne kadar ashaba olsa da bütün Müslümanları

⁴⁰⁰ Buhârî, “Teyemmüm”, 1; Müslim, “Mesâcid”, 3.

⁴⁰¹ Buhârî, “İ'tisâm”, 1; “Cihâd”, 122; Müslim, “Mesâcid”, 5-8;

⁴⁰² Buhârî, “Enbiyâ”, 3; Müslim, “İmân”, 337-338; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 13; Tirmizî, “Menâkıb”, 1; Dârimî, “Mukaddime”, 8.

⁴⁰³ Buhârî, “Cum'a”, 1, 12; Müslim, “Cum'a”, 19, 21.

⁴⁰⁴ Müslim, “İmân”, 335.

kapsamaktadır.⁴⁰⁵ Ayrıca kelâm âlimleri bu ayete binaen, Hz. Muhammed'in ümmetinin diğer ümmetlerden üstün olduğunu söylemişlerdir.⁴⁰⁶ Netice olarak İslâm ümmetinin hayırlı oluşu, Hz. Muhammed'in hayırlı oluşuna dayanmaktadır. Zira ümmetlerin durumları, tabi oldukları peygamberin kemaline bağlıdır. Dolayısıyla Müslümanlar, bu üstünlüğe, Hz. Muhammed'in ümmeti oldukları için nail olmuşlardır.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016), 1/1033.

⁴⁰⁶ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/47; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 362; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ân-ı'l-Azîm* 2/483.

⁴⁰⁷ Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, 5/45; Bacûrî, *Tuhfetu'l mürid âlâ cevheretu't-tevhid*, 347; Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler*, 139.

SONUÇ

Allah, insanlık tarihinin başından beri insanlara hakkı ve hakikati öğretmek için peygamberler göndermiştir. Kur'ân'da gönderilen peygamberlere bakıldığında, hepsinin insanlığa hakikati göstermek, ilahi emirleri ve nehiyleri tebliğ etmek amacıyla gönderildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Allah'ın insanlara peygamber göndermesi, insanlar açısından bir lütuftur.

İnsan, akıl sahibi olması yönü ile varlıkların en mükemmelidir. Fakat ne kadar mükemmel olursa olsun, onun akli, her zaman için yaratılış amacını kavraması, taşıdığı sorumluluğun farkında olması ve hem Allah'a hem de insanlara karşı üzerine düşen görevlerinin bilincinde olması noktasında, tam olarak kâfi değildir. Bu sebeple insanı kendisinden çok daha iyi tanıyan Allah, daha ilk insanla birlikte, sahip olduğu akli yetenekleri sebebiyle onu vahye muhatap kılmış ve onun için 'peygamberlik' müessesesini devreye sokarak, peygamberler aracılığıyla, onlara inanç esaslarını, ibadetleri ve temel ahlaki ilkeleri bildirmiştir. Binaenaleyh peygamberlik, insan aklının yetersizliği ve yanlılığı sebebiyle, Allah'ın adalet, hikmet ve lütuf sahibi oluşunun bir gereği olarak; nimet verene nasıl şükredileceğinin bilinmesi, hayatın ve sosyal düzenin sağlanması, faydalı ve zararlı olan şeylerin bilinmesi, çeşitli sanat ve mesleklerin gelişmesi ve insanlar arasında ihtilafların halledilmesi için gereklidir. Bir başka ifade ile inanç, ibadet, ahlak, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçları bakımından bütün toplumlar için peygamberlik oldukça önemli ve gerekli bir müessesedir. Bu gerekliliğinden ötürü İslâm âlimleri, nübüvveti zaruret-i diniyyeden saymışlardır.

İnkârcılar, peygamberlerin melek ya da ayrıcalıklı birer varlık olması gerektiğini hep ileri sürmüşlerdir. Ancak Kur'ân-ı Kerîm, onların bu tutumlarının, inkârları için bir bahane olduğunu dile getirmiş ve onlara rehberlik edecek olan en uygun elçinin, kendi türlerinden bir insan olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu çerçevede bütün peygamberler, insanlar arasından seçilmiştir. Dolayısıyla insanüstü değillerdir. Fakat Allah ile birebir irtibat halinde olduklarından seçkin kimselerdir. Yani üstün insanlardır. Sıradan insanlar olmadıkları için de Allah, onları diğer insanlardan ayıran bir takım özelliklerle donatmıştır.

İslâm dünyasında, peygamberlik karşıtı hareketler ortaya çıkmış ve bir takım felsefi akımlar ile bazı filozoflar, peygamberliğin gerekli olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu

düşünce, İslâm inanç esaslarının ruhuna ters düşmektedir. Çünkü uhrevî açıdan ilâhî rızaya ulaşmak ve dünyevî açıdan en mükemmel hayatı yaşayabilmek, peygamberlere tabi olmakla mümkün olduğundan; onları anlamak, tanımak ve özelliklerini bilmek, doğru yolu bulmak açısından elzemdir.

Kur'ân'da, peygamberlerin özelliklerinin vurgulandığı ayetlerde, vahiy ve nübüvvet temel vurgu olmuştur. Bununla beraber peygamberler de diğer insanlar gibi Allah'ın göndermiş olduğu inanç esaslarına uygun bir şekilde yaşamışlardır. Vahiy, gerek peygamberler için gerekse bütün insanlık için bağlayıcı bir değerdir.

Bütün peygamberlerde var olan ortak özellikler, sıdk, emanet, tebliğ, fetânet ve ismet sıfatlarıdır. Allah'ın, peygamberler göndermesinin amacı, insanların onlara tabi olmaları ve böylece ilahî emir ve yasaklara uymaları olduğu için bu mesajları ileten peygamberlerin, özünde, sözünde, davranışlarında, kısacası her türlü işlerinde doğru ve güvenilir olmaları gerekir. Bununla beraber vahiy gizlemeksizin tebliğ vazifesini eksiksiz bir şekilde ifa etmeleri gerekir. Ayrıca, Allah'tan aldıkları vahiy iyi kavrayıp insanlara aktarabilmelerinin yanı sıra hem hasımlarını ikna edebilmeleri hem de onların batıl iddialarını çürütebilmeleri için son derece zeki olmaları gerekir. Sonra, gerek bedeni açıdan nefret uyandıracak özür ve hastalıklardan gerekse nefsî açıdan zahirî ve batınî günahlardan korunup ismet sıfatına da haiz olmaları gerekir.

Hz. Muhammed, bütün peygamberlerin sahip oldukları sıfatlara sahip olmakla birlikte, onun başka bazı özellikleri de vardır. Mesela o, peygamberlerin sonuncusudur. Zira Hz. Âdem ile başlayan tevhid dini, Hz. Muhammed ile kemale ermiş ve Allah'ın kulları üzerindeki nimeti tamamlanmıştır. Peygamberlerin sonuncusu olduğu için bütün âlemlere gönderilmiştir. Bütün âlemlere gönderildiği için de getirmiş olduğu din, kıyamete dek baki kalacak olan evrensel bir dindir. Bununla beraber, Hıristiyanlar ve Yahudilerde aynı iddiada bulunmuşlardır. Ancak Hıristiyanlığın metinlerindeki tutarsızlıklar, Hıristiyan olmayan halklara yönelik her türlü baskı ve zulmü yapmaları ve dışlayıcı bir tutum ile yayılmaya çalışmaları, Hıristiyanlığın evrensel ve son din olamayacağını, Yahudilerin sadece kendi ırklarını üstün görmeleri ve Yahudilik inancına göre soyun sadece anneden geçtiği, sonradan Yahudi olmanın imkânsızlığı gibi katı kurallar, Yahudiliğinde bütün insanlığı kucaklayacak kadar geniş bir din olmadığını ve tüm insanlığa hitap edemeyeceğini açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca Hıristiyan ve

Yahudi metinlerine bakıldığında, Hz. Muhammed'in, onların kitaplarında müjdelenmesi de Hz. Muhammed'in son peygamber olmasındaki kanıtlardandır.

Mûcize, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin tabiatüstü olaylarıdır. Mûcizenin en büyük özelliği, muhataplarına meydan okumasıdır. Ayrıca mucize, hakikatte Allah'ın fiili olup peygamberlere nispeti mecâzidir. Çünkü mûcizeler, peygamberlere ait fiiller değildir. Aslında bu mucizeler, Allah'a ait olup, peygamberleri görevlerinde destekleyen olağanüstü olaylardır. Mûcize, inanan kalplerin mutmain olması, inkârcıların ise ikna olması için en büyük kanıttır.

İslâm'a göre, hiçbir fark gözetilmeksizin bütün peygamberlere eşit bir şekilde iman edilmesi gerekir. Yani iman edilme hususunda, bütün peygamberler eşittirler. Aynı şekilde, İslâm inancına göre gerek ahlak, huy ve seciye gerekse de ortak özelliklere sahip olmaları hususunda da bütün peygamberler aynı mertebededirler. Fakat bununla beraber, özellikle görev ve sorumluluğun ağırlığı açısından, bazı peygamberler diğerlerine üstün görülmüştür. Zira bazı peygamberlere, diğerlerine nazaran daha ağır vazifeler verilmiştir. Dolayısıyla vazifenin ve çekilen yükün ağırlığı, bazı peygamberlerin değerini de yükseltmiştir.

Hz. Muhammed'in, diğer peygamberlerden üstün olması ise diğer peygamberlerden farklı olarak sahip olduğu özelliklerden kaynaklanmaktadır. Tabir yerinde ise Allah, son peygamber olarak Hz. Muhammed'i en üstün özelliklerle göndererek peygamberlik müessesesini zirvede mühürlemiştir. Çünkü Hz. Muhammed, Allah'ın bildirmesi ile âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Hz. Muhammed'in rahmet peygamberi olması, sadece Müslümanlar için değil bütün dünya için geçerlidir. Müslümanlar olarak bizlerin de son peygamberin mesajını iletirken, şiddete başvurmadan merhamet diliyle anlatmalıyız. Onun getirmiş olduğu din, kıyamete kadar yaşayacak bütün insanlığı içine alacak şekilde kapsamlıdır. Onun getirmiş olduğu mesajlar, her mekânda ve her çağda insanlığın bütün ihtiyaçlarını giderecek mükemmelliktedir.

Kur'ân ve sünnet, Hz. Muhammed'in "peygamberlerin sonuncusu" olduğunu özellikle vurgulamıştır. Hz. Muhammed'in son peygamber ve Kur'ân'ın son vahiy olması, İslâm ümmeti için özel bir imtiyaz sayılmıştır. Fakat bu imtiyazlı durumun, ağır sorumlulukları da beraberinde getirdiği bilinmeli ve ona göre davranılmalıdır. Bugün bütün dünya, insanlığa yön veren evrensel nitelikteki temel prensiplere her zamankinden daha fazla muhtaçtır. Bundan dolayı Müslümanlar, yeni bir peygamber gelmeyeceği için

son peygamberin mesajını layıkıyla taşımak ve diğer milletlere yaşayarak aktarmalıdır. Ayrıca böyle kuşatıcı ve mükemmel bir öğretiye sahip olan Müslümanlar, Hz. Muhammed'in evrensel mesajını tüm insanlığa ulaştırmak ile mükelleftirler.

Bütün peygamberlere selâm olsun! Ve âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. (es-Sâffât 37/181-182).

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. "Hasâisü'n-Nebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 16. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ahatlı, Erdinç. *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Algar, Hamid. "Elijah Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Algül, Hüseyin. "Esved el-Ansî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 11. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ali el-Kârî, Nureddin. *Dav'ü'l-me'âlî menzumatu bed'i'l-emâlî*. Şam: Daru'l-Beyruti, 2006.
- Altıntaş, Hayrani. "Dehriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994. 107-109.
- Arı, Mehmet Salih. "Tuleyha b. Huveylid". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 41. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Arslan, Hulusi, ve Mustafa Bozkurt. *Sistemik Kelâm*. 2. Basım. Ankara, 2016.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usulü*. 10. Baskı. İstanbul: M.Ü.İ.F.V Yayınları, 2013.
- Aydın, Mehmet. "Beşâirü'n-Nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 5. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Aydınlı, Osman. *İslâm Düşüncesinde Aklileşme Süreci " Mu'tezile'nin Oluşumu ve Ebü'l-Hüzeyl Allâf"*. 2. Basım. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Aynî, Bedrüddîn Ebu Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-. *Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari*. Cilt 12. Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- Bacûrî, İbrahim b. Muhammed. *Tuhfetul Mürid alâ Cevheretü-Tevhid*. Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2007.
- Bağçeci, Muhittin. *Peygamberlik ve Peygamberler*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2013.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî. *Usûlü'd-Dîn*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.

- Bahit, Muhammed Hasan Mehdi. *Akide'tu'l-Mü'min fi'n-Nübüvat ve's-sem'iyyat*. Amman: Daru'l-mecdelavi, 2011.
- Baktır, Mehmet. "Câhız'ın Nübüvvet Anlayışı". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 10, no. 2 (2006): 267.
- Bayraktar, Mehmet. *İslâm Felsefesine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988.
- Bebek, Adil. "Kelâm Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissî Mûcizelerin Değerlendirilmesi". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000: 128.
- Bulut, Halil İbrahim. *Kur'ân Işığında Peygamber ve Mûcize*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2002.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 30. İstanbul: TDV Yayınları, 2005. 350-352.
- Bulut, Halil İbrahim. "Peygamberlerin Başarısında Hissî Mûcizelerin Yeri ve Önemi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, no. 11/1 (2011): 74.
- Butî, Muhammed Said Ramazan. *Kübra'l-yakiniyat'l-kevnîyye*. 26. Basım. Şam: Daru'l-Fikr, 2006.
- Cevheri, İsmail b. Hammad. *es-Sıhah*. Beyrut, 1974.
- Cevzi, Ebü'l Ferac Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*. Beyrut, 1994.
- Cevziyye, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Bekir b. Eyyüb İbn Kayyim. *Bedai'u't-Tefsir*. Riyad, 1993.
- Çınar, Mahmut. *İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.
- Çoşkun, İbrahim. "İmamiyye Şiasında Ehl-i Beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü". *Marife Dergisi*, 2004: 141.
- Ebherî, Esiruddin. *Muğni't-tullâb*. Şam: Daru'l-fikr, 2003.

- Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit. *Kitâbü'l-Âlim ve'l-Müteallim*. 15.Basım. Çeviren Mustafa Öz. İstanbul: İFAV Yayınları, 2019.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *Mezhepler Tarihi*. Çeviren Sıbgatullah Kaya. İstanbul: Şûrâ Yayıncılık, 1996.
- Ebu'l-Bek'â, Eyyûb b. Mûsâ el-Kefevî. *Külliyât*. 2. Basım. Beyrut: Müessesetu-Risale, 1998.
- Efendî, Muharrem. *Şerhu Molla Câmî*. Cilt 1. 2 cilt. İstanbul: Hanefiyye Yayınevi, tarih yok.
- Erdem, Hüsameddin. "Deizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994. 109-111.
- Erjan, Kalmahan. *İmam-ı Maturidi'de Peygamberlik*. Ankara, 2003.
- er-Rafî, Mustafa Sadık. *İ'cazü'l-Kur'ân*. 9.Basım. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1973.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. Çeviren Cahit Koçak-Ahmet Ertürk. Cilt 3. İstanbul: İşaret Yayınları, 1999.
- Fayda, Mustafa. "Secâh". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 36. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Fettâh, İrfan Abdulhamîd. *İmâmiyye Şîa'sında Velâyet-i Fakih Teorisi*. Çeviren Seyit Bahçıvan. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2012.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Bahâilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 4. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991. 464-468.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *İmâmiyye Şîası*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2008.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Kâdiyânîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 24. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*. Çeviren Kemal Işık. Ankara: AÜİF Yayınları, 1971.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Munkizu Mine'd-Dalâl*. Çeviren Hilmi Güngör. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.

- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *İhya-i Ulumi'd-Din*. Cilt 4. Beyrut: Daru'l-Marife, tarih yok.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed B. Muhammed. *Kimya-ı Saadet*. Çeviren Ali Arslan. Ankara: Hikmet Neşriyat, 2004.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *Kimya-ı Saâdet*. Çeviren Ali Arslan. Ankara: Hikmet Neşriyat, 2004.
- Gölcük, Şerafettin. "Beyân b. Sem'ân." *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 6. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şûlik*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. 5.Basım. Çeviren Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınevi, 1987.
- Hamidullah, Muhammed. *Resulullah Muhammed*. 2.Basım. Çeviren Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1992.
- Harman, Ömer Faruk. "Fârân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 12. İstanbul, 1995.
- Harputî, Abdullatif. *Tenkîhu'l Kelâm Fî Akâidi Ehli'l-İslâm*. Düzenleyen: Fikret Karaman. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2016.
- Hayyat, Ebû'l Hasan. *Kitabü'l-İntisar ve'r-Red alâ İbni'r-Ravendi El-Mülhid*. Cilt 1. 2 cilt. Tunus: Darü'l-Mütevassıtiyye, 2015.
- Hilli, İbnü'l-Mutahhar Cemâleddin El-Hasan b. Yûsuf b. Ali. *Keşfu'l-murad fi-şerh-i tecrid-i i'tikad*. 14. Basım. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmi, h.1433.
- Hinn, Mustafa Said, ve Muhyiddin Mısto. *el-Akidetu'l-İslâmiyye*. 6. Basım. Şam: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 2006.
- İbn Fûrek, Ebubekir Muhammed b.Hasen. *Mücerredü maqâlâti's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*. Beyrut: Darü'l-Meşrik, 1987.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*. Çeviren Halil İbrahim Bulut. Cilt 3. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.

- İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddin Ebi Abdillah Muhammed. *İğasetu'l-lehfan fi mesâidi's-Şeytan*. 2. Basım. Şam: Mektebetu Dari'l-Beyan, 2001.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddin Ebi Abdillah Muhammed. *İğasetu'l-Lehfan fi Mesâidi's-Şeytan*. 2. Şam: Mektebetu Daru'l-Beyan, 2001.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kureşî el-Basri el-Dimaşki. *Tefsiru'l-Kur'ân-ı'l-Azim*. Çeviren Beşir Eryarsoy. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisanü'l Arab*. 3. Basım. Cilt 1. Beyrut: Daru's-Sadr, 1990.
- İbn Sa'd, Ebu Abdillah Muhammed b. Sa'd. *Tabakâtü'l-Kübra*. 11 cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001.
- İbni Hazm, Ebu Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *el-Fasl fi'l-Milel vel-Ehva ve'n-Nihal*. Cilt 5. Beyrut, 1986.
- İbni Hişam, Cemaleddin Abdullah. *Şerhu Katru'n-Neda ve Belle's-Seda*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2004.
- İbni İshak, Muhammed. *Siyer*. İstanbul: Akabe Yayınları, 1988.
- İcî, Ebü'l Fazl Kadı Adudindin Abdurrahman. *Şerhu'l-Mevâkıf*. Kahire: Matbeatu's-Saade, tarih yok.
- İsfahânî, Ragıp. *Müfredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*. 3. Basım. Çeviren Abdalbaki Güneş ve Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Kâdî Abdulcebbar, b. Ahmed. Ebü'l-Hasen b. Ahmed. *el-Muğnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl. thk.* Mahmut Hudayrî vd. Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye, 1965.
- Kadı Abdulcebbar, b. Ahmed. *Şerhu'l-usulu'l-hamse*. 3. Basım. Kahire: Mektebetu-vehbe, 1996.
- Karagöz, İsmail, ve vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. 5. Basım. Ankara: DİB Yayınları, 2010.
- Kârî, Nureddin Ali. *Şerhü'l-Emâlî*. İstanbul: Der Saadet Yayınları, tarih yok.

- Kaya, Mahmut. "Fârâbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 12. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995. 145-162.
- Kazancı, Ahmet Lütfi. "Bi‘Set". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 6. İstanbul: TDV, 1992.
- Keskin, Halife. *Şîa İnanç Esasları*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Köksal, Mustafa Asım. *İslâm Tarihi*. Cilt 5. 8 cilt. İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2004.
- Kummî, Ebi'l Hasan Ali İbni İbrahim. *Tefsiru'l Kummi*. Cilt 3. Kum: Müessesetu'-İmam el-Mehdi, 2014.
- Kummî, Saduk. *Kemalud-Din ve Temamun Ni'me*. Tahran: Neşrul İslâmiyye, 1985.
- Kurtubi, Ebu Abdillâh b. Ahmed b. Ebu Bekr. *el-Cami' li Ahkamil-Kur'ân*. Çeviren M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 2015.
- Kurtubi, Ebu Abdillâh b. Ahmed b. Ebu Bekr. *İsbatu Nübüvveti Muhammed*. Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2002.
- Kuşpınar, Bilal. *İnb-i Sina'da Bilgi Teorisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Kutub, Muhammed. *Rekainu'l İman*. Kahire: Daru's-Şuruk Yayınları, 2001.
- Kutub, Seyyid. *Fizilalil-Kur'ân*. Çeviren M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler ve Bekir Karlığa. Cilt 15. Kahire: Hikmet Yayınları, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbü't-Tevhid*. 2. Basım. Çeviren Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM Yayınları, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed. *en-Nüketü ve'l Uyun*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1997.
- Mâverdî, Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed. *İ'lamun-Nübüvvet*. Beyrut: Daru'l-Hayau'l-Ulum, 1988.
- Mevdûdî, Ebü'l A'la. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*. 3. Basım. Çeviren Ahmed Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.

- Mevdûdî, Ebû'l A'la. *Tefhimu'l-Kur'ân*. Çeviren Muhammed Han Kayani. İstanbul: İnsan Yayınları, 1987.
- Mubarekfûrî, Safiurrahman. *Rehiku'l-Mehtum*. Riyad: Darus-Selam, H.1423.
- Nedvî, Ebû'l Hasan. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. 2.Basım. Cidde: Daru-Şuruk Yayınları, 1979.
- Nesefî, Ebû'l-Muîn Meymûn b. Muhammed. *Tebziratü'l-Edille fi Usûli'd- Din*. 2.Basım. Düzenleyen: Hüseyin Atay. Ankara: DİB Yayınları, 2004.
- Nesefî, Ömer. *Ehl-i Sünnet Akâidi*. 6. Basım. Çeviren Mustafa Kasadar. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Nevbahtî, Ebû Muhammed Hasan b. Mûsâ. *Şiî Fırkalar*. Çeviren Sabri Hizmetli ve vd. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Önkâl, Ahmet. "Müseylimetülkezzâb". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 32. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özarslan, Selim. "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*, no. 10/2 (2006): 108.
- Özten, Ersan. *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı*. Ankara, 2009.
- Râzi, Ebu Muhammed b. Ahmed Ebu Hatim Er-Râzi. *A'lamü'n-Nübüvve*. Tahran: Müessese-i Pijuheş-i Hikmet ve Felsefe-i İran, 2003.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *el-Erbain fi-Usul'id-Din*. Cilt 2. 2 cilt. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyetu'l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefatih'ul-Gayb/Tefsiru'l-kebir*. Çeviren Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç ve Sadık Doğru. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2013.
- Rıza, Muhammed. *Muhammed Resulullah*. 5.Basım. Kahire: Mektebetu'l-İslâmiyye, 1966.
- Sabuni, Muhammed Ali. *et-Tibyan fi- ulumi'l Kur'ân*. Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2002.

- Sabuni, Nureddin. *Mâturidiyye Akaidi*. Çeviren Bekir Topaloğlu. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Sallabî, Ali Muhammed. *el-İmanu bi'r-Rusuli ve'r-Risâlati*. İstanbul: Daru'r-Ravda, 2017.
- Sallabî, Ali Muhammed. *İslâm İnanç Esasları*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2016.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Maliki. *Kitabu Şerhu Sâvi alâ Cevheretü't- Tevhid*. Çeviren Mithat Acat ve M. Beytullah Acat. Ankara, 2010.
- Seffâri, Ebü'l-Avn Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Sâlim. *Levamiü'l-Envari'l-Behiyye*. 2. Basım. Cilt 2. Şam: Müessesetu'l-Hafikin, 1982.
- Semerkandi, Nasr b. Muhammed b. Ahmed Ebu'l Leys. *Bahru'l Ulum*. Beyrut, 1996.
- Seyfuddîn el-Âmidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Sâlim. *Ebkârü'l-Efkar fi Usûli'd-Din*. 2. Basım. Cilt 4. 5 cilt. Kahire: Daru'l-Kütübi Ve'l-Vasıkı'l Kavmiyye, 2004.
- Suruç, Salih. *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. 223. Basım. İstanbul: Nesil Yayınları, 2011.
- Suyutî, Ebi'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman Ebi Bekir. *Behcetül merdiyye alâ elfiyeti İbn-i Malik*. Diyarbakır: Mektebetus Seyda, 2008.
- Suyutî, Ebi'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman Ebi Bekir. *Hasâisu'n-Nebî*. Çeviren Ömer Temizel. Konya: Uysal Kitabevi, tarih yok.
- Şahin, M. Süreyya. "Cin". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 8. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Feth'ul-Kadîr*. Cilt 3. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- Şeyh Müfid, Muhammed. *Evâ'ilü'l-makâlât Fi'l-Mezâhibi'l-Muhtarât*. Tahran, 1993.
- Şeyh Sadûk, İbn Bâbeveyh. *-el-İ'tikad fi-Dini'l-İmâmiyye*. 2. Basım. Beyrut: Daru'l-Müfid, 1993.
- Şükün, Ziya. *Farsça-Türkçe Lügat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. İstanbul: MEB Yayınları, 1984.

- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Taberî Tefsiri*. Çeviren Hasan Karakaya ve Kerim Aytekin. İstanbul: Hisar Yayınevi, 2012.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *Şerhu'l-muhtasar alâ Telhisi'l-Miftah*. Gaziantep: Mektebetu-s-Sahabe, 2005.
- Teftâzânî, Sa'düddîn. *Şerhu'l-Makâsîd*. 2. Basım. Düzenleyen: Abdurrahman Umeyra. Cilt 5. Beyrut: Alemül Kütüp Yayınları, 1998.
- Tehanevi, Muhammed Ali İbni Ali. *Keşşafu Istılahatı'l Ulüm*. Beyrut: Daru'l Kütübü'l İlmiyye, 2006.
- Toksarı, Ali. "Emanet". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 11. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995. 81-83.
- Topaloğlu, Aydın. "Teizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Topaloğlu, Bekir, ve İlyas Çelebi. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. 5. Basım. İstanbul: İsam Yayınları, 2017.
- Topaloğlu, Bekir, Yusuf Şevki Yavuz, ve İlyas Çelebi. *İslâmda İnanç Esasları*. 22. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015.
- Türcan, Talip. "Şeriat". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. 571-574.
- Üçok, Bahriye. *İslâmdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*. 2. Basım. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2019.
- Yahya b. Muhammed, Yahya b. el-Hüseyin b. Kasım b. Muhammed. *el- Mesalik fi Zikri en-Naci Minel Fireki vel Halik*. Şam: Müessetu er-Risaletu Naşirun, 2016.
- Yavuz, Salih Sabri. *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Sarfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yazır, Muhammed Hamdi, ve Elmalılı. *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*. 6. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.

- Yıldırım, Zeki. "Kur'ân'da Peygamberlerin İsmeti". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, 2003: 91.
- Yurdagür, Metin. "Hatm-i Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. Cilt 16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997. 477-479.
- Yurdagür, Metin. "İslâm Düşüncesinde Hatm-i Nübüvvet Meselesi" *MÜİFD*, 1997: 305.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vîl*. Cilt 1. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Zühaylî, Vehbe. *Tefsir'u-l Münir*. 5.Basım. Çeviren Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay ve Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınevi, 2017.